

**VILNIAUS UNIVERSITETO TEISĖS FAKULTETO
DARBO TEISĖS KATEDRA**

Rimantės Čypaitės
V kurso, darbo teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

SOCIALINĖS ASMENŲ GARANTIJOS NEDARBO ATVEJU

Vadovas: lekt. dr. Nerijus Kasiliauskas

Recenzentas: as. Vidmondas Vėgelis

Vilnius 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SOCIALINIŲ GARANTIJŲ SAMPRATA NEDARBO ATVEJU	6
2. BEDARBIŲ IR ĮSPĖTŲ APIE ATLEIDIMĄ IŠ DARBO DARBUOTOJŲ PROFESINIO MOKYMO IR NEFORMALIAUS ŠVIETIMO ANALIZĖ	10
3. REMIAMASIS ĮDARBINIMAS:	22
3.1. Įdarbinimas subsidijuojant	25
3.2. Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas.....	32
3.3. Viešieji darbai	35
4. PARAMA DARBO VIETOMS STEIGTI:	40
4.1. Darbo vietų steigimo subsidijavimas	41
4.2. Vietinių užimtumo projektų įgyvendinimas	44
4.3. Savarankiško užimtumo rėmimas	47
5. DARBO ROTACIJA	52
6. PASYVI DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONĖ – NEDARBO DRAUDIMO IŠMOKA	55
IŠVADOS	60
LITERATŪRA	63
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	73
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	75

IVADAS

Kiekviena Europos Sąjungos šalis, nepriklausomai nuo jos išsivystymo lygio, susiduria su gyventojų užimtumo ir nedarbo problema.¹ Nedarbas viena iš opiausių problemų pasaulyje. 2008 m. dvidešimt septyniose Europos Sąjungos valstybėse vidutinis nedarbas siekė iki 7,4 proc.² Lietuvoje nedarbo lygis Statistikos departamento duomenimis 2008 m. gruodžio mėnesį buvo net 8 proc.³ Todėl valstybė įgyvendindama užimtumo politiką, imasi priemonių gyventojų užimtumui skatinti bei siekia sudaryti teisingas sąlygas lanksčiau organizuoti darbo santykius, tinkamiau reaguoti į neišvengiamus rinkos pokyčius, palengvinti darbuotojų prisitaikymą prie rinkos pokyčių, kartu užtikrinti jų socialinę ir darbo apsaugą.⁴ Valstybės įgalios institucijos (Lietuvos Darbo birža) vykdomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės yra vienas iš pagrindinių Lisabonos strategijos įgyvendinimo irankių, teikiant paramą asmenims nedarbo atveju. Aktyvi darbo rinkos politika vaidina svarbų vaidmenį daugeliui bedarbių palengvinant greitą isidarbinimą ir sukuriant tinkamas sąlygas kai kuriems ekonomiškai neaktyviems gyventojams sugrįžti į darbo rinką, taip pat ir sprendžiant socialiai pažeidžiamų darbuotojų problemas darbo rinkoje.

Darbo rinkos politikos sistemoje išskiriamos dvi grupės gyventojų: užimti gyventojai ir neužimti gyventojai. Reikia pabrėžti, jog užimtų gyventojų socialinė padėtis visuomenėje, vyriausybės vykdomoje darbo rinkos politikoje šiame darbe nebus tiriama, kadangi jie nėra probleminė visuomenės dalis, reikalaujanti didelės valstybės paramos. Norint atskleisti sąvokos – neužimti gyventojai – sampratą, nesunku įsivaizduoti šiandieninėje visuomenėje „nupieštus“ jų niūrius, visuomenę bauginančius portretus. Tai šalies piliečiai, kurie tam tikru momentu nėra darbdaviai, neturi savo verslo ir nedirba samdos pagrindu. Kita vertus, vienintelis jų pragyvenimo šaltinis – darbo užmokestis.⁵ Bedarbio sąvoka yra svarbus teisinis elementas, nuo kurio priklauso ne tik nedarbo lygio nustatymas, bet ir užimtumo skatinimo organizacinės ir teisinės formos, valstybės numatytos socialinės ir ekonominės garantijos bedarbiams.⁶

¹ Petrušis P. Bedarbių turinčių aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą persikvalifikavimo būklė ir perspektyvos Varėnos rajone: magistro darbas: Edukologija / andragogika Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006;

² Tarp šalių narių mažiausias nedarbo lygis 2008 m. lapkritį buvo Olandijoje (2,7 proc.), Austrijoje (3,9 proc.). Aukščiausi nedarbo rodikliai buvo Ispanijoje (14,4 proc.) ir Latvijoje (10,4 proc.);

³ Euro zonoje nedarbo lygis pakilo iki 8 proc., ES (27) - iki 7,4 proc. [žiūrėta 2009 02 21] <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=5986>;

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“, 2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 170. prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/n.lis.pr.-2005-11-22, nr.1270.doc> . [žiūrėta 2009 03 05];

⁵ Darbo rinkos terminai ir sąvokos. – Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 1998, 74 p.. –ISBN 9986-633-21-4;

⁶ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 150 p. – ISBN 978-9955-30-027-4;

Šio darbo **problematika** yra darbo rinkos politikos priemonių efektyvus pritaikymas piliečiams, neturintiems užsiėmimo (darbo).

Tyrimo objektas – darbo rinkos politikos priemonės kaip socialinės garantijos asmenims nedarbo atveju.

Tyrimo tikslas – ištirti valstybės vykdomos užimtumo skatinimo politikos funkcijos – socialinė bedarbių apsauga – įgyvendinimą, jos efektyvumą neužimtų gyventojų grupei.

Siekiant aukščiau minėto magistrinio darbo tikslo, keliami šie uždaviniai:

1. nustatyti, kokio pobūdžio parama gali būti skiriama asmenims, netekusiems darbo;
2. išanalizuoti siūlomas aktyvias darbo rinkos politikos priemones bedarbių užimtumo gerinimui;
3. susipažinti su darbo rinkos politikos priemonių prieinamumu, organizavimo ypatumais.

Tyrimo metodai:

1. loginis - pats svarbiausias metodas iš visų nurodytųjų metodų, nes be jo neįmanoma jokia gilesnė analizė, jis sieja atskiras darbo dalis į vieną visumą;
2. gramatinis – svarbus aiškinant teisės normų prasmę;
3. lyginamasis - šio metodo pagalba siekiama aptarti darbo rinkos politikos priemonių sampratą darbo rinkoje, raidos tendencijas, jų panašumus, skirtumus, tikslus, ekonominį ir socialinį efektyvumą bei rekomendacijas aktyvių darbo rinkos politikos priemonių didinimui;
4. statistinis – padeda išsiaiškinti, kokios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės labiausiai skatina bedarbių įsidarbinimą bei atskleisti jų efektyvumą, konkrečiai bedarbių grupei: ilgalaikiams bedarbiams, vyresniems kaip 50 metų darbingiems asmenims, neįgaliesiems ir t.t.

Pagrindiniai šio darbo šaltiniai – Darbo ir socialinės apsaugos teisės vadovėliai: J.Tartilas „Socialinės saugos pagrindai“, I. Nekrošius ir kt. „Darbo teisė“, V.Tiažkijus „Darbo teisė: teorija ir praktika“, 1 tomas, Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas, Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai užimtumo politikos srityje, Socialinės apsaugos ir darbo ministro (-ės) įsakymai, Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, darbo rinkos politikos priemonės reglamentuojantys teisės aktai bei informacinio pobūdžio medžiaga. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos teismų praktika analizuojant teisinius klausimus, susijusius su atskirų darbo rinkos politikos priemonių problematika, nėra susiformavusi. Lietuvos Aukščiausiojo

teismo praktika šiame darbe remiamasi analizuojant tik pasyviają darbo rinkos politikos priemonę – nedarbo draudimo išmoką.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, šešios jo dėstomosios dalys bei išvados. Siekiant geriau ir išsamiau išnagrinėti užimtumo skatinimo funkcijos – socialinė bedarbių apsauga – įgyvendinimą, jos efektyvumą neužimtų gyventojų grupei, atskirose darbo dalyse analizuojami įvairūs instrumentai, kurių pagalba suteikiama valstybės parama nedarbo atveju.

Pirmojoje dalyje aptariama socialinių garantijų samprata nedarbo atveju, darbo rinkos politikos priemonių klasifikacija: pasyvi ir aktyvi.

Antrojoje dalyje pateikiama bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų, profesinio mokymo ir neformalaus švietimo analizė.

Trečiojoje šio darbo dalyje stengiamasi atskleisti ir analizuoti socialinės apsaugos sistemoje sukurtas ir įtvirtintas remiamojo įdarbinimo priemonės: 1) įdarbinimas subsidijuojant; 2) darbo įgūdžių įgijimo skatinimas; 3) viešieji darbai, mažinančias vienos iš pagrindinių valstybės socialinės rizikos – nedarbo - atvejį, kuriant darbo vietas, teikiant valstybės finansuojamas paslaugas darbdaviams.

Ketvirtojoje dalyje nagrinėjama viena iš svarbiausių užimtumo didinimo ir nedarbo mažinimo politikos įgyvendinimo kryptių – darbo vietų steigimas.

Penktojoje šio darbo dalyje pateikiama naujausios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės – darbo rotacijos analizė, kurios dėka darbdaviai gali operatyviai rasti darbuotojus atitinkančius keliamus reikalavimus ir galinčius laikinai pakeisti nuolatiniais.

Paskutinėje dalyje stengiamasi ištirti pasyvios darbo rinkos politikos priemonę – nedarbo draudimo išmoką.

Praktinis reikšmingumas. Šis darbas gali būti naudingas bedarbiams ir įspėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams, suteikiant visapusišką informaciją apie valstybės teikiamą apsaugą jiems netekus darbo, supažindinant juos su darbo rinkos politikos priemonių prieinamumu, organizavimu. Darbo rinkos politikos priemonių kaip socialinių garantijų asmenims nedarbo atveju išsami analizė, suteikia galimybę valstybės institucijų specialistams ištirti, kurioms priemonėms turi būti teikiamas dėmesys, kad jos taptų efektyvesnės integracijos į darbo rinką procese. Taip pat magistro baigiamojo darbo dalyse įstatymų leidėjui pateikiamos rekomendacijos, kaip galėtų būti organizuojama kiekviena darbo rinkos politikos priemonė siekiant asmenims, neturintiems darbo užsibrėžto tikslo - įsidarbinimo.

1. SOCIALINIŲ GARANTIJŲ SAMPRATA NEDARBO ATVEJU

Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina politines, ekonomines ir socialines laisves bei teises. Įtvirtindama piliečių teises ir laisves, kartu numato ir priemones joms užtikrinti. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją „kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju“.

Šiuo metu Lietuvoje susiklosčius grėsmingai ekonominei situacijai, mūsų valstybė susiduria su viena aktualiausių problemų pasaulyje – nedarbu. Pasiekęs tam tikrą lygį, šis reiškinys neigiamai veikia ne tik pačius bedarbius, bet ir visuomenę bei valstybę. Todėl kiekvienos valstybės vyriausybės misija yra sudaryti sąlygas kiekvienam šalies gyventojui, norinčiam ir galinčiam dirbti, savo darbu užsitikrinti tinkamą gyvenimo lygį.⁷

Nedarbas – darbo jėgos, kaip gamybos veiksnio, neužimtumas. Tai rinkos ekonomikos šalims būdingas socialinis reiškinys, kurio esmė ta, kad dalis gyventojų, galinčių ir norinčių dirbti samdos pagrindais, neturi darbo (Darbo rinkos terminai ir savokos (1998). Nedarbas individui lemia šias pasekmes:

- pasikeičia asmens socialinė padėtis;
- profesinio lygio sutrikimai;
- sutrinka sveikata;
- psichologinė depriviacija (nepriteklus, stoka, trūkumas).⁸

Siekdama sušvelninti nedarbo sukeltus socialinius bei ekonominius padarinius, valstybė vykdo socialinę politiką, kuria siekiama skatinti gyventojų užimtumą, mažinant bedarbystės lygį. Nepaisant ekonominės situacijos, kuri lemia tai, jog teisė į darbą negali būti efektyviai įgyvendinama, vis tik turėtų būti ir yra įstatymiškai įtvirtintos socialinės garantijos bedarbiams. Socialinės garantijos gali būti apibrėžiamos kaip teisiniai, organizaciniai ir ekonominiai mechanizmai, kurie nustato specifines (bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų) teises ir pareigas, susijusias su tomis teisėmis, ir kurie padedant valstybei užtikrina šių pareigų įvykdymą. Apibūdinant socialinių garantijų sampratą išskiriamos jų penkios pagrindinės charakteristikos:

- turi teisinę išraišką, kurioje matyti aiški valstybės atsakomybė;
- sukonstruoti specifiniam teisės turėtojui/subjektui;

⁷ Situacija darbo rinkoje: aktualijos, problemos, prognozės [PDF HTML kopija]. http://www3.lrs.lt/pls/inter/lrs_search.search?p_q=Bank%F8&p_rc=10&p_ro=11&p_st=1&p_kalb_id=1&p_sl=1 [žiūrėta 2009 02 25]

⁸ Kinderis R. Lietuvos darbo rinkos išteklių tyrimas. – Klaipėda, 2004. –ISBN 9955-497-64-5;

- jie apima prieinamumo užtikrinimo ir kompensavimo mechanizmus;
- numatyti mechanizmai apibrėžiami labai tiksliai;
- mechanizmai yra lankstūs ir tikslintini⁹.

Akivaizdu, jog žmogaus teisės yra neatskiriamos nuo žmogaus asmenybės, žmogaus teisės yra visuomeninės vertybės – laisvės, imunitetai ir privilegijos, kurių gali reikalauti žmogus, „kaip savo teisės“, kiekvienoje visuomenėje, kurioje jis gyvena.¹⁰

Jau pirmaisiais Nepriklausomybės paskelbimo metais, kai dėl ūkio nuniokojimo Pirmojo pasaulinio karo metu, suirusių senųjų ekonominių ryšių, karo pabėgėlių grįžimo nedarbas tuo metu paprastai išaugo ir bedarbių skaičius miestuose siekė 30-50 %, kaimuose – 5-10 %¹¹. Siekiant integruotis į laisvos rinkos ūkį, prieš tai galioję įstatymai turėjo būti pakeisti, kadangi neatitiko naujų socialinių, politinių, ekonominių gyvenimo sąlygų. Tad buvo priimtas vienas iš pirmųjų darbo įstatymų – Lietuvos Respublikos gyventojų užimtumo įstatymas¹², kuris XXI amžiaus pradžioje įtvirtino darbo laisvės principą, nustatė gyventojų įdarbinimo organizacinius pradmenis, valstybės paramos bedarbiams formas¹³.

Bedarbio statuso suteikimas siejamas su valstybės teikiamomis garantijomis, tačiau bedarbis neturėtų likti vien pasyvus stebėtojas. Dėl šios priežasties mūsų įstatymai numato ne tik pasyvias valstybines garantijas bedarbiams, bet ir aktyvias, kurios skatina bedarbius tiesiogiai dalyvauti įdarbinimo procese. Pagal Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymą ir Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymą, darbo birža įgyvendina valstybės funkciją užtikrinti socialinę nedirbančiųjų asmenų apsaugą šių įstatymų 22 ir 5 straipsniuose numatytomis priemonėmis. Nurodomos šios priemonės:

- bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas;
- bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalus švietimas;
- remiamasis įdarbinimas;
- parama darbo vietoms steigti;
- darbo rotacija;
- nedarbo draudimo išmoka.

⁹ Lazutka R. Mokslininkų socialinės garantijos. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/smt/docs/eksp_stud/Mokslininku%20socialines%20garantijos.pdf [žiūrėta 2009-02-21].

¹⁰ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. – Vilnius: Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

¹¹ Čiočys P. Bedarbių statuso teisinio reguliavimo Lietuvoje tobulinimo perspektyvos: 2003 10 16 Tarptautinės konferencijos medžiaga. 2004. 307 p. – ISBN 9955-9702-0-0;

¹² Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 148 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

¹³ Nekrošius I., Vėgelis V. Socialinės reformos teisinės problemos // Pirmojo pasaulio lietuvių teisininkų straipsnių ir tezių rinkinys. – Vilnius: 1993;

Reikia pabrėžti, jog 1999 m. aktyvios darbo rinkos politikos priemonės buvo įvardytos tokios:

- darbo rinkos profesinis mokymas;
- nedarbo prevencija;
- darbo pasiūlos ir paklausos derinimas;
- užimtumo rėmimas.

Šios strategijos dažniausiai buvo įgyvendinamos neperžengiant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijos ribų, pvz., kalbant apie profesinį mokymą, analizuojama situacija tik darbo rinkos profesinio mokymo sistemoje, net neužsiminant apie Švietimo ir mokslo ministerijai pavaldžių profesinio rengimo institucijų veiklą. Tad trūko vieningo požiūrio ir vieningos strategijos užimtumo skatinimo politikos srityje¹⁴. Dėl šių priežasčių daroma prielaida, kad „1999 m. nepavyko padidinti gyventojų užimtumo, subalansuoti darbo rinkos bei įveikti neigiamus procesus, kurie susiklostė dėl struktūrinės ūkio reformos bei Rusijos krizės poveikio šalies ūkiui“¹⁵.

Akivaizdu, jog siekiant sumažinti nedarbo lygį, individų socialinę atskirtį ir inkorporuoti į darbo rinką didesnę dalį bedarbių, praplėstas užimtumo rėmimo priemonių ratas. Taip pat svarbu paminėti, jog į teisinių, ekonominių bei organizacinių mechanizmų įgyvendinimo procesą įtraukta ne viena institucija: 1. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija; 2. Respublikinė darbo birža (ir Trišalė komisija); 3. Teritorinės darbo biržos; 4. Respublikinis mokymo centras ir tarnyba; 5. Teritoriniai mokymo centrai ir tarnybos; 6. Darbo rinkos mokymo tarnyba; 7. Teritorinė darbo rinkos mokymo tarnyba; 8. Profesinio mokymo įstaiga; 9. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Tai lemia aktyvių ir pasyvių darbo rinkos politikos priemonių, numatomų įstatymais bei poįstatyminiais aktais, gausa.

Nedarbo atžvilgiu valstybės vykdoma darbo rinkos politika gali būti dvejopa: aktyvi ir pasyvi. Pasyvi politika – visuma finansinių priemonių, kuriomis siekiama sušvelninti nedarbo pasekmes, pirmiausia - pajamų praradimą. Svarbiausios pasyvios politikos priemonės yra nedarbo draudimo išmokos. Valstybės įstatymais garantuojamos nedarbo draudimo išmokos sušvelnina ekonomines nedarbo pasekmes. Pašalpos dydis sudaro tik dalį darbo užmokesčio, kurį gaudavo darbuotojas paskutinėje darbovietėje. Teisės specialistų nuomone, negalima mokėti per didelių išmokų, nes tai stabdo darbo paieškas. Prie pasyvios politikos priemonių

¹⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas, 1999. Prieiga prie interneto: http://www.socmin.lt/1.php?tmpl_into%5D=index&tmpl_name%5B0=m_site_index2&tmpl_into5B1%5D=middle&tmpl_id%5B1%5D=127&_m_e_id=9&_menu_i_id=83. [žiūrėta 2008 12 27];

¹⁵ Baranauskienė I. Ruškus J. Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. Šiauliai: 2004. – ISBN 9986-38-520-2;

galima priskirti ir darbo jėgos (darbuotojų) ankstesnį išleidimą į pensiją. Tačiau ši priemonė brangiai kainuoja. Aktyvi politika – įvairių ekonominių ir organizacinių priemonių, leidžiančių sumažinti nedarbo mastą, panaudojimas. Ji gali daryti poveikį darbo jėgos paklausai, darbo jėgos pasiūlai, darbo rinkos mechanizmo funkcionavimui. Aktyvios politikos priemonės gali būti skirstomos į makroekonominės, t.y. bendras ūkio stabilizavimo priemonės, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai gerina situacija darbo rinkoje. Naudodama makroekonominės priemonės, vyriausybė didina bendrąją prekių ir paslaugų, taip pat darbo jėgos paklausą, tuo mažindama nedarbą. Vyriausybė nedarbą gali sumažinti didindama bendrąją paklausą. Vyriausybė gali didinti bendrąją paklausą supirkdama prekes ir paslaugas iš firmų t.y. didindama vyriausybės išlaidas. Apsiribojant pašalpomis darbo rinkos politikos srityje nebūtų sudarytos sąlygos užimtumo vystymui bei konkurencijai darbo rinkoje. Neprogresuotų darbo jėgos kokybė.¹⁶ Augant gyvenimo lygiui šalyje, stiprėjant socialinės apsaugos sistemai, pasyvi darbo rinkos politikos priemonė tapo neefektyvi, reikėjo garantuoti piliečiams minimalų užimtumą, kuris turėtų užtikrinti minimalias jų pajamas. Tad, Lietuvoje susiformavusi „socialinės saugos sistema – tai valstybės nustatytų socialinių – ekonominių priemonių visuma, teikianti pragyventi reikalingų lėšų ir paslaugų šalies gyventojams, kurie negali dėl įstatyme numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo arba kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti“¹⁷ .

16 Lietuvos Respublikos 2004 metų Užimtumo veiksmų planas. [žiūrėta 2009-01 20]. Prieiga per Internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?1592137329>;

¹⁷ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, 27 p. – ISBN 9955-563-75-3;

2. BEDARBIŲ IR ĮSPĖTŲ APIE ATLEIDIMĄ IŠ DARBO DARBUOTOJŲ PROFESINIO MOKYMO IR NEFORMALIAUS ŠVIETIMO ANALIZĖ

Valstybėje turi būti didinamas ir geriau naudojamas žmonių profesinis ir kūrybinis potencialas. Žmogiškųjų išteklių plėtra, laiduojant gerą, darbo rinkos poreikius atitinkantį profesinį mokymą, neformalųjį švietimą, turi užtikrinti kiekvieno asmens galimybes rasti vietą darbo rinkoje ir greitai prisitaikyti prie jos pokyčių. Siekiant geriau subalansuoti darbo rinką, turi būti skatinamas ir remiamas bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų užimtumas, profesinių įgūdžių įgijimas, atgaivinimas ir tobulinimas, gebėjimų įsitvirtinti darbo rinkoje atkūrimas ir didinimas¹⁸. Nedarbo lygio pokyčiams šalyje būdinga mažėjanti nekvalifikuoto darbo paklausa ir tuo pat metu didėjantis aukštos kvalifikacijos specialistų bei darbininkų poreikis.¹⁹ Kai darbuotojų kvalifikacija neatitinka darbo vietų reikalavimų, jie negali prisitaikyti darbo rinkoje ir tampa bedarbiais.

Šios magistro darbo dalies problematika – bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas ir neformalus švietimas nagrinėjami lyginamuoju, sisteminiu metodu. Pasirinktu būdu siekiama aptarti jų sampratą darbo rinkoje, raidos tendencijas, jų panašumus, skirtumus, tikslus, profesinio mokymo ir perkvalifikavimo sistemą, bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinio mokymo plėtros programas, darbo rinkos profesinio mokymo, neformalaus švietimo, ekonominį ir socialinį efektyvumą bei rekomendacijas profesinio mokymo naudai didinti.

Lietuvoje sukurta atitinkama institucinė sistema bei teisinė bazė, profesinio mokymo politikos formavimo lygmenyje tiek nacionaliniu, tiek regioniniu mastu veikia trišaliu principu sudarytos tarybos. Darbo rinkos profesinį mokymą organizuoja bei prižiūri Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei jai pavaldžios teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos.²⁰ Vadovaudamasi Teritorinės darbo biržos nuostatais, patvirtintais Respublikinės darbo biržos 1991-05-15 įsakymu Nr. 4, bei Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 3 straipsniu, darbo birža atlieka viešojo administravimo funkcijas: „...registruoja asmenis, ieškančius darbo, informuoja juos apie galimybę įsidarbinti, išmokti naujų profesijų, persikvalifikuoti ir t.t.“²¹ Darbo rinkos profesinio mokymo tvarka yra parengta vadovaujantis

¹⁸ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas.

[http://www3.LietuvosRespublikos.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=298210&p_query=&p_tr2=\[žiūrėta 2008-12-10\]](http://www3.LietuvosRespublikos.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=298210&p_query=&p_tr2=[žiūrėta 2008-12-10])

¹⁹ Darbo rinkos profesinio mokymo plėtros socialiniai, ekonominiai aspektai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas: Vilnius. 2003 m. - 1p.

²⁰ Žmogiškųjų išteklių plėtra. Prieiga prie interneto: <http://www.socmin.lt/index.php?374315313>. [žiūrėta 2008 12 14]

²¹ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Prieiga prie interneto:

Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymu, Lietuvos Respublikos gyventojų užimtumo įstatymu, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtais bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbtais teisės aktais. Siekiant geresnės darbo rinkos profesinio mokymo paslaugų kokybės, 2006 metais socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymais patvirtinti Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų siuntimo mokytis pagal profesinio mokymo programas neformalaus švietimo organizavimo, vykdymo sąlygų ir tvarkos aprašai.²²

Profesinio mokymo sistemą sudaro:

- pirminis profesinis mokymas – pagrindinis, vidurinis išsilavinimas, specialiojo ugdymo programos;
- tęstinis profesinis mokymas – formalus ir neformalus profesinis mokymas;
- profesinis orientavimas – paslaugos teikiamos visiems gyventojams.²³

Prieš aptariant profesinio mokymo ir neformalaus švietimo panašumus ir skirtumus, tikslinga apibrėžti minėtų aktyvių darbo rinkos politikos instrumentų sąvokas. Profesinis mokymas – tai mokymas pagal profesinio mokymo programas, padedantis asmeniui įgyti kvalifikaciją ar ją tobulinti.²⁴ Profesinio mokymo programos, kurias baigus įgyjama profesinė kvalifikacija²⁵ yra dviejų tipų: formaliojo mokymosi darbo rinkos profesinio mokymosi programa ir neformaliojo mokymosi programa. Darbo rinkos neformalusis profesinis mokymas yra sudedamoji neformaliojo suaugusiųjų švietimo dalis, skirta tobulinti asmens turimą kvalifikaciją, ją palaikyti ar įgyti darbdavio ar paties asmens pageidaujamas kompetencijas.²⁶ Tad neformalusis suaugusiųjų švietimas – asmens ir visuomenės interesus atliepiantis mokymasis, lavinimasis ar studijos, kurias baigusiam neišduodamas valstybės pripažintas dokumentas, patvirtinantis išsilavinimo, tam tikros jo pakopos ar atskiro reglamentuoto modulio baigimą ar kvalifikacijos įgijimą.²⁷ Tai mokymas, kurį baigęs asmuo įgyja laisvos formos pažymėjimą, kuriame fiksuojamos jo įgytos žinios, kompetencija.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=329352&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 01 12]
http://www3.LietuvosRespublikoss.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=329352&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2008-12-09]

²² Žmogiškųjų išteklių plėtra. [žiūrėta 2009 04 16]. Prieiga per internetą:

http://www.socmin.lt/1.php?tmpl_into%5B0%5D=index&tmpl_name%5B0%5D=m_site_index2&tmpl_int_o%5B1%5D=middle&tmpl_id%5B1%5D=701.

²³ Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas. [žiūrėta 2009 03 16]. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=295954&p_query=&p_tr2=

²⁴ tas pats

²⁵ 2007 m. gegužės 25 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo rinkos profesinio mokymo tvarkos aprašo patvirtinimo Nr. A1-140

²⁶ Darbo teisė: teorija ir praktika, V. Tiažkijus, 303 psl.

²⁷ Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=60192&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 03 11]

Valstybė nereglamentuoja šio mokymo programų turinio, išduodamų pažymėjimų. Priešingai nei pastarasis, formalus mokymas – tai mokymas, kurį baigęs asmuo įgyja valstybės pripažintą pažymėjimą²⁸. Galima teigti, kad šios sąvokos tarpusavyje yra susijusios, viena kitą papildančios, sudarančios darną švietimo sistemos pagrindą.

Akivaizdu, kad į Lietuvos darbo biržą ar jos teritorinius padalinius dažniausiai kreipiasi asmenys nepasirengę darbo rinkai, t.y. neturintys reikiamos profesijos, įgiję nepaklausias profesijas, turintys silpną darbo motyvaciją. Dėl šių objektyvių ir subjektyvių aplinkybių profesinis mokymas organizuojamas siekiant suteikti kvalifikaciją arba (ir) ugdyti profesinius gebėjimus²⁹, o neformalus švietimas skirtas kvalifikacijai tobulinti, profesinėms žinioms, įgūdžiams atnaujinti. Kitaip tariant, socialiai silpniems asmenims, kuriems reikalinga reali valstybės pagalba ir parama.

Be abejo, asmenys, ketinantys dalyvauti profesinio mokymo, neformalaus švietimo programose turi atitikti tam tikras sąlygas. Pirmiausiai, turi būti įsiregistravę darbo biržoje; atitikti mokymo programas, profesinius sveikatos reikalavimus; turėti poreikį įgyti, keisti ar tobulinti kvalifikaciją bei ugdyti profesinius gebėjimus nustatytus individualiame įsidarbinimo plane; darbo birža negali pasiūlyti darbo, atitinkančio jų profesinį pasirengimą, sveikatos būklę³⁰, ir žinoma, sulaukę 18 m., išimties tvarka gali mokytis jaunesni asmenys, turintys pakankamą išsilavinimą, kai mokymo programoje nėra medicininių, amžiaus ar teisinių apribojimų³¹.

Be šių minėtų sąlygų asmuo turi atitikti dar kelias papildomas sąlygas, kad galėtų būti siunčiamas mokytis pagal neformalaus švietimo programą. Tai tam tikrą kvalifikaciją turintys bedarbiai, nedirbę 2 ir daugiau metų iki įsiregistravimo darbo biržoje³². Šiuo pagrindu susiformavo neformalaus švietimo programų paskirtis – kvalifikacijos tobulinimas, profesinių žinių, įgūdžių atnaujinimas.

Remiantis Klaipėdos (miesto, rajono) darbo biržos bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinio mokymo įgyvendinimo tvarkos aprašu, akivaizdu, kad pirmenybė dalyvauti profesinio mokymo programose teikiama šios kategorijoms asmenims, atitinkantiems pirmiau išvardytas sąlygas: nekvalifikuotam jaunimui; vyresniems kaip 25 m.

²⁸ Darbo rinkos studijų ir mokymo programų registras. Terminų paaiškinimai. Prieiga per internetą: http://213.197.179.229/mod/mp_reg/htdocs/terms.php. [žiūrėta 2009 02 01]

²⁹ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. [žiūrėta 2009 02 18]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=.

³⁰ Bedarbių profesinis mokymas ir neformalus švietimas. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Puslapiai/search.aspx?k=profesinis%>. [žiūrėta 2009 02 21];

³¹ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 164 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

³² Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. rugpjūčio 4 d. įsakymas Nr. A1-229 „Dėl Bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalaus švietimo organizavimo, vykdymo sąlygų ir tvarkos aprašas“

ne kvalifikuotiems bedarbiams; asmenims, įsiregistravusiems darbo biržoje po atleidimo iš darbo dėl svarbių priežasčių ir neturintiems profesijos arba turintiems darbo rinkoje nepaklausią profesiją.

Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas turi būti organizuojamas ir įgyvendinamas laikantis skaidrumo, viešumo, individualumo, užimtumo skatinimo ir efektyvumo principų, kad būtų pasiekti aukščiausi rezultatai. Prognozuojant kvalifikuotos darbo jėgos poreikį, rengiant tikslias programas, stengiamasi patenkinti darbdavių poreikius, subalansuoti darbo rinkos pasiūlą ir paklausą, parengiant paklausios darbo rinkai profesijos ir kvalifikacijos darbuotojus. Tai padeda bedarbiams įgyti populiarią darbo rinkoje profesiją, atitinkančią jų asmeninius interesus, sugebėjimus, tobulinti turimą kvalifikaciją, praktinius įgūdžius, o asmenims, išpėtiems apie atleidimą iš darbo – aukštesnę kvalifikaciją.

Manytina, jog ši užimtumo didinimo priemonė didžiausią įtaką padarė ženklų ekonomikos struktūrinių pokyčių laikotarpiu, kurį Lietuva išgyveno po Nepriklausomybės atkūrimo.³³ Šalyje egzistavo išsimokslinimo ir kvalifikacijos stoka. 1995 m. nepasirengusių ekonominei veiklai žmonių skaičius sudarė 40 % visų registruotų darbo biržoje bedarbių, 1996 m. šis rodiklis išaugo iki 57%.³⁴ Šalies ekonominė, socialinė, politinė situacija neatitiko darbo rinkos keliamų reikalavimų. Ūkio restruktūrizacijos procesas, gamybos technologijų raida, piliečiams sunkino galimybes integruotis į rinkos ekonomiką dėl profesinių kvalifikacijų trūkumo. Jų įgytos žinios senojoje socialinio aprūpinimo sistemoje neatitiko darbo vietų keliamų reikalavimų bei rinkos ekonomikos tendencijų. Pasak K. B. Paulavičiaus (Darbo rinka, 2002 m.) „tiriant konkrečią darbo rinkos situaciją, svarbu žinoti, kokių bedarbių yra daugiausia pagal jų ankstesnę ekonominę veiklą ir profesiją. Tai išaiškinus galima pasirinkti efektyviausias darbo rinkos politikos priemones parengiant darbui ar perkvalifikuojant darbą praradusius žmones.“ Galima teigti, jog tuo metu (kol buvo priimtas Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas) pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis ieškančių darbo asmenų užimtumo rėmimo sistemos teisinius pagrindus, užimtumo rėmimo priemones bei kitas socialines problemas, buvo Bedarbių rėmimo įstatymas. Tiriant ieškančių darbo asmenų užimtumo galimybes, analizuojant darbo pasiūlą, paklausą, buvo prieita prie išvados, jog esamos užimtumo rėmimo priemonės ne visada būna efektyvios dėl per mažos atitinkamos priemonės taikymo trukmės, taip pat dėl mažų teikiamos valstybės paramos dydžių šioms priemonėms įgyvendinti. Pavyzdžiui, dėl Bedarbių rėmimo įstatymo nustatytos maksimalios 6

³³ Darbo rinkos profesinis mokymas – efektyvus darbo jėgos paklausos ir pasiūlos derinimo veiksnys. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Vilnius: 2003 m. 1 p.

³⁴ Paulavičius K. B. Darbo rinka. – Vilnius, 2002, 84 p. – ISBN 9955-516-24-6;

mėnesių (atskirais atvejais iki 10 mėnesių) profesinio mokymo trukmės sudėtinga užtikrinti besimokantiems darbo rinkos poreikius atitinkančią kai kurių profesijų kvalifikaciją. Tad Užimtumo rėmimo įstatymo projekte bedarbiams ir darbuotojams, išpėtiems apie atleidimo iš darbo, buvo siūlomos palankesnės dalyvavimo profesiniame mokyme ir neformaliame švietime sąlygos. Maksimali profesinio mokymo ir neformalaus mokymo trukmė pagal įstatymo projektą nereglamentuojama, o ji nustatoma remiantis profesinio mokymo programose nustatytais reikalavimais. Tai sudarytų palankesnes sąlygas bedarbių ir darbuotojų, išpėtų apie atleidimo iš darbo, profesiniam mokymui ir neformaliam švietimui, o tuo pačiu būtų geriau tenkinami darbdavių reikalavimai darbuotojų kvalifikacijai.³⁵ Užimtumo rėmimo politikos teisinio reglamentavimo kaita atskleidžiama tolimesnėje darbo eigoje.

Lietuva prisijungusi prie Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos įsipareigojo daugiau dėmesio skirti ekonomikos augimui ir užimtumui, t.y. skatinti užimtumą ir investicijas į žmogiškąjį kapitalą. Vienas iš siekiamų tikslų – pritraukti į darbo rinką bei joje išlaikyti daugiau žmonių, užtikrinant kokybišką ir saugų užimtumą, modernizuojant darbo rinkos ir socialinės apsaugos sistemas. Gerinant šalies darbo rinkos poreikių atitiktį bei siekiant greičiau ir veiksmingiau panaikinti jos spragas, numatyta stiprinti valstybinės darbo biržos administracinius gebėjimus ir išteklius, kad ji galėtų teikti besikeičiančios Lietuvos darbo rinkos poreikius atitinkančias paslaugas ir veiksmingiau prisidėtų prie aktyvios darbo rinkos strategijos įgyvendinimo.³⁶ Pastaraisiais metais intensyviai buvo įgyvendinami šie projektai: Bedarbių ir asmenų, išpėtų apie atleidimą, profesinio mokymo plėtra, Kompiuterinis raštingumas – ir mieste, ir kaime ir t.t. Vienas iš sėkmingiausių Europos socialinio fondo finansuojamų projektų – „Bedarbių ir asmenų, išpėtų apie atleidimą, profesinio rengimo plėtra“, kuri įgyvendino Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Remiantis Darbo ir socialinių tyrimų instituto apklausų rezultatų analize, didžioji dalis apklaustųjų iki dalyvavimo profesiniame mokyme buvo darbo biržoje užregistruoti bedarbiai (87 proc.), tačiau palyginti nemažai buvo ir išpėtų apie atleidimą asmenų (13 proc.). Tyrimas rodo, kad trečdalis baigusiųjų modifikuotas ir atnaujintas darbo rinkos profesinio mokymo programas įsidarbino, dar dešimtdalis apklaustųjų po profesinio mokymo baigimo sugrįžo į įmonę, kurioje dirbo. Darbo rinkos profesinio mokymo metu pasirenkę darbo rinkai asmenys susiranda darbą pakankamai greitai. Dauguma apklaustųjų po darbo rinkos profesinio mokymo kursų įsidarbino per mėnesį (85 proc.), 12 proc. – per 2–3 mėnesius, 2 proc. – per 4–5

³⁵ Užimtumo rėmimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Žiūrėta [2009 02 05]. Prieiga per internetą: www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_06-03-23.doc;

³⁶ Lietuvos Respublikos užimtumo ir darbo rinkos vystymo siekiant Lisabonos tikslų įgyvendinimo 2005-2008 metų programa. 20 gairė: Gerinti darbo rinkos poreikių atitiktį. Darbo rinkos valdymas: Vilnius, 62 p.

mėnesius, 0,5 proc. – per pusmetį ir daugiau. Daugiausiai apklaustųjų – modifikuotas ir atnaujintas darbo rinkos profesinio mokymo programas baigusių asmenų (faktiškai kas antras apklaustasis) įsidarbino darbo biržos pagalba. Tik 3 proc. neturinčių darbo apklaustųjų, šio tyrimo duomenimis, nurodė neįsidarbinimo priežastį – nepakankamas teorinis pasirengimas.³⁷ Reziumuojant tyrimo duomenis manoma, kad projekto tikslas – išplėsti darbo biržų teikiamas paslaugas, taikant bedarbių tikslinių grupių profesinį konsultavimą, orientuojant pasirinkti paklausia darbo rinkoje profesiją ir profesinį mokymą, suteikiantį galimybę įgyti darbdavių reikalavimus atitinkančią profesinę kvalifikaciją, didinti darbo jėgos kompetenciją ir profesinį konkurencingumą, parengiant nekvalifikuotus, ilgalaikius bedarbius darbo rinkai bei vykdyti nedarbo prevenciją, perkvalifikuojant ar keliant dirbančiųjų, išpėtų apie atleidimą, profesinę kvalifikaciją³⁸ buvo įgyvendintas, bet nepasiekta ganėtinai aukštų rezultatų. Remiantis Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaitos „Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas“ auditorių išvada, teritorinės darbo biržos siuntė mokytis pagal profesinio mokymo ir neformalaus švietimo programas dalį nepakankamai motyvuotų asmenų. 13 proc. darbdavių nurodė, kad visi besikreipiantys asmenys, baigę darbo rinkos profesinio mokymo kursus, atitinka profesinius ir kvalifikacinius įmonės reikalavimus.³⁹

Lietuvos laisvosios rinkos instituto atstovų nuomone, kad ateityje būtų išvengta tokių neigiamų atsiliepimų ir padarinių, siūloma, jog kiekvienas, kuris įgyja teisę gauti valstybės finansuojamą konsultavimą, mokymus ar perkvalifikavimą, gauna finansinį „krepšelį“ – nustatytą pinigų sumą – kurią gali išleisti konsultavimo ar mokymo paslaugai įsigyti. Tokia sistema leistų: a) efektyviai užtikrinti, jog bus teikiamos tos paslaugos, kurių reikia vartotojams (tuo tarpu valstybės teikiamos paslaugos yra mažiau dinamiškos ir lanksčios); b) dėl didesnės konkurencijos rinkoje vartotojai galės gauti geresnės kokybės paslaugą; c) daugiau atsakomybės yra perkeliama ant vartotojų pečių, vartotojas galės pasirinkti, kaip efektyviau išnaudoti skiriamas lėšas, pavyzdžiui, prisidėti asmeninių lėšų ir nusipirkti brangesnius mokymus; d) būtų taupomi valstybės biudžeto ištekliai, nes sumažėtų našta darbo biržos padaliniams.⁴⁰

Akivaizdu, kad „būtina skatinti pagyvenusių dirbančiųjų darbo įgūdžius per profesinį rengimą ir persikvalifikavimą...suaugusiųjų švietimo programose turėtų būti atsižvelgiama į

³⁷ 2006–2007 Darbo ir Socialinių tyrimų instituto Mokymo paslaugų efektyvumo įvertinimas. Prieiga prie interneto: <http://www.dsti.lt/leidiniai.html>. [žiūrėta 2009 02 22];

³⁸ Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą, profesinio rengimo plėtra. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/lt/bpd/zemelapis/sekmingi_projektai/?id=7382. [žiūrėta 2009 01 15];

³⁹ Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11, http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2502, žiūrėta 2009-03-12

⁴⁰ Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11, http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2502, žiūrėta 2009-03-12;

būtinybę per naujus pomėgius ir užsiėmimus atrasti alternatyvų gyvenimo tikslą. Prireikus turėtų būti plėtojamos mokymosi darbo metu programos, skirtos mokyti pagyvenusius žmones įgūdžių kasdieniame gyvenime, naudotis technologiniais prietaisais, naujomis ryšių technologijomis ir lavinti jų pažinimo, fizinius bei jutimo įgūdžius“ (Tarptautinio Madrido veiksmų plano strategija, 2002.).

Vadinasi, įstatymų leidėjui priėmus Užimtumo rėmimo įstatymą, palankesnės profesinio mokymo ir neformalaus bedarbių ir asmenų, išpėtų apie atleidimą iš darbo, salygos, patobulintos iš dalies.

Įsitvirtinus visuomenėje nuostatai, kad sudėtinga padėtis darbo rinkoje – darbdaviai nuolat ieško aukštos kvalifikacijos, turinčių įvairių gebėjimų ir įgūdžių darbuotojų – verčia tiek dirbanti, tiek ieškanti darbo žmogų nuolat mokytis. Tad bedarbio noras mokytis – kelti kvalifikaciją arba įgyti paklausią profesiją – yra svarbus rodiklis, liudijantis jo aktyvų nusiteikimą atsakingai spręsti bedarbystės problemas.⁴¹ Ir toliau darbo rinkos profesinio mokymo svarbiausiais uždaviniais išlieka – tobulinti profesinius įgūdžius ir mokėjimus, leidžiančius darbuotojams, kuriems gresia nedarbas, ir nedirbantiems asmenims tobulinti bei įgyti kvalifikaciją.

Suprantama, jog prieš pradėdant profesinio mokymo studijas, asmenys, neturintys kvalifikacijos, turi pasirinkti tam tikrą profesiją, kuri būtų paklausi darbo rinkoje ir labiausiai atitiktų asmeninius individo sugebėjimus, siekius, interesus, galimybes, motyvus. Pasirinkti profesiją pagal bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų polinkius ir gebėjimus gali padėti teritorinių tarnybų profesijos konsultantai.⁴² Asmenims, kurių manymu jų turima kvalifikacija reikalauja naujų įgūdžių, praktinių tobulinimo žinių atsirandant naujausioms technologijoms, asmenys darbo biržų sprendimu siunčiami į kompetentingas institucijas dėl dalyvavimo pasirinktoje neformalaus švietimo programoje tikslingumo nustatymo.⁴³ Tad dėl šių priežasčių teritorinės darbo biržos turi gauti teritorinės tarnybos išvadą apie jų tinkamumą pasirinktai profesijai⁴⁴, būtinumą turimos kvalifikacijos tobulinimui. Kitas svarbus aspektas – tai profesinio, neformalaus švietimo, mokymosi, mokymo, praktinio mokymo sutarčių sudarymas. Pirmiausia, darbo birža sudaro sutartį su konkursą laimėjusia mokymo įstaiga dėl tam tikros grupės asmenų pagal tam tikrą mokymo programą profesinio, neformalaus švietimo,

⁴¹ Darbo rinkos profesinis mokymas – efektyvus darbo jėgos paklausos ir pasiūlos derinimo veiksnys. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Vilnius: 2003 m.34 p.

⁴² Atrask save veikloje. Vilniaus darbo rinkos ir mokymosi konsultavimo tarnyba. [žiūrėta 2009 03 01].

Prieiga per internetą:

http://vilnius.darborinka.lt/index.php?Itemid=71&id=180&option=com_content&task=view

⁴³ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. rugpjūčio 4 d. įsakymas Nr. A1-229 „Dėl Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalaus švietimo organizavimo, vykdymo sąlygų ir tvarkos aprašo“

⁴⁴ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 164 p. – ISBN 978-9955-30-027-4;

mokymo. Žinoma, pasirašomi ir atitinkami priedai prie sutarties: mokymo išlaidų sąmata, mokymo programos planas ir kvalifikaciniai reikalavimai mokiniams ir kt. Sutartyje aptariami šalių įsipareigojimai (pvz., darbo birža įsipareigoja kontroliuoti mokinių lankomumą bei pažangumą, apmokėti už mokymą ir mokinių apgyvendinimą, o mokymo įstaiga – užtikrinti kokybišką mokymą), atsakomybė. Sudarius šią sutartį mokymo įstaigai atsiranda pagrindas sudaryti mokymo sutartį su kiekvienu mokiniu. Mokymo sutartyje yra aptariamos mokymo ir mokymosi sąlygos. Mokymo sutartys su mokiniu yra sudaromos visais atvejais.⁴⁵ Atitinkamai sudaroma ir sutartis dėl praktinio mokymo.

Bedarbiai ir įspėti apie atleidimą iš darbo darbuotojai gali būti siunčiami mokytis pagal vieną ar kelias sugretintas profesinio mokymo programas.⁴⁶ Pagal Darbo rinkos profesinio mokymo tvarkos 14 punktą bedarbiai, nustatyta tvarka įsiregistravę darbo biržoje, kai darbo birža negali pasiūlyti darbo, atitinkančio jų profesinį pasirengimą ir sveikatos būklę, gali būti siunčiami mokytis pagal darbo rinkos profesinio mokymo programos vieną arba kelis modulius profesijos: pirmiausiai atitinkančios vietos darbo rinkos poreikius; didinančios jų užimtumo gebėjimus konkuruoti darbo rinkoje; kai dirbant darbus, finansuojamus iš Užimtumo fondo, nuolat įsidarbinti būtinos naujos profesinės kompetencijos.⁴⁷

Formalaus mokymo programos yra įtrauktos į Studijų ir mokymo programų valstybinį registrą, o norinčios pagal jas mokytis įmonės, organizacijos, švietimo įstaigos turi gauti leidimą (licenciją). Literatūroje išskiriamos tokios pagrindinės neformaliojo suaugusiųjų švietimo formos: organizuota tikslinė savišvieta; kursai (dieniniai, vakariniai, tęstiniai, trumpalaikiai), seminarai, paskaitos; neakivaizdinis (nuotolinis) švietimas ir žiniasklaidos priemonėmis perteikiamos šviečiamojo pobūdžio programos.⁴⁸

Remiantis šiomis švietimo formomis kuriamos neformaliojo mokymo programos. Jos registruojamos į Darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo programų sąvadą nustatyta tvarka. Neformaliajam profesiniam mokymui gali būti taikomos naujos darbdavių pageidavimu parengtos neformaliojo mokymo programos.⁴⁹

Formaliajam švietimui būdingas griežtumas, dalykiškumas, standartizavimas ir reglamentavimas, neformaliajam – mobilumas, laisvumas, nėra griežtos kontrolės.

⁴⁵ Atrask save veikloje. Vilniaus darbo rinkos ir mokymosi konsultavimo tarnyba. [žiūrėta 2009 03 01].

Prieiga per internetą:

http://vilnius.darborinka.lt/index.php?Itemid=71&id=180&option=com_content&task=view

⁴⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 25 d. įsakymas Nr. A1-140 „Dėl Darbo rinkos profesinio mokymo tvarkos aprašo patvirtinimo“

⁴⁷ Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. 1 tomas – Vilnius: Justitia, 2005, 301 p.– ISBN 9986-616-13-X (1 tomas);

⁴⁸ Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. 1 tomas – Vilnius: Justitia, 2005, 302 p.– ISBN 9986-616-13-X (1 tomas);

⁴⁹ Tas pats, 301 p.

Neformalusis švietimas labai tinka žmonėms, jau turintiems išsilavinimą, norintiems tik jį papildyti naujomis žiniomis ir netinka žmonėms, neturintiems jokio išsilavinimo ir siekiantiems jį įgyti. Kadangi formalusis švietimas yra labai apibrėžtas, tikslingas, jo poveikis asmenybei yra prognozuojamas, jis labiau tinka norint įsigyti konkrečią specialybę.

Atsižvelgiant į mokymo programų trukmę, darbo rinkos formalaus mokymo profesinis mokymas gali suteikti šias profesines kvalifikacijas: pirmo lygio profesinė kvalifikacija (mokymo programų trukmė svyruoja nuo 4 iki 12 savaičių); antro lygio profesinė kvalifikacija (mokymo programų trukmė svyruoja nuo 3 iki 10 mėnesių); trečio lygio profesinė kvalifikacija (mokymo programų trukmė ilgesnė kaip 1 metai).⁵⁰

Bedarbiai, įspėti apie atleidimą iš darbo darbuotojai, nukreipti mokytis pagal neformalaus švietimo programas, taip pat turi teisę įgyti valstybės pripažintą profesinę kvalifikaciją. (Išsilavinimui nusakyti vartojami du terminai – kvalifikacija ir profesinė kompetencija). Tačiau būtina paminėti tai, jog norint įgyti profesinę kvalifikaciją liudijantį pažymėjimą, reikia turėti ne mažesnę kaip vienerių metų darbo stažą ir būti eksternu išlaikiusiam kvalifikacinį egzaminą.⁵¹

Kalbant detaliau apie mokymo programas, pastebima, jog tai yra gera ir bedarbiams, įspėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams, patogi darbo biržos teikiama paslauga.⁵² Darbo birža mokymosi laikotarpiu garantuoja ne tik nemokamą mokymą, bet ir suteikia tam tikras socialines-ekonomines garantijas bedarbiams ir įspėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams: finansuoja apgyvendinimo išlaidas, kelionės išlaidas – nuvykimo į mokymo įstaigą ar praktikos atlikimo vietą ir grįžimo tolimojo ar (ir) vietinio susisiekimo maršruto transportu kelionės išlaidas pagal pateiktą mėnesinį bilietą ar vienkartinį važiavimo bilietus, sveikatos patikrinimo išlaidas, jei jis privalomas pagal Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymą.

Bedarbiams teikiamos papildomos ekonominės garantijos:

- mokymo stipendija;
- draudimų nuo nelaimingų atsitikimų išlaidos.⁵³

Prieš priimant Nedarbo socialinio draudimo įstatymą, įstatymo leidėjas bedarbiams, kuriems darbo birža negalėjo pasiūlyti darbo dėl jų profesinio pasirengimo stokos, buvo numatęs mokymo laikotarpiu skirti 1,3 gaunamos bedarbio pašalpos dydžio bedarbio

⁵⁰ Darbo rinkos studijų ir mokymo programų registras. Terminų paaiškinimai. Prieiga prie interneto: http://213.197.179.229/mod/mp_reg/htdocs/terms.php. [žiūrėta 2009 02 27]

⁵¹ Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. 1 tomas – Vilnius: Justitia, 2005, 303 p.– ISBN 9986-616-13-X (1 tomas);

⁵² Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, 236 p.– ISBN 978-9955-763-03-1;

⁵³ Profesinis mokymas ir neformalus švietimas. [žiūrėta 2009 03 01]. Prieiga per internetą: http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Puslapiai/profmokymas_neformalus_svietimas.aspx.

mokymosi pašalpa, kuri negalėjo viršyti dviejų minimalių gyvenimo lygių, t.y. 250 Lt. Bedarbiams, kurie prieš siuntimą mokytis nebuvo įgiję teisės į bedarbio pašalpa, mokymosi metu buvo mokama valstybės remiamų pajamų dydžio bedarbio mokymosi pašalpa – 135 litai.⁵⁴ Pakeitimai atlikti siekiant didinti mokymosi prieinamumą ir socialinę integraciją. Už neilgesnį negu nustatyta programose mokymo laikotarpį per pirmuosius tris mokymosi mėnesius mokama 0,7 Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesio algos dydžio, o per vėlesnius – vienos minimalios mėnesio algos dydžio bedarbiams mokymosi stipendija.⁵⁵ Mokymosi stipendija neretai siekia vieną Vyriausybės nustatytos minimalios mėnesinės algos (toliau vadinama – MMA) dydį, nuo kurio neatskaitomi mokesčiai. Be to, bedarbiams, turintiems teisę į nedarbo socialinio draudimo išmoką, mokymosi metu jos mokėjimas nenutraukiamas. Kadangi išmokos besimokantiems bedarbiams dažnai užtikrina didesnes pajamas, nei pajamos, kurias gauna dirbantieji už MMA dydžio darbo užmokestį, dalis bedarbių mokymosi metu gaunamas išmokas vertina kaip patrauklų pragyvenimo šaltinį, nesiedami mokymo su įsidarbinimo galimybių didinimu. Be to, nereti atvejai, kai bedarbiai be pateisinamos priežasties nutraukia profesinį mokymąsi ar po mokymo atsisako teritorinės darbo biržos siūlomo darbo pagal įgytą profesiją. Tai mažina profesiniam mokymui skiriamų lėšų panaudojimo efektyvumą ir blogina mokymo kokybę.⁵⁶

Šiais finansavimo būdais stengiamasi sušvelninti nedarbo sukeltas ekonomines pasekmes. Manoma, kad turi egzistuoti tam tikra pusiausvyra tarp valstybės skiriamų piniginių kompensacijų ir žmonių skatinimo dirbti. Savaimė suprantama, kad geresnių prisitaikymo sąlygų prie darbo rinkos bei valstybės paramos nedarbo atveju, piliečiai net negalėtų įsivaizduoti. Tad nesuderinus šių instrumentų, atsiranda reali galimybė asmenims piktnaudžiauti valstybės suteikiama parama, neturint siekio tobulėti, įgyti tam tikrų profesinių žinių, kvalifikacijų. Užimtumui remti taikomi rėmimo dydžiai ne visada yra pagrįsti ir gali būti mažinami. Pasak Z. Goralo „...geros pašalpos mokėjimas neskatina veiklumo, mažina ieškančių asmenų aktyvumą ir jų galimybes įsidarbitni“. Mokymosi metu įsidarbinus pagal darbo sutartį finansavimas bedarbiams nutraukiamas. Baigusiam teorinę programos dalį ir įsidarbinusiam pagal darbo sutartį, bet tęsiančiam pradėtą mokymą bedarbiui ar darbuotojui, įspėtam apie atleidimą iš darbo, toliau apmokamas mokymo programos įgyvendinimas.⁵⁷

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Darbo kodekso komentaras. III dalis. Individualūs darbo santykiai. – Vilnius: Justitia, 2004. – ISBN 9955-616-00-8 (2 tomas);

⁵⁵ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 164 p. – ISBN 978-9955-30-027-4;

⁵⁶ Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. [žiūrėta 2009-03-13]. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_09-01-27.doc

⁵⁷ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 165 p. – ISBN 978-9955-30-027-4;

Sulėtėjus ekonomikos augimo tempams, pasaulinei finansų krizei išsiskverbus į darbo rinką, siekiama įtraukti kuo daugiau bedarbių į aktyvias darbo rinkos politikos priemones.⁵⁸ Manoma, kad turi būti imtasi veiksmų, leidžiančių kuo efektyviau panaudoti finansinius išteklius, reikalingus darbo rinkos politikos srityje. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo departamento Darbo rinkos skyriaus parengtame Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymo projekte, siūloma sumažinti užimtumo skatinimo priemonėms skiriamų lėšų dydžius (mokymosi stipendija negali viršyti 1 MMA išskaičiavus iš jos gyventojų pajamų mokestį⁵⁹) bei jų mokėjimo trukmę, nustatyti tam tikrus draudimus, ribojančius nutraukti profesinį mokymąsi. Norima įtraukti kuo daugiau bedarbių, negalinčių savarankiškai funkcionuoti darbo rinkoje.

Apibendrinant šią darbo dalį, galima teigti, darbo rinkos profesinis mokymas yra viena iš svarbiausių ir efektyviausiai gyventojų ekonominę aktyvumą didinančių darbo rinkos politikos priemonių⁶⁰. Per 2008 m. I pusmetį įgyti naują ar patobulinti turimą profesinę kvalifikaciją į profesinio mokymo programas nusiųsta 5,2 tūkst. bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų. Pagal formaliojo profesinio mokymo programas 2008 m. I pusmetį nusiųsti mokytis 85 proc. bedarbių, į neformalaus švietimo programas nusiųsta apie 1,0 tūkst. bedarbių.⁶¹

Bedarbiams ir išpėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams, profesinio mokymo ir perkvalifikavimo sistema gali būti veikminga tik tuomet, kai parengtos mokymosi programos yra suderintos su darbo rinkos poreikiais, besimokančiųjų interesais. Darbo rinkos subalansuotumo tikslas – padidinti profesinio rengimo atitiktį darbo rinkos poreikiams.⁶²

Valstybės pareiga – sudaryti sąlygas visiškam, produktyviam asmenų, kurie neturi pajamų šaltinio, užtikrinančio galimybę gyventi, užimtumui skatinti.⁶³ Pagrindinis nedirbančių asmenų profesinio mokymo tikslas – padėti šiai asmenų grupei greičiau grįžti į darbą.⁶⁴ Įgyvendinant projektus sprendžiamos užimtumo, nedarbo, skurdo ir socialinės atskirties problemos. Dirbančiųjų ir bedarbių bendrųjų bei profesinių gebėjimų ugdymo plėtra prisideda prie

⁵⁸ Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. [žiūrėta 2009-03-13]. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_09-01-27.doc;

⁵⁹ tas pats

⁶⁰ Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. 1 tomas – Vilnius: Justitia, 2005, 300 p. – ISBN 9986-616-13-X (1 tomas);

⁶¹ Metinė Lietuvos Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos pažangos ataskaita. Prieiga prie interneto: http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/nrp2007/LT_nrp_lt.pdf. [žiūrėta 2009 01 15:]

⁶² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“, 2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 170. [žiūrėta 2009 03 05]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/n.lis.pr.-2005-11-22, nr.1270.doc> .

⁶³ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 144 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

⁶⁴ Darbo rinkos profesinis mokymas – efektyvus darbo jėgos paklausos ir pasiūlos derinimo veiksnys. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Vilnius: 2003 m. 84 p.

darbdavių aprūpinimo kvalifikuota darbo jėga problemos sprendimo, padidina nekvalifikuotų ar nepaklausių profesijų darbuotojų ir ilgalaikių bedarbių užimtumo gebėjimus, ugdo verslumą, prisideda prie bedarbių aktyvinimo. Projekto metu suteikiama galimybė įgyti paklausias darbo rinkoje profesijas pagal atnaujintas ir modifikuotas profesinio mokymo programas, todėl projekto dalyviai turi didesnes galimybes ieškant darbo bei konkuruojant darbo rinkoje.⁶⁵ Švietimas – pagrindinė žmogiškųjų išteklių plėtros, atskiros šalies ir Europos konkurencingumo, užimtumo ir socialinio stabilumo laidavimo priemonė; jis turi būti visiems prieinamas ir kokybiškas, orientuotas į bendrųjų žmogaus gebėjimų ugdymą ir atnaujinimą. Sumažinus socialinę atskirtį sumažės lėšų poreikis socialinėms problemoms spręsti.

⁶⁵ Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą, profesinio rengimo plėtra. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/lt/bpd/zemelapis/sekmingi_projektai/?id=7382. [žiūrėta 2009 01 15];

3. REMIAMASIS ĮDARBINIMAS

Remiamasis įdarbinimas yra viena iš perspektyvių aktyvios darbo rinkos politikos rūšių. Darbo birža padeda darbo ieškančiam asmeniui per minimalų laikotarpį surasti tinkamą darbą ir sutrumpina asmens nedarbo periodą.⁶⁶ Kad suprastume jo reikšmę socialinės apsaugos sistemai, įtaką asmenims, negalintiems įsitvirtinti ir konkuruoti darbo rinkoje, reikia visų pirma išsiaiškinti priemones, kurias apima remiamasis įdarbinimas. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymo 25 straipsnyje numatytos šios priemonės: 1) įdarbinimas subsidijuojant; 2) darbo įgūdžių įgijimo skatinimas; 3) viešieji darbai. Tai socialinės apsaugos sistemoje sukurtos ir įtvirtintos užimtumo skatinimo priemonės, mažinančios vienos iš pagrindinių valstybės socialinės rizikos – nedarbo – atvejį, kuriant darbo vietas, teikiant valstybės finansuojamas paslaugas darbdaviams.

Darbo rinkoje papildomai remiami asmenys sudaro daugiau nei pusę visų teritorinėse darbo biržose registruotų asmenų. Šių asmenų užimtumui remti gali būti taikomos jiems įstatymo numatytos įvairios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, mokant darbdaviams įstatymo numatytas subsidijas.⁶⁷ Darbdaviams, kurie padeda papildomai remiamiems bedarbiams įsitvirtinti darbo rinkoje, sudaromos galimybės gauti finansinę paramą ir apsirūpinti reikiama darbo jėga⁶⁸.

Remiantis tyrimo „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumas“, kuris buvo atliekamas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001) duomenimis, nedalyvaujant remiamojo įdarbinimo priemonėse įsidarbinimo galimybės labiausiai sumažėtų: neįgaliesiems – darbo vietų steigimo subsidijavimo ir įdarbinimo subsidijuojant priemonėse; pradedantiems darbinę veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją – darbo įgūdžių atnaujinimo rėmimo priemonėje; ilgalaikiams bedarbiams – viešųjų darbų ir įdarbinimo subsidijuojant priemonėse; vyresniems kaip 50 metų darbingiems asmenims – viešųjų darbų ir įdarbinimo subsidijuojant priemonėse; socialinės rizikos grupėms priklausantiems asmenims – darbo rotacijos ir įdarbinimo subsidijuojant priemonėse; nėščioms

⁶⁶ Nekrošius I. ir kt. Darbo teisė: vadovėlis: kolektyvinė monografija – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008 m. – ISBN978-9955-30-0274.

⁶⁷ Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. [žiūrėta 2009-03-13]. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_09-01-27.doc

⁶⁸ Subsidijos. [žiūrėta 2009 03 03] Prieiga prie interneto: http://209.85.129.132/search?q=cache:kyC5tFmoWTwJ:www.sopa.lt/%3Fpage_id%3D73+%C4%AFdarbinimo+subsidijos&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt

moterims bei tėvams, auginantiems nepilnamečius vaikus – įdarbinimo subsidijuojant priemonėje.⁶⁹

Lietuvos darbo biržos 2008 m. sausio mėn.–vasario mėn. tiriamojo laikotarpio gauti rezultatai tik patvirtina, kad minėtiems asmenims sunkiai sektusi savarankiškai integruotis į darbo rinką. Tyrimo metu įdarbinimo subsidijuojant priemonėje dalyvavo 48 proc. vyresniū kaip 50 metų asmenų, 43 proc. sudarė asmenys, kuriems nustatytas iki 40 proc. darbingumo lygis. Priemonėje „Viešieji darbai“ – kaimo gyventojai sudarė net 54 proc., asmenys, vyresni kaip 50 metų amžiaus – 32 proc., ilgalaikiai bedarbiai – 16,3 proc. Priemonės „Darbo įgūdžių įgijimo skatinimas“ dalyvių tarpe 82 proc. (1,2 tūkst. asm.) sudarė asmenys, darbo biržos siuntimu baigę profesinį mokymą, 18 proc. – absolventai (281 asm.) ir 8 asmenys, baigę profesinės reabilitacijos programas.⁷⁰

Lietuvos įsijungimas į Europos Sąjungą turėjo nemažą teigiamą įtaką įdarbinimo politikai, įskaitant papildomai remiamus bedarbius. Parengta nemažai dokumentų bei įgyvendinta projektų, planų⁷¹, turėjusių didelės įtakos nacionalinei darbo rinkai ir socialinei politikai. Taip pat pasidarė prieinamos įvairių Europos Sąjungos fondų (ypač struktūrinių) lėšos. Lėšos naudojamos nedarbui ir socialinei atskirčiai mažinti, investicijoms į žmogiškuosius išteklius, gebėjimams prisitaikyti prie rinkos pokyčių didinti.⁷² Pastebėtina, kad taikomos papildomos užimtumo garantijos, be pakankamo finansavimo – nėra efektyvios.⁷³

Užimtumo didinimo priemonės – įdarbinimą subsidijuojant ir darbo įgūdžių įgijimo skatinimą – organizuoja teritorinė darbo birža, o viešuosius darbus pagal Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymą – teritorinė darbo birža kartu su savivaldybe. Darbdaviams, norintiems įdarbinti asmenis darbo įgūdžiams įgyti, keliami tokie patys reikalavimai ir taikoma analogiška darbo biržos gautų darbdavių prašymų įvertinimo ir įforminimo procedūra, kaip ir pareiškusiems norą įdarbinti asmenis subsidijuojant darbdavius. Tad dėl asmenų įdarbinimo darbo įgūdžiams įgyti bei įdarbinimo subsidijuojant gali kreiptis darbdaviai, kurie atitinka tam

⁶⁹ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas.

<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25];

⁷⁰ Ataskaita apie Lietuvos darbo biržos veiklos tikslų, rodiklių ir pavedimų vykdymą per 2008 m. ketvirtį. [2009 02 12]. Prieiga prie interneto:

<http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/2008%20m.%209%20mėnesių%20ataskaita.pdf>

⁷¹ Pertvarkyta įstatyminė bazė socialinėms ir užimtumo programoms plėtoti. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Nacionalinis 2000–2006 m. kovos prieš skurdą ir socialinę atskirtį veiksmų planas; 2003 m. gruodžio mėn. 18 d. pasirašytas „Bendrasis aprėpties memorandumas“ pateikia keletą rekomendacijų, siekiant pagerinti neigalių asmenų teisės į darbą realizavimą.

⁷² Sutrikusio intelekto asmenų teisės, teisės į mokslą ir darbą įgyvendinimas. Eumap – ES stebėjimo ir atstovavimo programa. Atviros visuomenės institutas: Budapeštas ir Vilnius. 2005 m. gruodžio 07 d.

⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo informacija apie 2001 m. birželio 4 dieną Ekonomikos komiteto posėdį dėl Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymo 8 straipsnio papildymo įstatymo projekto IXP-409. Prieiga prie interneto: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=136160. [žiūrėta 2009 03 02];

tikrus reikalavimus. Jie turi būti: įregistruoti Lietuvos Respublikoje; nebankrutavę ar nebankrutuojantys ir (ar) nevykdo restruktūrizacijos; neturi mokesstinės nepriemokos valstybės ir savivaldybių biudžetams ir fondams, į kuriuos mokamus mokesčius administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija, nėra skolingi Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui.⁷⁴

Užsiregistravę teritorinėje darbo biržoje bedarbiai (neįgalieji, turintys I, II ar III invalidumo grupę arba sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį, ar neįgalieji, kuriems nustatytas neviršijantis 55 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis (nesvarbu, ar yra užsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, ar ne)⁷⁵ įgyja ne tik teisę į nemokamas darbo biržos paslaugas įsidarbinant, bet kartu ir prisiima nemažai įsipareigojimų. Viena iš pareigų – drauge su darbo biržos darbuotoju parengti „Individualų įsidarbinimo planą“, nuo kurio priklausys tolimesnė bedarbio padėtis. Bedarbiams, nevykdantiems šios savo pareigos, bedarbio statusas sustabdomas 3 mėnesiams. Neatkūrus bedarbio statuso, jo netenkama ir registracija darbo biržoje nutraukiama. Pakartotinai registruojantis darbo biržoje asmenims, kurie buvo netekę bedarbio statuso, šis statusas gali būti suteiktas tik po 6 mėnesių nuo bedarbio statuso netekimo dienos.⁷⁶ Individualus įsidarbinimo planas kartu su darbo biržos specialistais parengiamas ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo bedarbio įregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos. Individualaus plano rengimas didžiausią rūpestį kelia darbo biržos darbuotojams. Įvertinti bedarbio galimybes konkuruoti darbo rinkoje pakankamai sudėtingas procesas, nuo kurio priklauso aktyviosios darbo rinkos politikos priemonės parinkimas. Šiame plane numatomi darbo biržos įsipareigojimai dėl užimtumą didinančių priemonių suteikimo bedarbiui ir bedarbio įsipareigojimai – dalyvauti numatytose priemonėse.⁷⁷ Tad aktyviai individualaus įsidarbinimo plano kūrimo procese turi dalyvauti asmuo, kuriam jis yra rengiamas.

Darbdaviai, pageidaujantys dalyvauti remiamojo įdarbinimo priemonėse, sudaro atitinkamos formos sutartis su teritorinėmis darbo biržomis. Atsižvelgiant į darbdavių keliamus reikalavimus bedarbiams, atrenkami labiausiai atitinkantys jų poreikius. Tarp bedarbio ir darbdavio sudaroma sutartis (terminuota arba neterminuota) pagal Lietuvos Respublikos darbo kodeksą. Šiuo pagrindu darbo biržos siūsti bedarbiai įgyja teisę į visas

⁷⁴ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – ISBN 978-9955-30-027-4;

⁷⁵ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas. [žiūrėta 2009 04 04]. Prieiga prie interneto: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312125&p_query=&p_tr2=

⁷⁶ Bedarbių teisės ir pareigos. [žiūrėta 2009 03 05] Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/Informacija/PatarimaiIeskantiemsDarbo/Puslapiai/bedarbiu_teises_pareigos.aspx

⁷⁷ Individualūs įsidarbinimo planai. [žiūrėta 2009 03 02]. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/PatarimaiIeskantiemsDarbo/Puslapiai/Individual%c5%abs%c4%afsidarbinimoplanai.aspx>

įstatymo nustatytas socialines garantijas, pvz., sveikatos draudimo, viešųjų darbų atveju – teisė į nepanaudotas kasmetines atostogas.

3.1. Įdarbinimas subsidijuojant

Vienas iš pagrindinių užimtumo politikos tikslų ir uždavinių – skatinti darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų integraciją į darbo rinką – plėtoti paslaugų infrastruktūrą, jų prieinamumą. Svarbiausia šios grupės asmenų socialinės integracijos problema – įsidarbinimas. Kiekvienam iš jų valstybė turi „padėti pamatus“ įgyvendinant teisę į darbą, atsižvelgiant į šių asmenų darbingumo lygį, socialinę padėtį, sveikatos būklę, intelekto lygį, darbo patirties stoką, kadangi teisė į darbą mūsų šalyje yra konstitucinė teisė.

Pastebėtina, jog įdarbinimas subsidijuojant – kaip produktyvi ir aktyvi darbo rinkos politikos priemonė, teisės aktuose reglamentuota visai neseniai, priėmus Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymą. Kintant padėčiai darbo rinkoje ir sparčiai mažėjant nedarbiui, ryškėjo naujos tendencijos – darbdaviams vis buvo sudėtingiau apsirūpinti reikiamos kvalifikacijos darbuotojais, kurių trūko atskiruose šalies ūkio sektoriuose. Nors bendras bedarbių skaičius mažėjo, sunkiai pavyko įsitvirtinti darbo rinkoje ilgalaikiams bedarbiams, neįgaliesiems, vyresnio amžiaus bei gyvenantiems kaimo vietovėse, neturintiems kvalifikacijos ar žemos kvalifikacijos asmenims.⁷⁸

Darbo rinkoje trūko darbo jėgos, reikėjo sudaryti palankesnes sąlygas darbo pasiūlai ir paklausai suderinti, darbo paklausa išaugo, ieškantiems darbo asmenims reikėjo greičiau prisitaikyti prie sparčiai kintančių darbo rinkos poreikių bei subsidijuoti darbdavius, įdarbinančius asmenis, turinčius sunkumų integruotis į darbo rinką.

Akivaizdu, jog norint atskleisti įdarbinimo subsidijuojant sampratą, paskirtį, uždavinius ir tikslą, visų pirma reikia aptarti, kokiam subjektų ratui minėta užimtumo skatinimo priemonė gali būti taikoma. Įdarbinimo subsidijuojant priemonė yra viena efektyviausių, padedančių integruotis į darbo rinką asmenims, kurių įsidarbinimo galimybės yra labai mažos.⁷⁹ Įdarbinimas subsidijuojant organizuojamas asmenims, priklausantiems šioms darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų grupėms: neįgaliesiems, kuriems nustatytas 20–40 procentų darbingumo lygis arba vidutinis neįgalumo lygis; neįgaliesiems, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis arba lengvas neįgalumo lygis; baigusiems profesinės

⁷⁸ Įdarbinimas subsidijuojant. Prieiga per internetą: <http://utenosvic.lt/lt/pages/view/?id=374>. [žiūrėta 2009 02 25];

⁷⁹ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25];

reabilitacijos programas; ilgalaikiams bedarbiams; vyresniems kaip 50 metų darbingiems asmenims; nėščioms moterims, šeimos pasirinkimu vaiko motinai (įmotei) arba tėvui (itėviui), vaiko globėjui, rūpintojui, faktiškai auginančiam vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų; grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, kurių laisvės atėmimo laikotarpis buvo ilgesnis kaip 6 mėnesiai; iki įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje nedirbusiems 2 ir daugiau metų; asmenims, priklausomiems nuo narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, baigusiems psichologinės socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas; prekybos žmonėmis aukoms, baigusioms psichologinės socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas; turintys teisę į papildomas užimtumo garantijas pagal Lietuvos Respublikos valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės darbuotojų papildomų užimtumo ir socialinių garantijų įstatymą.⁸⁰

Tai asmenys, priklausantys socialinės atskirties grupėms, kuriems, palyginti su kitais bedarbiais, yra sunkiau prisitaikyti prie pokyčių darbo rinkoje dėl savo fiziologinės ar socialinės būklės. Pvz.: neįgalieji – bet kurio amžiaus asmenys, kurie dėl įgimtų ar įgytų trūkumų visai arba iš dalies negali pasirūpinti savo asmeniniu ir socialiniu gyvenimu, įgyvendinti savo teisių ir vykdyti pareigų.⁸¹ Šios bedarbio kategorijos bruožų visuma apsunkena galimybę savarankiškai įgyvendinti savo teisę į darbą.

Lietuvos Respublikos darbo kodekso 86 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „asmenys savo teisę į darbą įgyvendina tiesiogiai sudarydami darbo sutartis su darbdaviais arba tarpininkaujant įdarbinimo tarnyboms“. Įdomu pastebėti, kad tikslinėms grupėms priklausantys asmenys savo galimybes savarankiškai įsitvirtinti darbo rinkoje vertina labai pesimistiškai. Atlikus darbo biržos darbuotojų apklausą, galima teigti, jog sunkiausiai šiuolaikinės darbo rinkos sąlygomis savarankiškai įsidarbinti yra šių bedarbių kategorijoms priskirtiems asmenims: neįgaliesiems asmenims; vyresnių kaip 50 metų amžiaus asmenims bei ilgalaikiams bedarbiams.

Reikia pastebėti, kad su didžiausiais sunkumais subsidijuojamoje darbo rinkoje susiduria šie asmenys. Vyresnių kaip 50 metų amžiaus asmenų, ilgalaikių bedarbių nedarbo sukeltiems padariniams įtakos turi žemas išsimokslinimo laipsnis, nepakankama turima kvalifikacija, menka darbo patirtis. Įdarbinimas subsidijuojant – laikino užimtumo priemonė. Tad siekiantiems susirasti nuolatinę darbo vietą ir turintiems stiprią motyvaciją įsitvirtinti darbo vietoje vyresnio amžiaus asmenims yra tikslinga sudaryti palankesnes galimybes dalyvauti, pavyzdžiui, profesinio mokymo kursuose bei vėliau darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonėse. Įdarbinimas subsidijuojant yra ypač efektyvus baigusiems profesinės reabilitacijos programas,

⁸⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymas Nr. A1-220 „Dėl įdarbinimo subsidijuojant sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“

⁸¹ Lietuvos Respublikos Darbo kodekso komentaras. III dalis. Individualūs darbo santykiai. – Vilnius: Justitia, 2004, 34 p. – ISBN 9955-616-00-8 (2 tomas);

nėščioms moterims, šeimos pasirinkimu vaiko motinai (įmotei) arba tėvui (įtėviui), vaiko globėjui, rūpintojui, faktiškai auginančiam vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų, asmenims, priklausomiems nuo narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, baigusiems psichologinės socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas, prekybos žmonėmis aukoms, baigusioms psichologinės socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas.⁸² Didžiausias dėmesys, integruojant į socialinę politiką ir darbo rinką, skiriamas neįgaliems asmenims. Jų situacija darbo rinkoje yra specifinė. Dažniausiai darbingais pripažinti sutrikusio intelekto asmenys negali įgyvendinti užimtumo garantijų, kadangi jie niekada nedirbo ir todėl neturi darbo stažo (profesinio pasirengimo).⁸³ Tad 2007 m. buvo įgyvendintas „Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties“ projektas, kurio pagrindinė veiklos užduotis buvo įtraukti neįgaluosius į aktyvias darbo rinkos politikos programas ir priemones.⁸⁴

Amenims, baigusiems profesinės reabilitacijos programas, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, kurių laisvės atėmimo laikotarpis buvo ilgesnis kaip 6 mėnesiai, asmenims, priklausomiems nuo narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, baigusiems psichologinės socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas, prekybos žmonėmis aukoms, baigusioms psichologinės socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas, laikomi darbo rinkoje papildomai remiamais asmenimis, jei jie kreipiasi į teritorinę darbo biržą ne vėliau kaip per šešis mėnesius atitinkamai nuo profesinės reabilitacijos programos baigimo, specialybės ar profesijos įgijimo, grįžimo iš laisvės atėmimo vietos ar psichologinės socialinės programos baigimo ir yra įregistruoti bedarbiais.⁸⁵ Bedarbio sąvoka yra svarbus teisinis elementas, nuo kurio priklauso ne tik nedarbo lygio nustatymas, bet ir užimtumo skatinimo organizacinės ir teisinės formos, valstybės numatytos socialinės ir ekonominės garantijos bedarbiams.⁸⁶

Aptarus, kokiam subjektų ratui įdarbinimas subsidijuojant gali būti taikomas, kitas svarbus žingsnis – įdarbinimo subsidijuojant organizavimas, subsidijų mokėjimo tvarka. Dauguma darbdavių, ketinančių įgyvendinti įdarbinimo subsidijuojant priemonę, visų pirma

⁸² Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25]

⁸³ Sutrikusio intelekto asmenų teisės, teisės į mokslą ir darbą įgyvendinimas. Eumap – ES stebėjimo ir atstovavimo programa. Atviros visuomenės institutas: Budapeštas ir Vilnius. 2005 m. gruodžio 07 d.

⁸⁴ Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Europos socialinio fondo lėšomis finansuojamų projektų įgyvendinimas (pagal Lietuvos 2000–2006 m. bendrojo programavimo dokumento 2.1 ir 2.3 priemones). Vidas Šlekaitis, Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktorius, 2006 m. kovo 29 d.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymas. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=

⁸⁶ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 150 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

turi būti tinkamai informuoti apie galimybę ja pasinaudoti. Reikia pabrėžti, kad pagrindinis vaidmuo atliekant šią funkciją, tenka darbo biržos darbuotojams. Teorinių žinių turėjimo ir darbo įgūdžių įgijimo praktikoje visuma, leidžia daryti prielaidą, kad darbo biržos darbuotojas yra atsakingas už darbdavių tinkamą informavimą ir galimybes jiems dalyvauti įdarbinimo subsidijuojant priemonėje. Taip pat organizuojami tiksliniai susitikimai su darbdaviais. Mažiau reikšmingi informacijos pateikimo šaltiniai – spauda, kolegos, pažįstami darbdaviai.

Vieną iš reikšmingiausių ir efektyviausių darbo rinkos politikos priemonių – įdarbinimą subsidijuojant, organizuoja ir sukurtai priemonės programai įgyvendinti bei prižiūrėti vadovauja teritorinės darbo biržos. Tad darbdaviai, atitinkantys sąlygas (paminėtas šio darbo dėstomojoje dalyje „Remiamasis įdarbinimas“) dėl asmenų, kuriems gali būti taikomas įdarbinimas subsidijuojant, turi pateikti prašymą teritorinei darbo biržai. Jame nurodomas norimų įdarbinti bedarbių skaičius, pareigos, kvalifikaciniai reikalavimai, darbo ir darbo apmokėjimo sąlygos.⁸⁷ Teritorinių darbo biržų karjeros planavimo skyriaus specialistai, įvertinę bedarbių poreikį dalyvauti įdarbinime subsidijuojant ir darbdavių poreikį bei galimybes organizuoti šią darbo rinkos priemonę, informuoja darbdavius apie numatomus įdarbinti subsidijuojant asmenis, jų turimas profesijas ir kvalifikacijas, finansavimo trukmes. Darbo biržos direktoriaus įsakymu sudaryta nuolat veikianti atrankos komisija per 10 dienų išnagrinėja darbdavių prašymus ir, įvertinusi darbdavių prašymų atitiktį teisės aktų reikalavimams, atsižvelgiant į individualiuose įsidarbinimo planuose numatytų bedarbių dalyvauti įdarbinimo subsidijuojant priemonėje poreikį, parengia priemonės vykdymui darbdavių sąrašus ir teikia juos tvirtinti Darbo biržos direktoriui. Priėmus sprendimą, su darbdaviais sudaromos Įdarbinimo subsidijuojant organizavimo ir finansavimo sutartys. Pasirašomų sutarčių forma ir tekstas turi atitikti socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. A1-220 patvirtinto Įdarbinimo subsidijuojant sąlygų ir tvarkos aprašo reikalavimus.⁸⁸ Atsižvelgiant į tai, kad Įdarbinimo subsidijuojant organizavimo ir finansavimo sutartis su darbdaviu sudaroma dėl kiekvieno darbo biržos siunčiamo asmens, darbdaviai gali naudotis šia sąlyga ir pasibaigus subsidijos mokėjimo laikotarpiui, atleisti įdarbintą asmenį, vietoj jo priimant kitą darbo biržos siunčiamą asmenį, siekiant vėl gauti subsidiją⁸⁹.

⁸⁷ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 167 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

⁸⁸ Raseinių darbo biržos direktorės 2008 m. liepos 28 d. įsakymas Nr. V-26 „Dėl įdarbinimo subsidijuojant įgyvendinimo Raseinių darbo biržoje tvarkos aprašo“. [žiūrėta 2009 03 04]. Prieiga prie interneto: <http://www.ldb.lt/TDB/Raseiniai/Paslaugos/Documents/subsidijos/%C4%AEidarbinimo%20subsidijuojant%20TDB%20aprasas-2008.doc>

⁸⁹ Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11.[žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto: http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2502

Įdarbintą subsidijuojant darbo biržos siūstą bedarbių, darbdavys gali atleisti jo paties prašymu, esant jo kaltei ar šalių susitarimu. Reikia pabrėžti, jei darbo biržos skirta priemone asmeniui nepavyko įsitvirtinti darbo vietoje, darbdavys, pasirašydamas įdarbinimo subsidijuojant organizavimo ir finansavimo sutartį, išipareigoja per trisdešimt dienų priimti kitą darbo biržos siūstą bedarbių, prieš tai raštu per tris darbo dienas informavęs darbo biržą apie pasikeitusią situaciją įmonėje.⁹⁰ Akivaizdu, jog taip atsitinka tada, kai darbdavių vieninteliu tikslu tampa subsidijos gavimas, neturint tikslo darbuotojui, įgijusiam profesinių žinių ir darbo įgūdžių, suteikti galimybę išlikti (įdarbinimo subsidijuojant) priemonės skirtoje darbo vietoje. Preziumuojant, kad darbuotojas į darbą buvo priimtas darbdaviui turint tikslą gauti tik valstybės teikiamą paramą, reikia paminėti, jog dalyvaudami įdarbinimo subsidijuojant priemonėje asmenys gauna ir tam tikrą naudą: atnaujina ryšį su darbo/ profesinės veiklos aplinka, atnaujina turimas žinias bei įgūdžius, įgyja darbo patirties ir trūkstamą darbo stažą, reikalingą senatvės pensijai gauti, užsitikrina bent jau laikiną pajamų šaltinį (užsidirba).

Priėmus Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymą, visuomenėje išryškėjo tendencija – į laisvas darbo vietas priimti kuo daugiau neįgalių bedarbių. Tarp darbdavių vyravo nuomonė, jog neįgalus darbuotojo ieškoma būtent dėl subsidijų. Dauguma darbdavių nebuvo susidūrę su neįgaliais žmonėmis. Tad ši įdarbinimo subsidijuojant priemonė virto patrauklia tiems darbdaviams, kurie įdarbindami neįgaliuosius turėjo savų išskaičiavimų. Vykdam įvairias programas, turint tikslą mažinti socialinę atskirtį, didinti neįgalių asmenų užimtumą, palaipsniui vis daugiau neįgalių bedarbių integruojasi į darbo rinką. Lyginamojoje Lietuvos ir ES rodiklių (2003 m.) vidurkių analizėje (pateiktoje Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo konvergencijos tikslui įgyvendinti) dirbančių darbingo amžiaus neįgaliųjų procentas, palyginti su kitomis ES šalimis, yra ganėtinai žemas. (Lietuvos vidurkis – 20, o ES – 40, skirtumas aukštas).⁹¹ Netgi Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą apie neįgalus žmogaus lygiavertišką integravimą į darbo rinką kalbėti dar negalime.⁹² Vykdam įvairias programas, tikslas – mažinti socialinę atskirtį, didinti neįgalių asmenų užimtumą, lygiavertišką konkuravimą darbo rinkoje. Tuomet palaipsniui vis daugiau

⁸⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl įdarbinimo subsidijuojant sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-220. [žiūrėta 2009 02 15]. Prieiga prie interneto: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281280&p_query=&p_tr2=

⁸⁹ Nacionalinė bendroji strategija: Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti 2007 m. kovo 30 d. Prieiga prie interneto: http://www.esparama.lt/ES_Paramas/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/Strategija_2007-03-30.pdf. [žiūrėta 2009 03 21];

⁹² Neįgalieji darbo rinkoje išskėstomis rankomis nelaukiami. [žiūrėta 2009 04 02]. Prieiga prie interneto: <http://www.spf.su.lt/profesinereabilitacija/pat/darborinka.htm>;

neįgalių bedarbių integruosis į darbo rinką. Ateityje turi būti labiau skatinama socialinės rizikos asmenų bei socialinę atskirtį patiriančių asmenų geresnė integracija į visuomenę ir darbo rinką.

Kitas svarbus žingsnis – išanalizuoti įdarbinimo subsidijų mokėjimo, skyrimo tvarką, jų tikslą bei paskirtį. Darant prielaidą, jog subsidijų mokėjimo tvarka priklauso nuo įdarbinimo subsidijuojant organizavimo ir finansavimo sutarties sąlygų vykdymo, preziumuojama, kad įdarbinimo subsidijos – tai neatlygintinai teikiama valstybės parama darbdaviams, skirta darbo biržos siūstų asmenų darbo užmokesčio ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms, kompensuoti. Subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio (šiuo metu 800 Lt). Subsidijos gali būti mokamos nuo 3 iki 12 mėnesių, priklausomai nuo sudarytos darbo sutarties rūšies (terminuota ar neterminuota).⁹³

Skiriant subsidijų mokėjimą, pirmenybė teikiama darbdaviams, ketinantiems įdarbinti asmenis pagal neterminuotas darbo sutartis. Neterminuotai įdarbinant asmenį su negalia, kuriam nustatytas 0–40 % darbingumo lygis, subsidija mokama už šio asmens faktiškai dirbtą laiką per visą jo darbo laikotarpį, skatinant pirmiausiai atsižvelgti į labiausiai pažeidžiamus darbo rinkoje asmenis. Neterminuotai įdarbinant kitų kategorijų remiamus bedarbius (išskyrus baigusius mokymo programas) subsidija skiriama darbo užmokesčiui ir įmokoms Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai kompensuoti, bet ne daugiau minimalaus atlyginimo (800 Lt). Subsidijavimo trukmė – iki 12 mėn.⁹⁴

Atsižvelgiant į situaciją, susiklosčiusią darbo rinkoje išaugus nedarbo lygiui per paskutinius mėnesius bei turint misiją kuo didesniai skaičiui asmenų suteikti pagalbą integruojantis į darbo rinką, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo departamento Darbo rinkos skyriaus specialistų nuomone, turi būti mažinama subsidijų mokėjimo trukmė asmenims, kuriems įsidarbinti yra lengviau. Siūlomos tokios subsidijos darbo užmokesčiui mokėti trukmės:

- iki 3 mėn., kai sudaroma terminuota darbo sutartis;
- iki 6 mėn., kai sudaroma neterminuota darbo sutartis;
- iki 12 mėn. nėščioms moterims, šeimos pasirinkimu vaiko motinai (įmotei) arba tėvui (tėviui), vaiko globėjui, rūpintojui, faktiškai auginančiam vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų;
- neterminuota, per visą darbo laikotarpį, kai įdarbinami asmenys, kuriems nustatytas iki 25 % darbingumo lygis;

⁹³ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 150 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

⁹⁴ Įdarbinimas subsidijuojant. [žiūrėta 2009 02 09]. Prieiga prie interneto: http://www.sopa.lt/?page_id=73

- iki 12 mėn., kai įdarbinami asmenys, kuriems nustatytas 30–40 % darbingumo lygis.⁹⁵

Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymo įgyvendinimo patirtis parodė, jog daugelis papildomai remiamų asmenų dėl įvairių priežasčių negali dirbti viso darbo laiko ir taip pasinaudoti lanksčiomis darbo rinkos politikos priemonėmis. Tad užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo projekte numatyta subsidijų darbo užmokesčiui dydį skaičiuoti procentais nuo lėšų, kurias sudaro darbo užmokestis paskaičiuotas už įdarbintų asmenų faktiškai dirbtą laiką pagal Vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį įkainį ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų.⁹⁶

Pagrindinis įdarbinimo subsidijuojant tikslas – darbo biržos siūstiems asmenims padėti įsitvirtinti darbo rinkoje. Nagrinėdamas teisinę duomenų bazę, įstatymų leidėjas nenumatė imperatyvos, draudžiančios įsidarbinus subsidijuojant asmeniui užsiimti papildoma veikla. Tikslinga numatyti nuostatą, kad įdarbintam subsidijuojant asmeniui įsidarbinus pagal kitą darbo sutartį ar įsigijus verslo liudijimą, subsidija nemokama, kadangi asmuo, papildomai susiradęs kitą darbą, įsitvirtina darbo rinkoje.⁹⁷ Tokiu būdu būtų suteikiama galimybė didesniai bedarbių skaičiui dalyvauti įdarbinimo subsidijuojant priemonėje.

Subsidijos⁹⁸ mokėjimas nutraukiamas esant vienam iš šių pagrindų: pasibaigus darbo sutarčiai (sudarius terminuotą darbo sutartį, subsidijos mokamos iki 3 mėn.) arba subsidijos mokėjimo terminui. Darbdavys kiekvieną mėnesį darbo biržai turi pateikti dokumentus, patvirtinančius įdarbintų darbo biržos asmenų dirbtą darbo laiką ir apskaičiuotą jiems darbo užmokestį. Pastarajai apskaičiavus subsidijos dydį, per tris darbo dienas darbdaviui pervedama pinigų suma į jo nurodytą banko sąskaitą. Nesilaikant darbdaviui įsipareigojimų pagal įdarbinimo subsidijuojant organizavimo ir finansavimo sutartį, subsidijų mokėjimas sustabdomas kol bus pašalinti trūkumai.⁹⁹

Lietuvos darbo biržos atlikto tyrimo ataskaitos (2007 m. IV ketv.) duomenimis, - pasinaudojant įdarbinimo subsidijuojant priemone palaipsniui įdarbinama nemažai darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų. Baigusių atitinkamą priemonę asmenų skaičius

⁹⁵ Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11.[žiūrėta 2009 03 12].Prieiga prie interneto:

http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2502

⁹⁶ tas pats

⁹⁷ Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11.[žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto:

http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2502

⁹⁸ valstybės ekonominės (finansinės) pagalbos teikimas privačiam sektoriui arba kurios nors prekės (paslaugos) vartotojams. Paprastai valstybė, teikdama subsidijas, negauna ekvivalentinės kompensacijos.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl įdarbinimo subsidijuojant sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-220.]. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=281280&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 02 15];

(laikotarpiu nuo 2006-08-01 iki 2007-08-01) – 1752. Įdarbinimo subsidijuojant priemonė rodo geriausius įsidarbinimo taikant priemones rezultatus – atitinkamai priemonei pasibaigus įsidarbino 756 bedarbiai (43,2 proc. dalyvių). Reikia pasakyti, jog didžiąją dalį įdarbinimo subsidijuojant priemonės dalyvių sudarė vyresni nei 50 metų amžiaus asmenys bei ilgalaikiai bedarbiai, kurių šansai savarankiškai (be darbo biržos pagalbos) įsidarbinti tiek pačių bedarbių, tiek darbdavių bei teritorinių darbo biržos darbuotojų buvo vertinami nepalankiai. Atsižvelgiant į tai, jog tyrimas buvo vykdomas praėjus nedaug laiko po Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymo priėmimo, pasiekti pakankamai aukšti rezultatai.¹⁰⁰

3.2. Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas

Teisinėje literatūroje stoka informacijos ir žinių apie darbo įgūdžių įgijimo skatinimo priemonę, kaip aktyvią darbo rinkos politikos priemonę, lemia tai, kad informaciją reikia rinkti teritorinėse darbo biržose, pasikliaujant jų specialistų turimomis teorinėmis ir praktinėmis žiniomis. Reikia pabrėžti, jog norint suprasti šios priemonės reikšmę, kaip garantijos asmenims nedarbo atveju, visų pirma svarbu išsiaiškinti, kokia šios priemonės paskirtis ir koku būdu ji gali būti naudinga asmeniui, neturinčiam darbo.

Daugeliui absolventų, baigusių studijas universitete, įgijusių kvalifikacinį laipsnį, vis sudėtingiau tampa susirasti darbą. Tarp jaunimo dažnai vyrauja nuomonė, kad, neturėdamas įtakingų pažįstamų ar giminaičių, darbą sunkiai rasi. Vis dėlto tai – stereotipas: bandantiems įgyti patirties barjerų nėra.¹⁰¹ Lietuvos darbo birža įgyvendindama jai pavestą uždavinį – didinti darbo ieškančių darbingo amžiaus asmenų užimtumo galimybes, užtikrina darbo įgūdžių įgijimo skatinimą¹⁰².

Peržiūrint darbo skelbimus, dažniausiai sutinkamas darbdavio reikalavimas būsimam darbuotojui – darbo patirtis. Vadinasi, aukštojo mokslo diplomai yra tik viena iš garantijų asmeniui įsitvirtinti darbo rinkoje. Profesinių žinių praktikoje stoka mažina galimybę įsidarbinti. Tad valstybė, vykdydama užimtumo skatinimo politikos funkcijas, teikia paramą darbdaviams ir taip suteikia galimybę kuo greičiau integruotis asmenims, įgijusiems kvalifikacinį laipsnį, bet neturintiems darbo dėl darbo įgūdžių stokos, į darbo rinką. Tad darbo

¹⁰⁰ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25]28 psl.

¹⁰¹ Įdarbinus absolventą galima tikėtis subsidijos. [žiūrėta 2009-03-08]. Prieiga per internetą: <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1056&id=482854>,

¹⁰² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos darbo biržos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 2006 m. lapkričio 13 d., Nr. A1-306. Prieiga prie interneto: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Puslapiai/nuostatai.aspx>. [žiūrėta 2009 03 08].

įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės paskirtis – suteikti galimybę asmenims įtvirtinti jų turimas profesines žinias ir įgyti trūkstamų įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje.¹⁰³

Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymas Nr. A1-219 „Dėl Darbo įgūdžių įgijimo rėmimo sąlygų ir tvarkos aprašo“ garantuoja paramą: baigusiems profesinės reabilitacijos programoms ir pradedantiems darbo veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją; mokymo įstaigų absolventams pagal įgytą profesiją ar specialybę ir baigusiems bedarbių profesinį mokymą pagal įgytą kvalifikaciją.¹⁰⁴

Darbo biržai atlikus „Aktyviosios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo“ tyrimo ataskaitą, pastebima, jog į darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonę tiriamuoju laikotarpiu pateko ir kitus užimtumo rėmimo požymius turintys asmenys (nėščios moterys, motina (tėvas), faktiškai auginantis vaiką iki 8 metų arba neįgalų vaiką iki 18 metų, ilgalaikiai bedarbiai, kt.).¹⁰⁵ Galima daryti prielaidą, jog subjektų sąrašas, turintis galimybę pasinaudoti darbo įgūdžių įgijimo skatinimo priemone, nėra baigtinis. Darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonė – puiki galimybė skatinti ir socialinės rizikos asmenų integraciją į darbo rinką.

Aptarus šios darbo rinkos politikos priemonės sampratą, paskirtį bei reikšmę asmenims nedarbo atveju, svarbu paminėti darbo įgūdžių įgijimo rėmimo organizavimą ir finansavimą. Pastebima, jog įdarbinimo subsidijuojant ir darbo įgūdžių įgijimo atvejais subsidijų dydžiai yra tokie patys. Kiekvieną mėnesį iš Užimtumo fondo, valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų už kiekvieną dirbantį asmenį mokama subsidija darbo užmokesčiui, nurodytam įdarbinto asmens darbo sutartyje, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms kompensuoti. Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio. Tačiau darbo įgūdžių įgijimo atveju darbdaviui be subsidijos iš dalies yra kompensuojamos ir darbo įgūdžių įgijimo tiesiogiai darbo vietoje organizavimo išlaidos, bet ne daugiau kaip 20 procentų visos mokamos subsidijos. Tačiau darbdaviams darbo biržos siuntimu į viešuosius darbus įdarbinusiems bedarbius ir kitus asmenis, kas mėnesį iš Užimtumo fondo yra padengiama 50 procentų darbo užmokesčio sąnaudų, apskaičiuotų pagal valstybės

¹⁰³ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 168 p. – ISBN 978-9955-30-027-4.

¹⁰⁴ Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas. [žiūrėta 2009 03 08]. Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/darbo_igudziu_remimas.aspx,

¹⁰⁵ Aktyviosios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. Prieiga prie interneto: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25] 16 psl.

nustatytą minimalų valandinį atlygį už kiekvieną darbo valandą arba minimalios mėnesinės algos ir visos darbdavio nustatytą tvarka mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.¹⁰⁶ Teritorinių darbo biržų atstovų ir darbdavių nuomone, darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės taikymas yra nelankstus ir nepakankamai aiškiai reglamentuotas. Nustatytas per trumpas darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonei terminas – iki 6 mėn. Per tokį trumpą laiko tarpą asmeniui yra ganėtinai sunku įtvirtinti savo turimas profesines žinias praktikoje. Per šiuos kelis mėnesius asmuo gali tik adaptuotis darbo aplinkoje, susiformuoti nuomonę apie darbo srities sistemą. Manoma, kad tinkamiausias ir efektyviausias terminas, profesinių žinių tobulinimui ir darbo įgūdžių įgijimui darbo vietoje, galėtų būti nustatytas iki 12 mėn. Taip pat teritorinių darbo biržų specialistų teigimu, Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme įstatymų leidėjas nenumatė draudimų ir išpareigojimų darbdaviams, jei jie bedarbius įdarbina tik tam laikotarpiui (6 mėnesiams), kuriam įstatyme numatytas subsidijavimas, suteikdamas galimybę piktnaudžiauti valstybės teikiama parama.¹⁰⁷ Tačiau Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo departamento darbo rinkos skyriaus specialistų nuomonė dėl darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės trukmės yra visiškai priešinga. Jų manymu, siekiant efektyviau naudoti lėšas, darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės trukmė turi būti sumažinta iki 3 mėn. (nuo 6 mėn.), mokant subsidiją darbo užmokesčiui, kurios dydis negali viršyti 50 proc. minimalaus darbo užmokesčio dydžio.¹⁰⁸

Pradedantieji darbo veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją – tai vienintelė tikslinė grupė, kurioje gaunamas atlyginimas nėra svarbiausias veiksnys, apibrėžiantis dalyvavimo priemonėje naudą. Jiems svarbiausia – naujų profesinių gebėjimų įgijimas. Pagal įgytą specialybę darbinę veiklą pradedantys asmenys, kurių daugumą sudaro jauni žmonės, labiau nei kiti po dalyvavimo programoje akcentuoja įgytą drąsą žiūrėti į savo ateitį ir galimybes darbo rinkoje.¹⁰⁹

3.3. Viešieji darbai

Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys viešųjų darbų paskirtį, atlikimo, organizavimo bei finansavimo tvarką yra Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas,

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymas. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=

¹⁰⁷ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas.

<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25] 106 p.

¹⁰⁸ Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_09-01-27.doc. [žiūrėta 2009-03-13].

¹⁰⁹ tas pats,

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl viešųjų darbų organizavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Remiantis šių teisės aktų nuostatomis, svarbu iširti subjektų ratą, kuriam gali būti organizuojami viešieji darbai, bei jų efektyvumą, neturint kito pragyvenimo šaltinio – samdomo darbo.

Iki 1998 m. viešieji darbai dažniausiai buvo vykdomi pelno nesiekiančiose arba visuomeninius poreikius tenkinančiose organizacijose. Turint tikslą sudaryti palankesnes teises ir organizacines priemones viešųjų darbų plėtrai ir tobulinimui, išplėstas darbdavių ratas.¹¹⁰ Viešieji darbai gali būti atliekami įmonėse, įstaigose ir organizacijose nepriklausomai nuo jų nuosavybės formos bei pavaldumo bei nustatyta tvarka įregistruotuose ūkininkų ūkiuose.¹¹¹ Tokiu būdu didesnei daliai bedarbių gali būti pasiūlyta atlikti viešuosius darbus, t.y. užimant laisvas darbo vietas. Sudaromos viešųjų darbų programos, kuriose nurodomi darbai, darbų apimtys, vykdymo laikas ir trukmė, laikinų darbo vietų skaičius, mokėjimo už darbą sąlygos, skiriamos lėšos. Svarbu tiksliai, kad šie darbai prisidėtų prie vietos socialinės ir ekonominės infrastruktūros palaikymo ir vystymo.¹¹²

Viešųjų darbų organizavimas yra seniausia užimtumo skatinimo forma, pirmą kartą panaudota Jungtinėse Amerikos Valstijose „Didžiosios depresijos“ metu. Viešieji darbai leido laikinai įdarbinti žemos kvalifikacijos, darbo neturinčius arba pradedančius darbinę veiklą darbuotojus kelių ir tiltų statyboje, gatvių remonto ir tvarkymo, parkų apželdinimo, ligonių ir senų žmonių priežiūros ir slaugymo bei kitose visuomenei naudingose veiklose.¹¹³ Mažėjant nedarbui, augant gyventojų užimtui, subjektų ratas, kuriam gali būti organizuojami viešieji darbai, palaipsniui plėtėsi. Viešieji darbai gali būti organizuojami: bedarbiams, negaunantiems nedarbo socialinio draudimo išmokos; bedarbiams, gaunantiems nedarbo socialinio draudimo išmokas; kitiems įtrauktiems į darbo biržos apskaitą ieškantiems darbo asmenims; moksleiviams ir studentams laisvu nuo mokymosi metu; nustatyta tvarka įsiregistravusiems teritorinėje darbo biržoje bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių darbuotojams¹¹⁴.

Darbo biržos atlikto tyrimo (2007 m.) duomenimis, į viešųjų darbų priemonę dažniausiai siunčiami vyresnio amžiaus asmenys ir ilgalaikiai bedarbiai. Iš dalyvavusių respondentų vyresnio amžiaus asmenys sudarė 51,4 proc., o ilgalaikiai bedarbiai – 37,4 proc. Šioje priemonėje dalyvauja ypatingai daug asmenų, turinčių ilgesnę nei 2 metų darbo pertrauką.

¹¹⁰Paulavičius K. B. Darbo rinka. – Vilnius, 2002 m. 105 p. ISBN 9955-516-24-6;

¹¹¹Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymas. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=;

¹¹²Paulavičius K. B. Darbo rinka. – Vilnius, 2002 m. 106 p. ISBN 9955-516-24-6;

¹¹³tas pats, 105 p.

¹¹⁴Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl viešųjų darbų organizavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-214. [žiūrėta 2009 02 27]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281275&p_query=&p_tr2=

Vadinasi, tarp baigusiujų profesinės reabilitacijos programas, pradedančiųjų darbo veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją (absolventai, po profesinio mokymo) bei neįgaliųjų, viešieji darbai nėra paklausūs.¹¹⁵

Ši aktyvi užimtumo skatinimo priemonė vis sulaukia didelio dėmesio iš asmenų, išėjusių iš įkalinimo vietų. Atsižvelgiant į tai, jog viešieji darbai bedarbiams gali būti derinami su profesiniu mokymu ar neformaliu švietimu¹¹⁶, 2005 m. Vilniaus darbo biržai atlikus „Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, darbo motyvacijos“ tyrimą, pastebima, kad net 80 % respondentų nekvalifikuoti, t.y. neturi profesinio pasirengimo. Galima teigti, kad net 90% apklausiamų bedarbių yra visiškai praradę ryšį su darbo rinka, nes daugeliui nuteistųjų laisvė atimama pakankamai ilgam laikui.¹¹⁷ Vadinasi, siunčiamas bedarbis neturi konkrečiam darbui atlikti, į kurį numatoma jį įdarbinti, reikalingos kvalifikacijos, profesinių žinių ar įgūdžių, tad teritorinė darbo birža jį gali siųsti mokytis, prieš jam įsidarbinant į viešuosius darbus, kad įgytų reikalingą kvalifikaciją, profesines žinias ar darbo įgūdžius¹¹⁸. Tai įstatymo numatyta nuostata, suteikianti galimybę vienu metu bedarbiui įgyti žinių ir užsidirbti pragyvenimui lėšų, palaipsniui integruotis į darbo aplinką.

Viešieji darbai organizuojami turint tikslą laikinai paremti socialiai atskirtus visuomenėje individus. Visuomenėje norint išvengti aukšto skurdo, degradacijos lygio, nusikaltimų padarymo skaičiaus, pirmenybė dirbti viešuosius darbus teikiama bedarbiams, negaunantiems nedarbo socialinio draudimo išmokos ir auginantiems bendrojo lavinimo ar kitokias švietimo sistemos mokyklų grupes lankančius vaikus (-ą), taip pat moksleiviams ir studentams iš nepasiturinčių šeimų, gaunančių socialinę piniginę paramą, ilgalaikiams bedarbiams. Taip pat nustatyta tvarka įsiregistravusiems teritorinėje darbo biržoje bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių darbuotojams, nenutraukusiems darbo santykių, bet negaunantiems darbo užmokesčio (suderinus su darbdaviu¹¹⁹). Pirmiausiai, atsižvelgiama į šių asmenų galimybes dirbti viešuosius darbus (bendrieji kriterijai – profesinis pasirengimas, sveikatos būklė)¹²⁰. Tokiu būdu šie

¹¹⁵ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25]

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl viešųjų darbų organizavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-214. [žiūrėta 2009 02 27]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281275&p_query=&p_tr2=

¹¹⁷ Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – 296 p. – ISBN 978-9955-763-03-1

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl viešųjų darbų organizavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-214. [žiūrėta 2009 02 27]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281275&p_query=&p_tr2=

¹¹⁹ tas pats

¹²⁰ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 170 p. – ISBN 978-9955-30-027-4;

asmenys turi galimybę greičiau integruotis į darbo rinką, sudarant jiems sąlygas užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų¹²¹.

Prieš nukreipiant bedarbį į aktyviają darbo rinkos politikos priemonę „Viešieji darbai“, teritorinių darbo biržų darbuotojai greta bendrųjų naudoja papildomus siuntimo dalyvauti priemonėje kriterijus: vaikų/nepilnamečių vaikų skaičius, nedarbo trukmė, gyvenamoji vieta/atstumas nuo potencialios darbovietės. Teritorinių darbo biržų specialistų nuomone, atrankos priemonei turėtų būti formuojamas papildomas kriterijus dėl darbo ieškančiųjų nukreipimo į priemonę, labiausiai padėsiantis atrinkti tinkamiausius kandidatus dalyvavimui priemonėje – trijų ir daugiau užimtumo rėmimo požymių turėjimas.¹²² Bedarbis savo iniciatyva turi imtis aktyvių veiksmų integravimosi į darbo rinką procese ir būti aktyvus darbo biržos „klientas“.

Laikotarpis, kai šalyje visišką užimtumą pasiekiamas, kai nedarbo lygis neviršija 6 procentų¹²³, praktiškai sunaikina tokį reiškinį kaip viešieji darbai, kurie yra išsigelbėjimas nuolatinio pragyvenimo šaltinio neturėjusiems žmonėms. Netgi tie, kuriems šie darbai skiriami už bausmę, vis dažniau vietoj darbo renkasi kitą elgesio taisyso būdą. Anot Darbo biržos atstovų, poreikis galinčiųjų atlikti laikinuosius darbus yra didelis, tačiau gatvių šlavėjų, šiukšlių rinkėjų, pagalbinių darbuotojų – būtent tokie darbai yra priskiriami prie viešųjų – mieste nuolat trūko. Nuo viešųjų darbų asmenis atbaido dvi priežastys – menkas valandinis atlygis ir pats darbų pavadinimas. Tiesa, jo labiausiai gėdijasi jaunimas. Tačiau šalyje išaugus nedarbo lygiui (iki 10 procentų), aktyvi darbo rinkos politikos priemonė „Viešieji darbai“ – atgyja ir tampa bedarbiams, ypač jaunimui, vyresnio amžiaus asmenims, ilgalaikiams bedarbiams, puiki galimybė ne tik sugrįžti į užimtumo sferą, bet kartu užsitikrinti pragyvenimui reikalingas minimalias sąlygas. Sustiprėja ir bedarbių motyvacija tolimesnei darbo paieškai, tarsi paskatina nenuleisti rankų.¹²⁴ Viešieji darbai – valstybės teikiama socialinė parama bedarbiams. Siekiant sumažinti šiuo metu didėjančią bedarbybę, Lietuvos darbo birža kartu su savivaldybėmis, ypatingą dėmesį skiria gyventojų užimtumo programoms.

Kaip parodė apklausos rezultatai (2007 m. IV ketv.), dauguma bedarbių prieš pradėdami darbus siūstoje aktyvioje darbo rinkos politikos priemonėje „Viešieji darbai“, tikisi užsitikrinti

¹²¹ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga prie interneto:

[http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=;](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=)

¹²² Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas.

<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25]

¹²³ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 145 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

¹²⁴ Išsigelbėjimas – viešieji darbai. [žiūrėta 2009 03 17]. Prieiga prie interneto:

<http://209.85.129.132/search?q=cache:G5G4OTwXCXkJ:kauno.diena.lt/dienrastis/kita/issigelbejimas-viesieji-darbai-11399+vie%C5%A1ieji+darbai&hl=lt&ct=clnk&cd=24&gl=lt>

bent jau laikiną pajamų šaltinį, įgyti trūkstamą darbo stažą, reikalingą senatvės pensijai gauti, galimybės įsitvirtinti siūstoje darbovietėje, atnaujinti ryšį su darbo / profesinės veiklos aplinka. Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2006-08-01–2007-08-01 laikotarpiu iš 26739 asmenų, baigusią dalyvavimą ADRP priemonėje „Viešieji darbai“, 6389 asmenys (23,89%) turėjo darbą. Atsižvelgiant į tai, jog viešieji darbai yra laikino užimtumo priemonė, tai labai geras rezultatas.¹²⁵

Laikino pragyvenimo šaltinio įgijimas – esminė viešųjų darbų nauda. Vien iš bedarbio pašalpos išsiversti sunku, ypač jei žmogus seniai nedirba. Sudarius su darbdaviu darbo sutartį (pirmenybė teikiama tiems darbdaviams, kurie įsipareigoja po viešųjų darbų asmenį įdarbinti pagal neterminuotąją darbo sutartį arba pagal terminuotąją darbo sutartį, ne trumpesniam kaip šešių mėnesių laikotarpiui¹²⁶) asmeniui teikiamos šios papildomos garantijos (neapsiribojant darbo užmokesčiu): kompensuojama dalis kelionės išlaidų; pasibaigus darbo sutarčiai ar ją nutraukus išmokama pinigine kompensacija už nepanaudotas atostogas ir esant pagrindui apmokamos visos sveikatos tikrinimo turėtos išlaidos.

Remiantis Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo 10 straipsniu, bedarbiams dalyvaujantiems priemonėje „Viešieji darbai“ nedarbo draudimo išmokos mokėjimas sustabdomas. Reikia pabrėžti, kad bedarbiams, kurie gauna nedarbo draudimo išmoką ir dirbantiems viešuosius darbus, nustojama mokėti pastaroji, jei gautas darbo užmokestis yra didesnis už išmoką. Jei bedarbio darbo užmokestis yra mažesnis už bedarbio pašalpą, darbo birža moka darbo užmokesčio ir bedarbio pašalpos skirtumą.¹²⁷

Pastebėtina, kad viešųjų darbų apimtys šalyje pastaraisiais metais mažėja. 2006 metais viešuosiuose darbuose dalyvavo per 34 tūkstančius ieškančių darbo asmenų, 2007 metais – per 22,4 tūkstančio. Lietuvos darbo biržos darbuotojų nuomone, viešųjų darbų apimčių mažėjimui „tiesiogiai daro įtaką kintanti situacija darbo rinkoje ir nuo 2006 m. rugpjūčio 1 d. taikomos naujos veiksmingesnės aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, pvz.: įdarbinimas subsidijuojant. Reikia pastebėti, jog netikslinga atsisakyti viešųjų darbų priemonės, kadangi tam tikroms asmenų grupėms (ypač neturintiems jokios kvalifikacijos) ši priemonė suteikia galimybę bent laikinai įsidarbinti¹²⁸. Šiai aktyviajai darbo rinkos politikos priemonei „Viešieji

¹²⁵ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25]

¹²⁶ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 170 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

¹²⁷ Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – 224 p. – ISBN 978-9955-763-03-1

¹²⁸ Lietuvos Respublikosvalstybės kontrolės ataskaita „Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas“, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11.[žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto: http://www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?2502

darbai“ galima suteikti „laikinos materialinės pagalbos asmeniui netekus darbo“ statusą. Pirmiausiai, praradęs darbą asmuo atsiduria skurde, jį ištinka depresija, sumažėja pajamos, krinta pragyvenimo lygis. Svarbiausia, jog tai puiki galimybė aprėpti nemažą skaičių bedarbių, patenkinant bent jau minimalius jų poreikius. Bet toks įdarbinimas tėra laikinas problemos atitolinimas, kuris vargu ar padės išspręsti ilgalaikio bei žemos kvalifikacijos bedarbių integracijos į darbo rinką sunkumus. Pristatymo prie darbo rinkos poreikių požiūriu šie darbai nėra labai veiksmingi, kadangi paprastai nereikalauja aukštesnės kvalifikacijos, nesuteikia esminių įgūdžių¹²⁹.

¹²⁹ Socialinė apsauga. Prieiga prie interneto: http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/europa/II_dalis.pdf failo. [žiūrėta 2009 03 05].

4. PARAMA DARBO VIETOMS STEIGTI

Darbo vietoms steigti numatyta tokia valstybės teikiama parama:

- darbo vietų steigimo subsidijavimas;
- vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas;
- savarankiško užimtumo skatinimas.

Viena iš svarbiausių užimtumo didinimo ir nedarbo mažinimo politikos įgyvendinimo krypčių – darbo vietų steigimas, kuri remia valstybės sukurta ekonominio ir finansinio skatinimo sistema¹³⁰. Paramos darbo vietoms steigti priemonė aktyvina darbdavių siekį gauti finansinę paramą. Teritorinės darbo biržos siekiamos administruoti didesnę skaičių įmonių, ketinančių dalyvauti darbo vietų steigimo procese, rengia informacinio pobūdžio susitikimus, seminarus. Jų tikslas – suteikti įvairialypės informacijos apie teikiamą valstybės paramą. Paraiškų teikėjai turi būti tinkami kandidatai dalyvauti šioje priemonėje. Be šio darbo trečiojo dalyje „Remiamasis įdarbinimas“ išvardytų reikalavimų, šiems keliami papildomi: turėti nuosavybės teise ar kitais pagrindais valdomą nekilnojamąjį turtą, būtiną darbo vietoms įsteigti ir joms išlaikyti ne trumpiau kaip 3 metus po numatomo darbo vietos įsteigimo dienos; nekilnojamojo turto draudimas; būti tiesiogiai atsakingais už projekto vykdymą ir darbo vietų įsteigimą¹³¹.

Darbo vietoms steigti ir bedarbiams įdarbinti gali būti taikomas tik vienas iš minėtų būdų¹³². Pirmajam būdų subsidija gali būti skiriama darbdaviams, įdarbinusiems I ir II kategorijų neįgaliuosius ir baigusius profesinės rehabilitacijos programas. Antrajam – subsidija teikiama smulkaus ir vidutinio verslo subjektams bei viešosioms įstaigoms, kuriose mažiau nei pusę balsų dalininkų susirinkime turi valstybės institucijos, savivaldybės bei jų įmonės¹³³. Trečiajam – pradedantiems savo verslą I kategorijos neįgaliesiems.

Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys darbo vietų steigimo instrumentų organizavimą, darbuotojų įdarbinimą, reikalavimus, keliamus projektų teikėjams ir paraiškoms – Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymai: „Dėl Darbo vietų steigimo subsidijavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, „Dėl Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų rengimo, atrankos ir įgyvendinimo sąlygų ir tvarkos patvirtinimo“ bei Lietuvos Respublikos užimtumo

¹³⁰ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 171 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

¹³¹ Davidavičius H. „Darbuotojų įdarbinimas ir Darbo sutarties su jais nutraukimas pagal DK bei teismų praktiką“. – Vilnius, 2006, 25 p. – ISBN 9955-665-65-3

¹³² Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymas. [žiūrėta 2008-12-10]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=

¹³³ labai maža įmonė, maža įmonė ar vidutinė įmonė, atitinkanti Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymo 3 straipsnyje nustatytas sąlygas, ar verslininkas, atitinkantis šio įstatymo 4 straipsnyje nustatytas sąlygas.

rėmimo įstatymas. Remiantis šiais teisės aktais kiekviena iš minėtų darbo vietoms steigti priemonių analizuojama detaliau.

4.1. Darbo vietų steigimo subsidijavimas

Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas¹³⁴ numato, kad invalidai, nepaisant invalidumo priežasties, pobūdžio, pasireiškimo laipsnio, Lietuvos Respublikoje turi tas pačias teises kaip ir kiti Respublikos gyventojai. Invalidams, negalintiems savarankiškai įgyvendinti savo teisių, visuomenė ir valstybė teikia papildomą paramą ir garantijas. Neįgaliesiems visuomet buvo sunkiau įsidarbinti nei sveikiesiems, o pastaruosiu metu, kai ir sveikų bedarbių daugėja kiekvieną dieną, jiems rasti darbo beveik neįmanoma. Viena iš priemonių, palengvinančių negalią turinčių žmonių įsidarbinimo galimybes, yra darbo vietų steigimo subsidijavimas.¹³⁵

Šioje darbo dalyje analizuojamos neįgalių asmenų bei asmenų, baigusiu profesinės reabilitacijos programas, socialinės garantijos kaip užimtumo skatinimo ir rėmimo priemonės, jų įtaka, reikšmė bei efektyvumas integracijos į darbo rinką kontekste.

2006 m. rugpjūčio mėn. 1 d. priimtas Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas suteikė platesnes galimybes neįgaliesiems asmenims, asmenims, baigusiems profesinės reabilitacijos programas, dalyvauti atviroje darbo rinkoje, kadangi pasitaiko atveju, kai darbdaviai nenori priimti į darbą neįgalaus žmogaus: baiminamasi dėl mažesnio darbo našumo, padidėjusių išlaidų. Suformuotos naujos užimtumo rėmimo formos (darbo vietų steigimo subsidijavimas, darbo rotacija (detaliau bus aptariama kitame darbo skyriuje) ir kt.) turint tikslą labiau skatinti darbdavius pasinaudoti šia valstybės teikiama parama, įtraukiant į darbo rinką didesnę skaičių papildomai remiamų asmenų.¹³⁶

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimo (2007 m. IV ketv.) duomenimis, darbo vietų steigimo subsidijuojant programos labiausiai padidina neįgaliųjų tikslinės grupės įsidarbinimo galimybes. Reikia pabrėžti, kad apklaustų darbdavių nuomone (net 62,9 proc.), neįgalių asmenų galimybės savarankiškai susirasti darbą labai sumažėtų, jeigu jis/ji nedalyvautų darbo vietų steigimo subsidijavimo programoje. Tad svarbu aptarti šios priemonės skyrimo tvarkos, atsakomybės ir atsiskaitomybės už suteiktą subsidiją bei finansavimo ypatumus. Pastebima, jog remiamojo įdarbinimo priemonėse nenumatytas

¹³⁴ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Prieiga prie interneto: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=330987&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 02 17].

¹³⁵ Darbo vietų steigimo subsidijavimas. Prieiga per internetą:

<http://www.skrastas.lt/?rub=1144745056&data=2009-03-07&id=1236345687>, [žiūrėta, 2009 03 09]

¹³⁶ Užimtumo rėmimo įstatymas skatins labiau į darbo rinką integruoti neįgaliuosius. Prieiga per internetą: http://www.biciulyste.lt/articles_item.php?pid=1&id=143. [žiūrėta 2009 02 25];

subsidijų grąžinimo mechanizmas už sutarties sąlygų įsipareigojimų nevykdymą, kaip darbo vietos steigimo subsidijavimo priemonėje, jei subsidijos gavėjas panaikina įsteigtą darbo vietą nepraėjus 36 mėn.

Galiojant šalyje Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymui, pagrindinė priemonė, kuria valstybė skatino neįgalių asmenų įsidarbinimą atviroje darbo rinkoje, buvo šalyje veikianti kvotų sistema bei valstybės užimtumo rėmimo subsidijos, teikiamos kiekvienam darbdaviui įdarbinus neįgalų asmenį į ne kvotuotas vietas.¹³⁷ Kvotų sistema buvo taikoma darbdaviams, turintiems ne mažiau kaip 50 darbuotojų.¹³⁸ Iš Užimtumo fondo buvo mokamos užimtumo rėmimo subsidijos (darbo vietų steigimo ar jų pritaikymo neįgaliems asmenims išlaidoms kompensuoti):

- per pirmuosius 12 mėnesių darbdaviams mokamos vienos minimalios mėnesinės algos dydžio už kiekvieną invalido darbo mėnesį subsidijos;
- per kitus 6 mėnesius darbdaviams mokamos pusės minimalios mėnesinės algos dydžio subsidijos už kiekvieną mėnesį.

Taigi į kvotomis nustatytą darbo vietą I ar II grupės invalidą įdarbinęs darbdavys per pusantrų metų iš viso gaudavo 6450 Lt dydžio subsidijas.¹³⁹ Galima daryti prielaidą, jog minėta pinigų suma palankesnė kompensuoti neįgaliųjų darbo užmokesčiui, o ne darbo vietų steigimo ar jų pritaikymo neįgalių asmenų išlaidoms. Tad skatinant darbdavių norą įdarbinti kuo didesnę skaičių neįgalių asmenų, asmenų, baigusių profesines reabilitacijos programas, nuspręsta, kad subsidijos dydis vienai darbo vietai steigti negali viršyti paskutinio Lietuvos Respublikos statistikos departamento paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio¹⁴⁰ 22 dydžių.¹⁴¹ Taip siekiama skatinti ir remti darbdavius, kad jie galėtų pasiūlyti būsimam darbuotojui kokybiškas ir tinkamas darbo vietas bei užtikrinti lygias galimybes atskirtiems nuo darbo rinkos asmenims.

Svarbu paminėti, kad vienu iš pagrindinių reikalavimų darbdaviui norint gauti subsidiją darbo vietai steigti ar pritaikyti turimą, yra neterminuotos darbo sutarties su darbo biržos siūstu bedarbiu sudarymas. Sutarties sudarymas neapibrėžtam laikui geriausia garantija asmeniui nedarbo atveju. Tai užtikrina stabilų pajamų šaltinį, padidina nuo darbo rinkos

¹³⁷ Sutrikusio intelekto asmenų teisės, teisės į mokslą ir darbą įgyvendinimas. Eumap – ES stebėjimo ir atstovavimo programa. Atviros visuomenės institutas: Budapeštas ir Vilnius, 2005 m. gruodžio 07 d.

¹³⁸ kvota nustatoma ne mažiau kaip 2 proc. bendro darbuotojų skaičiaus, jeigu yra ne mažiau kaip 50 darbuotojų. Kvotų sistema buvo įtvirtinta Invalidų socialinės integracijos įstatymu, 1991, Nr. I-2044// Valstybės žinios, 1991, Nr. 36969, 18(2) str.

¹³⁹ Stoškus G. Pakeisti trys svarbūs mums įstatymai. Teisės naujienos. Prieiga prie interneto: <http://www.lass.lt/mz/200203/str09.htm>. [žiūrėta 2009 03 09]

¹⁴⁰¹⁴⁰ Vidutinis darbo užmokestis ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį sudarė 2319 litų. Prieiga prie interneto: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6989&PHPSESSID=53479c5ceabf2fb541a4e0f66dd57786>. [žiūrėta 2009 03 09];

¹⁴¹ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 172 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

atskirtų asmenų užimtumo galimybes bei suteikia visas įstatymo numatytas socialines garantijas. Priemonės tikslas – sudaryti materialines ir teisineis sąlygas naujai darbo vietai sukurti ir įdarbinti į ją darbo biržoje registruotą neįgalų asmenį, mažinti labiausiai socialiai pažeidžiamų bedarbių grupių socialinę atskirtį spartinant jų integraciją į darbo rinką¹⁴².

Skatinant neįgalių asmenų integravimosi į darbo rinką procesą, stiprinant jų pasitikėjimą savo jėgomis bei įtraukiant į aktyvias darbo rinkos politikos programas, įgyvendintas „Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties“ projektas, kurio laikotarpiu įsteigta net 100 subsidijuojamų darbo vietų ir į jas nuolatiniam darbui įdarbinti projekte dalyvavę asmenys su negalia¹⁴³. Per 2007 m. įsteigta net 300 naujų vietų neįgaliesiems¹⁴⁴, o per 2008 m. 9 mėnesius¹⁴⁵ įsteigtos 164 naujos darbo vietų asmenims¹⁴⁶, kuriems nustatytas iki 55 proc. darbingumo lygis.

Lietuvos Respublikos Seimui 1994 m. birželio 23 d. ratifikavus Tarptautinės darbo organizacijos konvenciją Nr. 159 „Dėl (invalidų) profesinės reabilitacijos ir užimtumo“ bei Lietuvoje 2001 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojus Europos socialinei chartijai, Lietuva įsipareigojo imtis reikiamų priemonių, kad būtų užtikrintas neįgalių asmenų konsultavimas, mokymas ir profesinis rengimas, įdarbinimas ir aprūpinimas darbu neįgaliųjų įprastoje darbo aplinkoje arba pritaikymas darbo sąlygų prie neįgaliųjų poreikių.¹⁴⁷ Valstybės subsidijos lėšos skiriamos siekiant minėtų įsipareigojimų. Subsidijuojamų darbo vietų steigimas tampa realia pagalba neįgaliesiems tapti lygiaverčiais visuomenės nariais.

Akivaizdu, jog socialinės paramos neįgaliesiems sistema, kuri per tarpininkavimo instituciją (Lietuvos darbo birža) turėtų užtikrinti nuoseklų neįgaliųjų integracijos ir įsitvirtinimo darbo rinkoje paslaugų teikimą, mūsų valstybėje nėra dar tokia tobula ir efektyvi. Informacijos darbdaviams trūkumas apie tai, kaip reikėtų bendrauti su specifinę negalią turinčiais asmenimis, neigiamas jų požiūris į neįgaliuosius lemia tai, kad neįgalieji darbo rinkoje laikomi „antrarūšiais“ darbuotojais. Plėtojant dialogą su socialines paslaugas

142 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo vietų steigimo subsidijavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-222.[žiūrėta 2009-03 04];

Prieiga prie interneto:http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=281282&p_query=&p_tr2=
¹⁴³ Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties. Prieiga prie interneto:
<http://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/gyvendinti%20ES%20projektai/UserDispForm.aspx?ID=6&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Eldb%2Elt%2FInformacija%2FESParama%2FPuslapiai%2Fdefault%2Easpx>.
[žiūrėta 2009 02 21];

¹⁴⁴ Lietuvos darbo biržos veikla 2007 m. [2009-03-02]. Prieiga per internetą:
http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/ataskaita_2007.pdf

¹⁴⁵ Per 2008 m. 9 mėn. teritorinėse darbo biržose buvo įregistruota 10,6 tūkst. neįgalių asmenų (6,3 proc. įregistruotų ieškančių darbo asmenų).

¹⁴⁶ Ataskaita apie Lietuvos darbo biržos veiklos tikslų, rodiklių ir pavedimų vykdymą per 2008 m. ketvirtį.
[žiūrėta 2009-02-12];

<http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/2008%20m.%209%20mėnesių%20ataskaita.pdf>

¹⁴⁷ Neįgalieji asmenys. Prieiga prie interneto: <http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=491>.
[žiūrėta 2009 03 13];

teikiančiomis organizacijomis, tobulinant žinias, mokantis naujų metodų dirbant su neįgaliaisiais, užmezgant ir stiprinant bendradarbiavimą, keičiantis patirtimi su užsienio organizacijomis, siekiama sistemos tobulinimo. Neįgalieji privalo turėti lygias galimybes gauti produktyvų ir gerai apmokamą darbą darbo rinkoje. Juk pagrindinė asmens materialinės gerovės garantija – jo teisė dirbti ir gauti uždirbtą atlyginimą, o papildomos garantijos – piniginė, socialinė parama, kompensuojanti dėl negalios ar darbingumo netekimo prarastas pajamas.¹⁴⁸

4.2. Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai

Netolygus ekonomikos išsivystymas, aukštas nedarbo lygis Lietuvos regionuose, jose susiformavusi nepalanki socialinė aplinka lemia didelį gyventojų užimtumo mažėjimą. Gyventojai tampa pasyvesni, praranda norą tobulinti turimas profesines žinias ar įgyti naujų darbo įgūdžių. Auga nusikaltimų skaičius, plinta alkoholizmas, degradoja visuomenė. Sprendžiant šias socialines problemas, pradėti įgyvendinti užimtumo skatinimo iniciatyvų projektai. Pagrindiniai nedarbo mažinimo, užimtumo didinimo projektų tikslai: naujų darbo vietų įsteigimas; darbuotojų įdarbinimas į sukurtas darbo vietas bei vietos socialinės ekonominės infrastruktūros vystymas.

Šioje darbo dalyje svarbu aptarti vietinių užimtumo iniciatyvų projektų reikšmę bedarbių integracijos į darbo rinką procese, Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų raidos tendencijas, paramos darbo vietoms steigti teikimą, atsakomybę, nevykdant esminių sutarties sąlygų bei skiriamų lėšų paskirtį.

Svarbu paminėti, kad į įsteigtas darbo vietas gali būti įdarbinami visi Lietuvos Respublikos teritorinėse darbo biržose užsiregistravę, įgiję bedarbio statusą bei atitinkantys keliamus kvalifikacinius darbdavių reikalavimus, asmenys. Įdarbinant prioritetą teikiamas sunkiausiai darbo rinkoje galintiems įsitvirtinti asmenims: neįgaliesiems, ilgalaikiams bedarbiams ir kt. Remiantis Lietuvos darbo biržos 2001–2007 m. statistiniais duomenimis¹⁴⁹, didžioji dalis asmenų, įdarbintų į naujai įkurtas darbo vietas, priklauso darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių kategorijai. Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai įgyvendinami tose savivaldybių (seniūnijų) teritorijose, kuriose bedarbių dalis tarp darbingo amžiaus gyventojų projekto įgyvendinimo laikotarpiu yra didesnė negu vidutiniškai šalyje.¹⁵⁰

¹⁴⁸ tas pats

¹⁴⁹ Lietuvos darbo biržos 2001–2007 m. statistiniai duomenis. [žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto: http://www.equalif.net/lt2/getfile.php?tbl=docs2_lt&id=31;

¹⁵⁰ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 174 p. – ISBN 978-9955-30-027-4;

Didžiausias nedarbas šių metų vasario mėnesį registruotas Druskininkų r.(14,4 proc.), Akmenės r. (13,7 proc.), Ignalinos r. (11,8 proc.) savivaldybėse.¹⁵¹

Įgyvendinant Vietinių užimtumo iniciatyvų projektus, įsteigta darbo vieta gali būti neužimta, nes įdarbinant į atlaisvintą darbo vietą teritorinėje darbo biržoje gali nebūti registruotų bedarbių, atitinkančių darbdavio reikalavimus, o darbdaviai gali atsisakyti keisti sutarties sąlygas. Svarbu sutartyje numatyti galimybę, susiklosčius nepalankiai situacijai bedarbių atžvilgiu, tikslinti sutarties sąlygas dėl kvalifikacinių reikalavimų darbo vietai¹⁵². Nenumačius, gali kilti neigiamų padarinių: įsteigta darbo vieta netinkama bedarbiui, neefektyviai panaudojamos užimtumo fondo lėšos.

Reikia atkreipti dėmesį, jog valstybės parama darbuotojams, ketinantiems dalyvauti projektuose, teikiama ne visai jų veiklai. Finansuojama tik tai, kas susiję su darbo vietos steigimo išlaidomis (parama nenaudojama einamosioms išlaidoms, darbo užmokesčiui, mokesčiams ar banko paskolų palūkanoms): įrengimų, įrangos ir kitų darbo priemonių, reikalingų veiklai užtikrinti, pirkimui, pristatymui, pritaikymui ir montavimui; darbo vietai ir darbuotojui reikalingų licencijų ir leidimų įsigijimui; darbuotojų mokymams, kurie yra būtini tiesioginėje jų veikloje ir jeigu tokių mokymų neorganizuoja teritorinės darbo biržos; patalpų remontui; įsigyjamo materialaus turto draudimui ir reklamai¹⁵³.

Vyriausybės įgaliotai institucijai (Lietuvos darbo biržai) išnagrinėjus ir galutinai įvertinus darbdavių, ketinančių dalyvauti užimtumo skatinimo priemonėje – Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai – paraišką, sudaroma sutartis. Projektų teikėjas įsipareigoja įsteigti nustatytą darbo vietų skaičių, išsaugoti trejus metus, sudaryti tinkamas sąlygas darbuotojų įdarbinimui bei įdarbinti darbuotojus, atitinkančius sutartyje nurodytus kvalifikacinius reikalavimus. Teritorinės darbo biržos, įvertinusios, ar sutartyje nustatytos sąlygos yra įvykdytos, perveda iki 70 procentų nuo visos sutartyje numatytos projektui skiriamos subsidijos sumos (jeigu tarpinio mokėjimo prašymo nebuvo¹⁵⁴) pinigines lėšas paraiškos teikėjui. Darbdaviui, nevykdančiam sutarties nuostatų, atsiranda atsakomybė teritorinei darbo biržai gražinti valstybės paramos lėšas.

¹⁵¹ Lietuvos darbo biržos naujienų archyvas. [žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=6006>, [žiūrėta 2009 m. kovas 12 d.]

¹⁵² Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita „Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas“, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11.[žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto: http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2502

¹⁵³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų rengimo, atrankos ir įgyvendinimo sąlygų ir tvarkos patvirtinimo“, 2006 08 04, Nr. A1-231. Prieiga prie interneto:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281517&p_query=22.%09D%EB1%20Vietini%F8%20u%FEimtumo%20iniciatyv%F8%20projekt%F8%20rengimo%2C%20atranks%20ir%20E1gyvendinimo%20s%E0lyg%F8%20ir%20tvarkos%20patvirtinimo%2C%202006%20m.%20rugpj%FB%E8io%204%20d.%20Nr.%20A1-231&p_tr2=2. [žiūrėta 2009 04 02];

¹⁵⁴ tas pats, 49 str.

Taip pat svarbu paminėti, jog Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimo priemonės specifika yra tokia, jog privataus sektoriaus įmonės teikia paraiškas – projektus ir tokiu būdu sukuria kelias ar keliolika darbo vietų. Aptariant šalies situaciją, reikia apžvelgti, kiek projektų pateikiama ir kiek sukuriami darbo vietų per pastaruosius kelerius metus. 2005 m. buvo parengti ir įgyvendinti 78 projektai, 2006 m. – 43 projektai, arba 44,9 procentais mažiau. 2007 m. projektų skaičius vėl padidėjo iki 75 arba 74,4 procento daugiau nei ankstesniais metais. Tačiau lyginant 2007 ir 2005 metų situaciją matyti, kad projektų skaičius sumažėjo 3,8 procento. 2008 m. – 55 projektai. Ši aktyvi Darbo rinkos politikos priemonė dar gali būti analizuojama kitu aspektu, t.y. kiek darbo vietų sukurta vykdant projektus. 2006 m. šalyje įgyvendinant projektus sukurta 173 darbo vietomis mažiau nei ankstesniais, 2007 m. šalyje – sukurta 111 darbo vietų daugiau nei vėlesniais¹⁵⁵. Pastebima, jog įgyvendinant vieną Vietinių užimtumo iniciatyvų projektą sukuriamų darbo vietų skaičius vidutiniškai sumažėjo nuo 6,5 iki 5, įdarbintų papildomai darbo rinkoje remiamų bedarbių dalis sumažėjo nuo 65,8 proc. iki 60,1 proc. nuo visų įdarbintų bedarbių.¹⁵⁶ Tokia duomenų statistika parodo, jog mažėja šios priemonės efektyvumas.

Šiuo metu susiklosčius nepalankiai situacijai darbo rinkoje (augant infliacijai), Lietuvos regionuose Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų priemonė turėtų būti vykdoma maksimaliai, nes ši priemonė vykdoma tik tada, kai tam tikrame regione bedarbių procentas nuo darbingo amžiaus gyventojų viršija 1,3 karto Lietuvos bedarbių procentą. Neretai Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai įgyvendinami teritorijose su mažu nedarbo lygiu. Darbdaviai, nusprendę dalyvauti vietinio užimtumo skatinimo projektuose, gali teikti projektų paraiškas. Remiantis Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymu, galima teigti, jog svarbiausia, kad įgyvendinant šį projektą, gali būti kuriamos naujos darbo vietos ir įdarbinami asmenys, neturintys darbo. Remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, šiemet bus finansuojami 44 Vietinio užimtumo iniciatyvų projektai, kuriais įvairiuose miestuose ir rajonuose bus sukurtos 172 naujos darbo vietos (daugiausia jų bus sukurta Varėnos (15), Jonavos (12), Šalčininkų (11) savivaldybių teritorijose)¹⁵⁷. Siekiant kuo efektyviau šią aktyvią

¹⁵⁵ 2005 m. finansuojamų vietinių užimtumo iniciatyvų projektų sąrašas. Prieiga prie interneto: http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imes/vui_imes_2005.aspx; 2006 m. finansuojamų vietinių užimtumo iniciatyvų projektų sąrašas. http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imes/vui_imes_2006.aspx; 2007 m. finansuojamų vietinių užimtumo iniciatyvų projektų sąrašas. Prieiga prie interneto: http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imes/vui_imes_2007.aspx. Vietinės užimtumo iniciatyvos. Prieiga prie interneto: http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imoniu_sarasas.aspx. [žiūrėta 2009 03 13];

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita „Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas“, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11. [žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto: http://www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?2502;

¹⁵⁷ Vietinio užimtumo iniciatyvų projektai. Žiūrėta 2009 03 13. Prieiga prie interneto:

darbo rinkos politikos priemonę panaudoti padidinto nedarbo teritorijose, siūloma patikslinti Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme numatytą Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų nustatyto principą. Sukoncentruoti paramą darbo vietoms steigti ten, kur labiausiai jos reikia, ir tuo labiau prisidėti prie probleminių teritorijų plėtros¹⁵⁸.

Igyvendinant Vietinių užimtumo iniciatyvų projektus, visų pirma skatinamas verslumas, sukuriama naujos darbo vietos bei socialiai integruojami socialiai pažeidžiami asmenys, turint tikslą mažinti bedarbystės lygį Lietuvos regionuose. Reikia atkreipti dėmesį, jog ši ekonominė užimtumo skatinimo priemonė valstybei yra brangi. Dėl didelių sąnaudų sukuriama per mažas skaičius laisvų darbo vietų. Tačiau teritorijose, kur egzistuoja padidintas nedarbas, bedarbių integracija į darbo rinką be valstybės teikiamos paramos būtų neįmanoma.

4.3. Savarankiško užimtumo skatinimas

Valstybėje ieškant naujų būdų, kaip skatinti gyventojų užimtumą, mažinti nedarbo lygį, priimtas naujas Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas suteikė plačias galimybes bedarbiams, norintiems užsiimti verslu. Valstybės įgaliota institucija (LDB) suteikia organizacinę- finansinę pagalbą, kuri skiriama bedarbių užimtumui remti: teikia informaciją apie verslo pradžios sąlygas; rengia verslo pradmenų mokymą; teikia subsidijas darbo vietai steigti ir kt¹⁵⁹.

Lietuvos dirbančiųjų gyventojų daugumą (98%) sudaro įvairių lygių samdyti darbuotojai arba tarnautojai, o darbdavių-verslininkų tik 1,2% ir dirbančiųjų savisamdoje 0,5%. Vadinasi, savarankiškai sau patiems sugebančių sukurti darbo vietas darbuotojų šalyje nėra nė 2%. Lietuviai daugiausia yra linkę likti samdomaisiais darbuotojais, užuot pasinaudoję savisamda negu europiečiai ar JAV piliečiai¹⁶⁰. Socialiniai analitikai sako, kad prievartinė sovietinė ideologija įpratino žmones verčiau tapti klusniais tarnautojais, susiveržus diržus kantriai laukti „geresnių laikų“, „geresnio viršininko“, „didesnės algos“, „didesnių pašalpu“, nei patiems pradėti savo verslą. Žmonės buvo auklėjami nuolankiai tarnauti (vergauti) valdžiai (valstybei), o ne būti laisvais piliečiais, atsakingais už save ir savo aplinką¹⁶¹. Savarankiško užimtumo

<http://www.balsas.lt/naujiena/242859/paskirstytos-subsidijos-vietinio-uzimtumo-iniciatyvu-projektams/rubrika:naujienos-verslas-lietuvos-verslas>.

¹⁵⁸ Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_09-01-27.doc. [žiūrėta 2009 03 13];

¹⁵⁹ Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 175 p. – ISBN 978-9955-30-027-4

¹⁶⁰ Paramos tinklas reintegracijai į darbo rinką. Prieiga prie interneto: http://www.equalif.net/lt2/getfile.php?tbl=docs2_lt&id=16. [žiūrėta 2009 03 16];

¹⁶¹ Verslumo skatinimas, ar per velu ar per anksti? žiūrėta 2009 03 15. Prieiga per internetą: http://www.alfa.lt/straipsnis/10263618/?Verslumo.skatinimas..per.velu.ar.per.anksti.=2009-03-15_15-47

skatinimo priemonė – puiki galimybė asmenims tapti patiems sau šeimininkais, įsisteigiant sau darbo vietą, kartu gaunant valstybės teikiamą paramą.

Šioje darbo dalyje aptariama savarankiško užimtumo skatinimo, kaip aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, raidos tendencijos, žmonių su negalia, norinčių pradėti savo verslą, organizavimo, teikimo bei atsakomybės sąlygos.

2005–2006 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialiniame pranešime nurodoma, kad „Žmonių su negalia socialinės integracijos programų užimtumo srityje tikslas – įtraukti neįgaliuosius į darbo rinką, padedant įsidarbinti, plėtojant namudinį, patentinį darbą, naujų informacinių technologijų panaudojimą, taikant bendras bei individualias programas, ir užtikrinti bei plėtoti alternatyvias užimtumo formas – darbo terapiją, bendrąją užimtumą. Palaipsniui šiuolaikinėje visuomenėje neįgaliesiems daugėja galimybių įsidarbinti ar net patiems tapti darbdaviais.

Iki įsigaliojant Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymui, valstybėje egzistavo teikiamų beprocentinių paskolų verslui organizuoti sistema. Kiekvienas asmuo, įgijęs bedarbio statusą, turėjo teisę teikti paraiškas dėl paskolos suteikimo savo verslo organizavimui. Tačiau paskolų verslui organizuoti sistema nebuvo tokia tobula ir efektyvi. Bedarbis, ketinantis pasinaudoti valstybės teikiama parama savo verslui organizuoti, visų pirma turi arba įkeisti turtą, arba jam būtina turėti laiduotoją, gaunantį pastovias pajamas, kuris garantuotų paskolos grąžinimą. Antra, daugumai bedarbių ši sąlyga nepriimtina, kadangi teikiamų paskolų suma ganėtinai maža (iki 4000 Lt). Buvo baiminamasi dėl tokios menkos sumos įkeisti turimą nekilnojamąjį turtą. Teigiamai įvertintos buvo tik paskolos grąžinimo sąlygos: paskola suteikiama trijų metų laikotarpiui be palūkanų, o pinigus reikia pradėti grąžinti ne vėliau kaip antraisiais metais po jų gavimo.¹⁶²

Siekiant suformuoti tobulesnę paskolų savo verslui organizuoti sistemą, kuri būtų efektyvi priemonė nedarbo mažinimui, kuriant naujas darbo vietas ar pritaikant esamas, Lietuvos respublikos užimtumo rėmimo įstatyme buvo reglamentuota nauja aktyvios darbo rinkos politikos priemonė – savarankiško užimtumo skatinimas.

Reikia pastebėti, jog savarankiško užimtumo skatinimo priemone gali pasinaudoti šių kategorijų asmenys: buvusieji bedarbiai, pradėję savo verslą ir pradedantys savo verslą neįgalieji, kuriems nustatytas iki 40 proc. darbingumo lygis. Abiem šioms asmenų kategorijoms yra keliami tam tikri reikalavimai. Pagrindinis reikalavimas, keliamas pirmajai kategorijai darbdavių – valstybės parama gali būti skiriama tik darbo biržos siūstam bedarbiui

162 Užsiimti verslu norintys bedarbiai gali tikėtis didesnės valdžios paramos. Prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/?data=2005-01-05&rub=1078895039&id=1104858208>. [žiūrėta 2009 03 16];

įdarbinti, t.y. sukurti naują ar pritaikyti esamą darbo vietą¹⁶³. Prioritetas nukreipiant bedarbius į savarankiško užimtumo rėmimo priemonę teikiamas: vyresniems kaip 50 metų amžiaus bedarbiams; ilgalaikiams bedarbiams; neįgaliesiems; kaimo gyventojams; turintiems du ir daugiau darbo rinkoje papildomo rėmimo požymius.¹⁶⁴ Antrajai būsimųjų darbdavių grupei – žmogus turi nedirbti, kitaip sakant, pagal Lietuvos įstatymus jis turi būti visiškai bedarbis ir neturėti įregistruoto savo verslo.¹⁶⁵ Remiantis teritorinių darbo biržų duomenimis, savarankiško užimtumo rėmimo 2009 metais prioritetas teikiamas tiems neįgaliesiems, kuriems nustatytas iki 40 procentų darbingumo lygis, bei turintiems 2 ir daugiau papildomo rėmimo požymių. Esant vienodoms sąlygoms tarp keleto neįgaliųjų pirmumas teikiamas: anksčiau įsiregistravusiems darbo biržoje bei gaunantiems nedarbo socialinio draudimo išmokas¹⁶⁶.

Svarbu paminėti, jog ši aktyvi užimtumo skatinimo priemonė puiki galimybė įgyvendinti neįgaliesiems apsvaistytas savo verslo idėjas. Dažniausiai jų socialinė padėtis visuomenėje nesutekia jiems tinkamo finansinio šaltinio. Subsidija skiriama neįgalaus asmens užimtumui, o ne jo verslui pradėti ar remti. Aišku, šie dalykai yra susiję, nes, tik turėdamas savo darbo vietą, žmogus gali pradėti verslą, jį vystyti. Neįgalūs asmenys, ketinantys pradėti savo verslą ir steigti sau darbo vietas, gali pasinaudoti viena iš trijų verslo įforminimo formų, kurios yra subsidijuojamos: 1) įforminti verslą nusiperkant verslo liudijimą; Verslo liudijimas – tai dokumentas, patvirtinantis, jog esate sumokėję mokestį už verslo liudijimą ir tam tikrą laikotarpį galite verstis jame nurodyta veikla, parduoti savo gamybos prekes, teikti paslaugas gyventojams ir juridiniams asmenims.¹⁶⁷ 2) registruojant individualią veiklą be verslo liudijimo (dirbti pagal individualios veiklos vykdymo pažymėjimą); 3) įsteigiant individualią įmonę, jeigu pats savininkas įmonėje dirba¹⁶⁸. Tačiau nors verslo kūrimas yra remiamas, išlaikyti verslą nėra lengva. Įkuriant neįgaliųjų verslo plėtros centrus, siekiama neįgaliesiems suteikti informacijos, kaip steigti ir likviduoti įmonę, planuoti ir kurti verslą. Svarbu paminėti, jog neįgalūs, pasiryžę steigti sau darbo vietą, užsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, pirmiausia turi pateikti prašymą dėl subsidijos gavimo bei kitus susijusius dokumentus: bedarbio sveikatos būklės, kuri leidžia dirbti darbą pagal pasirinktą veiklą, pažymą; verslo planą, įrangos, reikalingos darbo vietai steigti sąmatą ir kt. Ir tik gavęs teritorinių darbo biržos

163 Savarankiško užimtumo rėmimas. [žiūrėta 2009 03 16]. Prieiga per internetą: http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/savarankisko_uzimtumo_remimas.aspx

164 Savarankiško užimtumo rėmimas. [žiūrėta 2009 03 17]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/TDB/Birzai/Paslaugos/Puslapiai/SAVARANKI%C5%A0KOU%C5%BDIMTUMOR%C4%96MIMAS.aspx>

165 Vainoras A. Įsisteikite darbo vietą. Prieiga per internetą: <http://www.lass.lt/mz/200705/str00.htm>. [žiūrėta 2009 03 16];

¹⁶⁶ Savarankiško užimtumo rėmimas. [žiūrėta 2009 03 17]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/TDB/Kaunas/Paslaugos/Puslapiai/Savaranki%C5%A1kou%C5%BEimtumor%C4%97mas.aspx>

¹⁶⁷ Kaip pradėti verslą. [žiūrėta 2009-03-17]. Prieiga per internetą: <http://www.vn.lt/getfile.php?id=65>

¹⁶⁸ Kaip pradėti verslą. [žiūrėta 2009-03-16]. Prieiga per internetą: <http://www.vn.lt/getfile.php?id=65>

specialistų pranešimą apie subsidijos skyrimą, gali įforminti savo verslą, kadangi žmogus, įregistravęs savo verslą, jau nėra bedarbis.¹⁶⁹

Pasak Lietuvos darbo biržos specialistų, daugelis neįgaliųjų, pasiryžusių kreiptis pagalbos savo verslui organizuoti, pamatę, kas jų laukia ir kokias kliūtis teks įveikti, nuleidžia rankas. Teisės aktai reglamentuoja daugybę saugiklių – įvairių reikalavimų, kuriuos reikia įvykdyti, kad paramos davėją įtikintum pasirinkimo tvirtumu, pagrįstum savo verslo idėją, įrodytum, jog ji ekonomiškai naudinga. Pagrindiniai barjerai – privalu turėti patalpas, kurias reikės išlaikyti ne trumpiau negu 3 metus, ir savų lėšų pradinėms išlaidoms, kurios turi sudaryti 25 proc. valstybės subsidijuojamos sumos¹⁷⁰. Remiantis Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymu, neįgaliam asmeniui, ketinančiam steigti verslą, valstybė subsidijuoja 100 proc. tam reikalingų išlaidų, tačiau steigimo metu iš Užimtumo fondo skiriama tik 75 proc. pageidaujamos sumos, 25 proc. į specialią banko sąskaitą turi įnešti pats paramos gavėjas. Sudarius darbo vietos įsteigimo aktą minėta pinigų suma gražinama. Taip patikrinama, ar neįgalus asmuo iš tikrųjų yra rimtai apsisprendęs dirbti¹⁷¹. Lietuvos darbo biržos atlikto tyrimo „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas“ duomenimis, kasmet savarankiško užimtumo rėmimo priemonėje dalyvaujančių asmenų skaičius mažėja. 2007 m. pirmąjį pusmetį į šią priemonę buvo nukreipti tik 7 asmenys. Tokią situaciją galima paaiškinti pakankamai griežta šios priemonės įgyvendinimo tvarka, kuomet priemonės dalyvis turi turėti nuosavybės teisę ar kitais pagrindais valdomą nekilnojamąjį turtą, būtiną darbo vietoms įsteigti ir joms išlaikyti ne trumpiau kaip 3 metus po numatomo darbo vietos įsteigimo dienos. Dažniausiai pradėti savarankišką verslą pasinaudojant darbo biržos teikiama parama ryžtasi buvę bedarbiai, turėję ilgalaikio nedarbo užimtumo rėmimo požymį bei vyresnio amžiaus asmenys¹⁷². Dėl šių minėtų barjerų užimtumo skatinimo priemonė – parama verslui organizuoti, atstumia daugelį neįgaliųjų žengiant tokį svarbų žingsnį jų integravimo į darbo rinką procese.

Akivaizdžiai visose Europos Sąjungos valstybėse augant nedarbo lygiui (nedarbo lygis sausio mėn. buvo 7,6 proc.) bei gausėjant bedarbių skaičiui (bedarbiais buvo 18,4 mln. moterų ir vyrų)¹⁷³, kiekviena jų narė turi imtis kardinalių veiksmų, tobulinant užimtumo skatinimo

¹⁶⁹ Vainoras A. Įsisteikite darbo vietą. Prieiga per internetą: <http://www.lass.lt/mz/200705/str00.htm>. [žiūrėta 2009 03 16];

¹⁷⁰ Neįgaliųjų verslumui skatinti – valstybės parama. [žiūrėta 2009 03 17]. Prieiga per internetą: http://www.biciulyste.lt/articles_item.php?pid=1&id=225,

¹⁷¹ tas pats,

¹⁷² Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. Prieiga prie interneto: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25];

¹⁷³ Euro zonoje nedarbo lygis pakilo iki 8 proc., ES (27) - iki 7,4 proc. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=5986>. [žiūrėta 2009 02 21];

politiką. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo departamento Darbo rinkos skyriaus specialistų manymu, subjektų ratas, kuriems galėtų būti taikoma valstybės parama pradedant savo verslą ir susikuriant sau darbo vietas, turėtų būti praplėstas, kadangi ypatingai svarbu skatinti kurti darbo vietas sau grupės darbuotojų atleidimo atvejais. Tokių atleidimų atvejais atleidžiama nemažai kvalifikuotų darbuotojų, kurie turi pakankamai žinių (arba gali lengvai jas įgyti) reikalingų savarankiškam verslui pradėti, tačiau tam jiems dažnai trūksta lėšų. Patobulintas savarankiško užimtumo rėmimo reglamentavimas sudarytų galimybę atleidimų iš darbo atvejais, kai šie atleidimai sąlygojami globalizacijos padarinių, naudoti Europos globalizacijos fondo lėšas bedarbių savo verslui remti. Dalis gausių šeimos narių, kurie turi pakankamai žinių verslui pradėti ir jį vystyti, galėtų taip pat išspręsti savo užimtumo problemas, pradėję savo verslą ir susikūrę sau darbo vietas, jei gautų palankiomis sąlygomis finansinę paramą. Sėkmingas savarankiškas verslas galėtų įtraukti į darbinę veiklą ir kitus šeimos narius.¹⁷⁴ Neišplėtus sąrašo, ši norma liktų nefunkcionala.¹⁷⁵

Savarankišku užimtumu siekiama sudaryti galimybę ieškantiems darbo asmenims pradėti ar plėtoti savo verslą. Naudojant šią priemonę neįgaliems asmenims teikiama pradinė organizacinė-finansinė parama, siekiant jų savarankiško užimtumo. Tačiau griežtas savarankiško užimtumo rėmimo priemonės teisinis reglamentavimas daugelį bedarbių, turinčių teisę pasinaudoti šia aktyvia darbo rinkos politikos priemone, atstumia ir neskatina jų savarankiško užimtumo bei verslumo. Kita vertus, ši priemonė padeda įsidarbinti pastoviam darbui labiausiai pažeidžiamai visuomenės daliai – neįgaliems bedarbiams, kuriems nustatytas 0–40 proc. darbingumo lygis¹⁷⁶, sukuriant darbo vietas sau bei suteikiant galimybę galintiems dirbti darbingo amžiaus asmenims grįžti į darbo rinką, buvusiems bedarbiams (darbdaviams) steigiant jiems darbo vietas, valstybei suteikus paramą.

¹⁷⁴ Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_09-01-27.doc [žiūrėta 2009-03-13];

¹⁷⁵ Dėl nedarbo socialinio draudimo ir Užimtumo rėmimo įstatymo projektų. [žiūrėta 2009-03-18]. Prieiga per internetą: http://www.lps.lt/usr_img/DS-1.doc;

¹⁷⁶ Savarankiško užimtumo rėmimas. [žiūrėta 2009 03 18]. Prieiga per internetą: http://www.ldb.lt/TDB/Klaipeda/Paslaugos/Puslapiai/Savarankisko_uzimtumo_remimas.aspx.

5. DARBO ROTACIJA

Viena iš aktyvios darbo rinkos politikos priemonių – darbo rotacija, įteisinta priimtame Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme, svarbi skatinant darbdavius labiau pasitikėti ir bendradarbiauti su Lietuvos darbo birža apsirūpinant kvalifikuota darbo jėga bei siekiant atnaujinti ir išlaikyti bedarbių ir ieškančių darbo asmenų darbinius įgūdžius¹⁷⁷. Tai valstybės įgaliotų institucijų teikiama paslauga užtikrinanti gyventojų užimtumo garantijas darbo rinkoje, siekiant pritraukti ir išlaikyti joje neturinčius, ieškančius bet nerandančius darbo asmenis. Analizuojant darbo rotacijos priemonę, svarbu nustatyti jai būdingus požymius, paskirti, apibrėžti sampratą, tikslus bei jos efektyvumą ir teikiamą naudą bedarbiams.

Prieš aptariant darbo rotacijos priemonės reikalavimus, keliamus bedarbiams bei darbdaviams, svarbu nustatyti požymius, būdingus šiai priemonei. Visų pirma, ši užimtumo skatinimo priemonė organizuojama pakeičiant įmonėse, įstaigose ir organizacijose esančius darbuotojus, negalinčius dirbti tam tikrą laiką – nėštumo ir gimdymo, vaikui prižiūrėti kol jam sueis treji metai, valstybinėms ar visuomeninėms pareigoms atlikti, mokymosi, kūrybinių, nemokamų ir kt. Tai priemonė skirta laikinam bedarbių įdarbinimui (iki 12 mėn.). Remiantis teritorinių darbo biržų specialistų duomenimis, darbo rotacijos priemonės laikotarpis vidutiniškai trunka apie šešis mėnesius, pvz.: 2009 m. finansuojant iš Europos socialinio fondo pagal „Įsidarbinimo galimybių didinimo“ projektą į darbo rotacijos priemonę numatyta nusiųsti 136 Vilniaus darbo biržoje įregistruotus bedarbius ir planuojama vidutinė darbo rotacijos priemonės trukmė 5,5 mėn.¹⁷⁸

Palyginti su kitomis aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis, pvz.: darbo įgūdžių įgijimu ar darbo vietų steigimo subsidijavimu, darbo rotacija suteikia galimybę pasinaudoti šia priemone plačiam subjektų ratui – bedarbiams ir teritorinėse darbo biržose apskaitomiems asmenims: asmenims, siekiantiems užimtumo, išpėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams ir kt. Prioritetas siunčiant dalyvauti šioje priemonėje teikiamas darbo rinkoje papildomai remiamiems bedarbiams (savarankiškai negalintiems konkuruoti darbo rinkoje), anksčiau užsiregistravusiems Darbo biržoje bei turintiems papildomo rėmimo požymį¹⁷⁹. Reikia pabrėžti, jog bedarbiai įdarbinami darbo rotacijos būdu, jeigu toks įdarbinimas yra numatytas

¹⁷⁷ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas.

<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2008 02 25]

¹⁷⁸ Darbo rotacija. [žiūrėta 2009-03-20]. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/TDB/Vilnius/Paslaugos/Puslapiai/Darborotacija.aspx>

¹⁷⁹ Darbo rotacija. [žiūrėta 2009-03-20]. Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/TDB/Jonava/Paslaugos/Puslapiai/Darbo_rotacija.aspx

teritorinių darbo biržų parengtuose jų Individualiuose įsidarbinimo planuose,¹⁸⁰ siekiant užtikrinti bedarbių konkurencinių galimybių darbo rinkoje padidinimą. Atsižvelgiant į darbdavių poreikį, bedarbiai turi atitikti darbdavio keliamus kvalifikacinius reikalavimus. Akivaizdu, jog bedarbiai turi motyvuotai siekti užimtumo tikslų dalyvaudami įsidarbinimo planuose numatytoje priemonėje.¹⁸¹

Dėl darbo rotacijos organizavimo įdarbinant bedarbius gali kreiptis darbdaviai, kurie atitinka pagrindinius Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 įsakymo Nr. A1-221 dėl „Darbo rotacijos sąlygų ir tvarkos aprašo“ patvirtinimo 2006 m. liepos 31 d., reikalavimus: įregistruoti Lietuvos Respublikoje, nebankrutuojantys bei neturintys mokestinės nepriemokos valstybės ir (arba) savivaldybių biudžetams ir fondams. Pirmenybė įdarbinti asmenis darbo rotacijos būdu skiriama tiems darbdaviams, kurie įsipareigoja įdarbintam asmeniui mokėti darbo užmokestį ne mažesnę kaip už paskutinį paskelbtą šalies ūkio vidutinį mėnesinį darbo užmokestį.¹⁸² Šiuo kriterijumi siekiama didesnių ekonominių garantijų asmenims, netekusiems darbo bei savarankiškai negalintiems jo susirasti, siekiant aktyvaus jų dalyvavimo darbo rinkos politikos priemonėse.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teritorinių darbo biržų atstovų teigimu, bendravimo su darbdaviais praktika rodo, kad susidomėjimas darbo rotacijos priemone yra gana mažas, nes darbo birža gali pasiūlyti darbdaviams kitas, žymiai patrauklesnes aktyvios darbo rinkos politikos priemones (pvz., įdarbinimas subsidijuojant), kurių didesnę patrauklumą lemia Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme numatytos didesnės finansavimo galimybės. Spartinant nedirbančių asmenų laikiną sugrįžimą ir įsitvirtinimą darbo rinkoje, tikslinga didinti šios priemonės patrauklumą darbdaviams, didinant šios priemonės finansavimą.¹⁸³ Atsižvelgiant į šiuo metu galiojantį Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymą bei Darbo rotacijos sąlygų ir tvarkos aprašą, valstybės teikiama parama darbdaviams, įdarbinusiems bedarbius, kas mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį pagal faktiškai dirbtą laiką mokama 0,5 dydžio Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos kompensacija. Atsižvelgiant į tai, kad organizuojant kitų priemonių įgyvendinimą darbdaviams numatomos

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl „Darbo rotacijos sąlygų ir tvarkos aprašo“ patvirtinimo, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-221. Žiūrėta 2009 03 28. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281281&p_query=&p_tr2=

¹⁸¹ Darbo rotacija. [žiūrėta 2009-03-20].

Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/TDB/Kaunas/Paslaugos/Puslapiai/Darborotacija.aspx>

¹⁸² Darbo rotacija. [žiūrėta 2009-03-20]. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/TDB/Vilnius/Paslaugos/Puslapiai/Darborotacija.aspx>

¹⁸³ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. Prieiga prie interneto: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2008 02 25]

didesnės kompensacijos darbuotojo darbo užmokesčio išlaidoms padengti, Lietuvos darbo biržos specialistų manymu, darbo rotacijos finansavimas turėtų apimti:

- Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio kompensaciją;
- draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų kompensaciją, apskaičiuotą nuo Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio;
- kompensacija įdarbinto asmens kasmetinių atostogų išlaidoms ir nepanaudotų kasmetinių atostogų išlaidoms, įskaitant draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų sumas, padengimą.¹⁸⁴

Darbo rotacijos priemone siekiama spartinti ieškančių darbo asmenų integraciją į darbo rinką, didinant jų aktyvumą bei užimtumą, mažinant labiausiai socialiai pažeidžiamų bedarbių grupių socialinę atskirtį bei švelninant nedarbo socialines pasekmes, vykdant bedarbių ilgalaikio nedarbo, išstūmimo iš darbo rinkos bei kvalifikacijos praradimo prevenciją¹⁸⁵. Akivaizdu, jog šios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės nepatrauklumą darbdaviams nulemia ne tik per mažas finansavimas, bet ir ribotos šios priemonės taikymo galimybės bei nepakankamai aiškiai reglamentuota įdarbinimo darbo rotacijos būdu organizavimo tvarka.¹⁸⁶ Norint praplėsti šios priemonės taikymo galimybes, didinti jos efektyvumą, sudaryti didesnes galimybes ieškantiems darbo asmenims įsitvirtinant darbo rinkoje bei garantuojant jiems laikiną pragyvenimo šaltinį, įstatymo nuostatos, reglamentuojančios, darbo rotacijos priemonės taikymo sąlygas bei finansavimo galimybes, turi būti papildytos ir pakeistos.

¹⁸⁴ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/MoksliniaiTyrimai/UserDispForm.aspx?ID=1> [žiūrėta 2009 02 25]

¹⁸⁵ Darbo rotacija. [žiūrėta 2009-03-20].

Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/TDB/Vilnius/Paslaugos/Puslapiai/Darborotacija.aspx>;

¹⁸⁶ Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/MoksliniaiTyrimai/UserDispForm.aspx?ID=1> [žiūrėta 2009 02 25];

6. PASYVI DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONĖ – NEDARBO DRAUDIMO IŠMOKA

Be anksčiau aptartų aktyviosios darbo rinkos politikos priemonių, mūsų valstybėje taikoma ir pasyvi užimtumo skatinimo priemonė, užtikrinanti nedarbo draudimu apdraustiems asmenims laikiną materialinę paramą dėl nedarbo.¹⁸⁷ Akivaizdu, jog žmonės, kurie užsitikrina pragyvenimą iš apmokamo darbo, tačiau jo netenka arba negali susirasti, tampa priklausomais nuo kompensuojamųjų pajamų. Dėl to socialinės apsaugos sistemoje sukuriamos bedarbio pašalpos¹⁸⁸ (priėmus Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymą, anksčiau teisės aktuose vartotas bedarbio pašalpos terminas pakeistas nedarbo draudimo išmoka). Reikia pabrėžti, jei nedarbas jau yra įvykęs faktas, nesvarbu kokiomis aplinkybėmis, į pirmą vietą išskyla bedarbio ekonominės apsaugos garantijos¹⁸⁹. Bedarbiui skiriama pinigine išmoka, kurios tikslas – bent iš dalies kompensuoti prarastas pajamas.

Šioje darbo dalyje svarbu aptarti pirmiau minėto kompensacinio mechanizmo struktūrą, jo paskirtį, taikymo galimybes, nedarbo draudimo išmokos stabdymo, nutraukimo tvarką, tarpusavio santykį su aktyviomis darbo rinkos politikos priemonėmis bei Europos Sąjungos valstybių išmokoms bedarbiams.

Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo tiek darbo rinkos, tiek darbo rinkos politikos formavimosi etape vyravo daugiau pasyvaus nei aktyvaus valstybės poveikio darbo rinkai priemonės.¹⁹⁰ Susiformavus tokio pobūdžio valstybės vykdomai politikai, Lietuvoje palaipsniui bedarbystė ir gyvenimas iš pašalpų daugeliui atrodė patrauklesnis, nei menkai apmokamas sunkus darbas. Teritorinės darbo biržos darbdaviams nebegalėjo pasiūlyti tinkamų kandidatūrų, mat daugelis asmenų, neturinčių darbo ten registruodavosi tik dėl pašalpų, kadangi, jų manymu iš pašalpų įmanoma pragyventi ne ką blogiau nei iš minimalaus atlyginimo. Tai ypač pavojinga nes ilgiau iš bedarbio pašalpų gyvensiantys praranda darbinius įgūdžius ir galimybę susirasti darbą ateityje.¹⁹¹ Reikia pabrėžti, jog siekiant mažinti nedarbą, Užimtumo fondo lėšos turi būti efektyviau naudojamos, t.y. skiriama ne bedarbio pašalpų mokėjimui, o naujų darbo vietų kūrimui ir darbo neturinčių žmonių perkvalifikavimui.

¹⁸⁷ Nekrošius I. ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – 180 p. – ISBN 978-9955-30-027-4;

¹⁸⁸ Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. – Vilnius, 1998, 78 p. – ISBN 9986-752-34-5;

¹⁸⁹ Socialinė apsauga. Tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra. Vilnius, 87 p.: Vokietijos draudimo teorijos ir praktikos bendrovė, 1998;

¹⁹⁰ Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – 224 p. – ISBN 978-9955-763-03-1;

¹⁹¹ Bedarbio pašalpos didinimas turės neigiamų pasekmių, teigia liberalai. [žiūrėta 2009 03 23]. Prieiga prie interneto: http://www3.Lietuvos Respublikos.lt/pls/inter/w5_show?p_r=1754&p_d=20501&p_k=1;

Europos Sąjungos valstybių išmokos bedarbiams yra labai skirtingos. Jos skiriasi savo funkcija, rūšimis, skyrimo prielaidomis, dydžiu, teise į jas ir t.t. Dažniausiai šios išmokos būna dviejų rūšių: socialinio draudimo ir socialinės paramos.¹⁹² 2005 metų sausio 1 dieną įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymui, šalyje pradėjo veikti nauja draudimo nuo nedarbo sistema. Pasak buvusios Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministrės V.Blinkevičiūtės “kiekvienas žmogus, netekęs darbo, jaučiasi nesaugus, todėl buvo reikalinga sistema, kuri tokiu atveju jam garantuotų tinkamą apsaugą. Ypač svarbu, kad jis turėtų lėšų pragyvenimui, kol ieško naujo darbo. Iki minėto įstatymo, Lietuvoje draudimas nuo nedarbo nebuvo išskirtas į atskirą draudimo rūšį. Naujasis įstatymas buvo rengiamas keletą metų, per tą laiką sukurta visiškai nauja draudimo nuo nedarbo sistema. Aiškiai apibrėžta, kas yra draudžiami nuo nedarbo - tai visi asmenys, kurie dirba legalų darbą, moka įmokas Valstybinio socialinio fondo valdybai, gauna reguliary atlyginimą, kurį gali prarasti netekę darbo. Todėl jiems turi būti mokama atitinkama nedarbo išmoka kaip pakaitalas prarasto atlyginimo, kol jie ieško naujo”.¹⁹³

Reikia pabrėžti, jog pagrindinė nedarbo draudimo išmokos funkcija – aprūpinti minimaliomis pinigineis lėšomis bedarbius nedarbo metu. Šiuo metu vidutinė nedarbo draudimo išmoka yra apie 700 litų, jei darbo stažas didesnis, ji gali siekti ir 1100 litų.¹⁹⁴ Akivaizdu, jog nedarbo draudimo išmoka yra tik pirmoji pagalba bedarbiams praradusiems darbą. Tad lyginant su aktyviomis darbo rinkos politikos priemonėmis, pastaroji yra daug paprastesnė, netgi primityvesnė, kadangi neskatina ir neremia, netekusių darbo gyventojų užimtumo, profesinių įgūdžių atgaivinimo ir tobulinimo, nedidina gebėjimų įsitvirtinti darbo rinkoje.¹⁹⁵ Vadinasi, valstybė naudodama ekonomines garantijas suteikia tik laikiną paramą bedarbiams, kurios mokėjimą sąlygoja būtinybė apsaugoti gyvybinius žmogaus interesus, o aktyvios darbo rinkos politikos priemonės padeda bedarbiams greičiau grįžti į aktyvią darbinę veiklą.

Beveik visose Europos Sąjungos šalyse nedarbo socialinio draudimo rūšimi privalomai draudžiami samdomi darbuotojai ir taikomos gana griežtos kvalifikacinės sąlygos bedarbio pašalpai gauti: registracija Lietuvos darbo biržoje kaip ieškantys darbo; aktyvi darbo paieška; nesimokantys pagal dieninę mokymosi formą; minimalaus draudimo stažo per tam tikrą

¹⁹² Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – ISBN 9955-563-75-3;

¹⁹³ Nuo kitų metų – nauja draudimo nuo nedarbo sistema. [žiūrėta 2009 04 09]. Prieiga prie interneto: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/nuo-kitu-metu-nauja-draudimo-nuo-nedarbo-sistema-23279>;

¹⁹⁴ Pirmoji pagalba tapus bedarbiu. [žiūrėta 2009 03 14]. Prieiga prie interneto: http://www.marketnews.lt/naujiena/pirmoji_pagalba_tapus_bedarbiu;

¹⁹⁵ Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – 228 p. – ISBN 978-9955-763-03-1;

laikotarpį iki registracijos Lietuvos darbo biržoje reikalavimas bei galimybė dirbti Darbo biržos siūlomą darbą.

Remiantis šiomis sąlygomis, siekiama, kad darbo netekę žmonės, neprarastų motyvacijos jo aktyviai ieškoti. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog šias įstatymo leidėjo nustatytas sąlygas turi atitikti kiekvienas bedarbis, pretenduojantis į nedarbo draudimo išmoką. Vienas iš pagrindinių požymių sąlygojančių bedarbio statuso suteikimą yra jokio darbo neturėjimas ir uždarbio negavimas dėl ne nuo jų priklausančių priežasčių. Reikia pabrėžti, jog priimtame Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymo 26 straipsnyje buvo nustatyta, jog asmenys, nuslėpę arba pateikę neteisingas žinias ir dėl to gavę nedarbo socialinio draudimo išmoką arba pasinaudoję kitomis iš Užimtumo fondo finansuojamomis priemonėmis, privalo per mėnesį nuo pareikalavimo dienos su tuo susijusias išlaidas grąžinti į Užimtumo fondą. Kilus ginčui, minėtos išlaidos į Užimtumo fondą išieškomos teismine tvarka. Būtent tai konstatavo Lietuvos Aukščiausias Teismas 2006 m. balandžio 19 d. nutartyje. Šioje byloje buvo nagrinėjamas teisinis ginčas dėl neteisėtai gautos pašalpos priteisimo. Atsakovas bedarbio pašalpą gavo tik dėl to, kad nuslėpė duomenis apie turimą individualią įmonę. Tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismai traktavo, kad bedarbio pašalpa buvo gauta neteisėtu būdu, kadangi bedarbio pašalpą gavo tik dėl to, kad nuslėpė duomenis apie turimą individualią įmonę. Asmenys, turintys įregistruotą individualią įmonę ir mokantys socialinio draudimo mokesčius, nors ir negauna iš tos įmonės jokių pajamų ar nevykdo veiklos, negali būti pripažinti bedarbiais, nes sąlygos pripažinti asmenį bedarbiu nėra siejamos su įmonės statusu, veikla ar gaunamomis pajamomis. Kasacinis teismas rėmėsi pirmos ir apeliacinės instancijos teismų nustatytomis aplinkybėmis, pripažino, kad „(...) atsakovas, gaudamas bedarbio pašalpą, veikė nesąžiningai, todėl Vilniaus darbo birža turėjo pagrįstą ir teisėtą reikalavimą susigrąžinti iš atsakovo jam išmokėtą bedarbio pašalpos sumą. Pareikšti reikalavimus dėl išmokėtos bedarbio pašalpos grąžinimo leidžiama, jeigu sumų išmokėjimas pagrįstas bedarbio suteiktomis neteisingomis žiniomis arba nuslėpus informaciją¹⁹⁶.

Svarbu paminėti, jog draudimo nuo nedarbo pašalpos yra ribojamos laiku. Dėl šios objektyvios priežasties galima teigti, jog aktyvios darbo rinkos politikos priemonės bedarbiams gali suteikti didesnes galimybes užsitikrinant tinkamą pragyvenimo šaltinį, kadangi pastaroji prioritetą teikia bedarbių įdarbinimui. Dažniausiai pašalpų mokėjimo terminas priklauso nuo kelių aplinkybių: ar asmuo, prieš tapdamas bedarbiu, dirbo ir buvo apdraustas.¹⁹⁷ Asmens nedarbo draudimo stažas yra viena iš reikšmingiausių sąlygų nustatant nedarbo draudimo

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006 m. balandžio 19 d. nutartis dėl neteisėtai gautos pašalpos priteisimo, civilinės bylos Nr. 3K-3-292/2006;

¹⁹⁷ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – ISBN 9955-563-75-3;

išmokos mokėjimo trukmę. Jei nedarbo draudimo stažas: mažesnis negu 25 metai (mokama 6 mėn.), nuo 25 iki 30 metų (mokama 7 mėn.), nuo 30 iki 35 metų (mokama 8 mėn), o jei 35 metai ir daugiau (mokama 9 mėn¹⁹⁸).

Remiantis Lietuvos Respublikos darbo kodeksu, sudaryta darbo sutartis tarp darbdavio ir darbuotojo, gali būti nutraukiama dėl darbuotojo kaltės, darbdavio iniciatyva bei šalių susitarimu. Atsižvelgiant į tai, nustatoma nedarbo draudimo išmokos skyrimo data. Svarbu pabrėžti, jog išmokai gauti reikia turėti ne mažesnę kaip 18 mėn. nedarbo draudimo stažą per pastaruosius 36 mėn. Tačiau stažas nėra skaičiuojamas, jei žmogus darbą prarado dėl nuo jo nepriklausančių priežasčių - darbdavio bankroto, etatų mažinimo, karo tarnybos. Atleistiems iš darbo dėl darbuotojo kaltės, nedarbo draudimo išmoka skiriama praėjus 3 kalendoriniams mėnesiams nuo įsiregistravimo darbo biržoje dienos. Bedarbiams, atleistiems iš darbo su teise pagal įstatymus gauti išeitinę išmoką, nedarbo draudimo išmoka skiriama ne anksčiau kaip praėjus 1 kalendoriniam mėnesiui po sutarties nutraukimo. Bedarbiams, gaunantiems socialinio draudimo ligos, motinystės (tėvystės) pašalpą, paskirtą iki įsiregistravimo darbo biržoje dienos, nedarbo draudimo išmoka skiriama ne anksčiau, negu baigiasi šių pašalpų mokėjimo laikas.¹⁹⁹ Kai kuriose šalyse (Belgija, Italija, Liuksemburgas, Olandija, Portugalija, Vokietija) laukimo laikotarpis bedarbio pašalpai gauti netaikomas. Dažniausiai Europos Sąjungos narėse laukimo trukmė svyruoja nuo trijų dienų (Airija, Jungtinė karalystė) iki septynių dienų (Prancūzija, Suomija)²⁰⁰. Šalyje įvertinus dėl finansinės krizės pablogėjusią padėtį darbo rinkoje, pastebima, kad kai kurios nedarbo socialinio draudimo išmokos skyrimo sąlygos nedidina bedarbių aktyvumo darbo rinkoje. Viena iš aktualiausių šių dienų diskusijų socialinės apsaugos sistemoje vyksta dėl Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo pataisų. Pasak Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo sąlygų skyriaus vedėjo R.Kancevičiaus siekiama „sudaryti tokias teisinės sąlygas, kurios ne tik didintų asmenų, netekusių darbo socialinę apsaugą, bet nesudarytų galimybių piktnaudžiauti nedarbo draudimo išmokomis“. Visų pirma, žmonėms, atleistiems dėl jų pačių kaltės, siūloma išmoką skirti po 6 mėnesių nuo įsiregistravimo darbo biržoje dienos, o atleistiems iš darbo darbuotojo pareiškimu arba šalių susitarimu, – po 3 mėnesių. Vieną nuomone, tai turėtų skatintų žmones ieškoti darbo, o ne laukti pašalpos. Taip pat pakeitus šias įstatymo nuostatas per metus būtų sutaupoma didelė pinigų suma. Jas norima skirti bedarbių pašalpoms didelio nedarbo savivaldybių teritorijose. Lietuvos profsąjungų konfederacijos atstovų nuomone, negalima vėlinti nedarbo draudimo

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. [žiūrėta 2009 04 09]. Prieiga prie interneto: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331559&p_query=&p_tr2=;

¹⁹⁹ tas pats

²⁰⁰ Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – ISBN 9955-563-75-3;

išmokų gavimo pradžios, kadangi neturėdami ko prarasti, degradavę asmenys pradeda vogti, plėšti, žudyti, t.y. auga nusikaltimų skaičius. Siūloma mažinti bedarbiams mokamas išmokas.²⁰¹ Po ilgų diskusijų, pasiekta vieningos nuomonės, pritarta Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo pakeitimo projektui. Bedarbiui, atleistam iš darbo su teise pagal įstatymus gauti išeitinę išmoką arba kompensaciją, nedarbo draudimo nutarta skirti ne anksčiau kaip praėjus tiek kalendorinių mėnesių po darbo sutarties nutraukimo, kiek mėnesių vidutinio darbo užmokesčio dydžio išeitinė išmoka arba kompensacija jam buvo išmokėta²⁰².

²⁰¹ Siūlymai aktyvinti darbo rinką kaip sprogstamais užtaisais. [žiūrėta 2009-04-04]. Prieiga per internetą: http://www.maistprofsajunga.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=262&Itemid=1;

²⁰² Trišalė taryba pritarė Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo pakeitimams. [žiūrėta 2009 04 14]. Prieiga per internetą: <http://www.ltkatalogas.lt/valstybines-istaigos/ministerijos-departamentai/trial-taryba-pritar-nedarbo-socialinio-draudimo-statymo-pakeitimams.html>;

IŠVADOS

1. Siekiant sumažinti nedarbą, sušvelninti jo sukeltas pasekmes, užtikrinti socialinę apsaugą asmenims, negalintiems savarankiškai susirasti darbo, taikomos pasyvios ir aktyvios darbo rinkos politikos priemonės. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos darbo biržai įsijungus į Europos Sąjungos valstybės užimtumo tarnybų (EURES) tinklą, daugiausia dėmesio skiriama aktyvioms darbo rinkos politikos priemonėms. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonėmis pasiekiami šie tikslai: sukuriamos darbo vietos, įgijami darbo įgūdžiai, stiprinamas žmogiškasis kapitalas, garantuojamos pastovios pajamos. Tačiau reikia pastebėti, jog viena iš aktyvių darbo rinkos politikos priemonių – viešieji darbai - dažniau atlieka tik socialinės atskirties mažinimo funkciją, o nepadeda bedarbiui grįžti į darbo rinką kaip pvz.: profesinis mokymas ar neformalus švietimas, kurios garantuoja efektyvų nedarbančio asmens įtraukimą į šalies darbo rinką.

2. Kiekvienais metais stengiamasi didinti užsiregistravusių bedarbių dalyvavimą aktyvios integracijos į darbo rinką programose. Ypač daug dėmesio skiriama neįgaliesiems asmenims, vyresniems kaip 50 metų darbingiems asmenims, ilgalaikiams bedarbiams. Tačiau valstybė turi kiekvienam šalies gyventojui, norinčiam ir galinčiam dirbti, sudaryti galimybes savo darbu užsitikrinti tinkamą gyvenimo lygį.²⁰³ Valstybės įgaliota institucija įgyvendindama užimtumo politiką, pateikia išsamų sąrašą priemonių integracijos į darbo rinką procese: bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinis mokymas, neformalus švietimas, įdarbinimas subsidijuojant, darbo įgūdžių įgijimas, viešieji darbai, darbo vietų steigimo subsidijavimas, vietinių užimtumo projektų įgyvendinimas, savarankiško užimtumo rėmimas.

3. Įgyvendinant bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų, priemones, pastebima, jog siekiant jų veiksmingumo integracijos į darbo rinką procese, turi būti parengtos tokios mokymosi programos, kurios būtų suderintos su darbo rinkos poreikiais bei besimokančiųjų interesais. Prognozuojant kvalifikuotos darbo jėgos poreikį, rengiant tikslines programas, stengiamasi patenkinti darbdavių poreikius, subalansuoti darbo rinkos pasiūlą ir paklausą, parengiant paklausios darbo rinkai profesijos ir kvalifikacijos darbuotojus.

4. Pasinaudojant Remiamojo įdarbinimo priemonėmis palaiapsniui įdarbinama nemažai darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų. Tačiau detaliam išanalizavus šias aktyvios politikos priemones, pastebima, jog nėra pasiekiami ganėtinai aukšti rezultatai, kurių tikimasi. Taip atsitinka dėl to, kai darbdavių vieninteliu tikslu tampa subsidijos gavimas, neturint tikslo darbuotojui, įgijusiam profesinių žinių ir darbo įgūdžių, suteikti galimybę išlikti priemonių skirtose darbo vietose. Turint misiją kuo didesniai skaičiui asmenų suteikti pagalbą

²⁰³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“, 2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 170. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/n.lis.pr.-2005-11-22, nr.1270.doc>. [žiūrėta 2009 03 05];

integruojantis į darbo rinką, įstatymų leidėjui siūloma riboti darbdavių subsidijavimą, jei jie darbo biržos siunčiamus asmenis įdarbina tik laikinai ir nepalieka jų dirbti pasibaigus subsidijavimo laikotarpiui, užkertant kelią piktnaudžiaujant valstybės teikiama parama, mažinti subsidijų mokėjimo trukmę asmenims, kuriems įsidarbinti yra lengviau bei nustatyti imperatyvas, draudžiančias įsidarbinus subsidijuojant asmeniui užsiimti papildoma veikla. Tokiu būdu būtų labiau skatinama socialinės rizikos asmenų bei socialinę atskirtį patiriančių asmenų geresnė integracija į visuomenę ir darbo rinką.

5. Socialinės paramos neįgaliesiems sistema, kuri per tarpininkavimo instituciją (Lietuvos darbo birža) turėtų užtikrinti nuoseklų neįgaliųjų integracijos ir įsitvirtinimo darbo rinkoje paslaugų teikimą, mūsų valstybėje nėra dar tokia tobula ir efektyvi. Informacijos darbdaviams trūkumas apie tai, kaip reikėtų bendrauti su negalia turinčiais asmenimis, neigiamas jų požiūris į neįgaliuosius lemia tai, kad neįgalieji darbo rinkoje laikomi „antrarūšiais“ darbuotojais. Plėtojant dialogą su socialines paslaugas teikiančiomis organizacijomis, tobulinant žinias, mokantis naujų metodų dirbant su neįgaliaisiais, turi būti suteikiamos lygios galimybės gauti produktyvų ir gerai apmokamą darbą darbo rinkoje.

6. Norint praplėsti darbo rotacijos taikymo galimybes, didinti jos efektyvumą, sudaryti didesnes galimybes ieškantiems darbo asmenims įsitvirtinant darbo rinkoje bei garantuojant jiems laikiną pragyvenimo šaltinį, įstatymo nuostatos, reglamentuojančios, darbo rotacijos priemonės taikymo sąlygas bei finansavimo galimybes, turi būti papildytos ir pakeistos. Nepatrauklumą darbdaviams nulemia ne tik per mažas finansavimas, bet ir ribotos šios priemonės taikymo galimybės bei nepakankamai aiškiai reglamentuota įdarbinimo darbo rotacijos būdu organizavimo tvarka.

7. Šio magistrinio darbo tyrimas parodė, jog vienas svarbiausių aktyvių darbo rinkos politikos priemonių naudos įvertinimo rodiklių yra bedarbių įsidarbinimas po priemonių. Reikia pabrėžti, jog tiek pavienis asmuo, tiek visuomenė pirmenybę teikia pinigų uždirbimui, o ne socialinėms išmokoms,²⁰⁴ kadangi pasyvi darbo rinkos politikos priemonė yra tik laikina materialinė parama asmenims, netekusiems darbo. Pastaroji neskatina ir neremia, netekusių darbo gyventojų užimtumo, profesinių įgūdžių atgaivinimo ir tobulinimo, nedidina gebėjimų įsitvirtinti darbo rinkoje, nepadeda bedarbiams greičiau grįžti į aktyvią darbinę veiklą.

8. Socialinių garantijų funkcionavimo mechanizmas turi būti įgyvendinamas laikantis skaidrumo, viešumo, individualumo, užimtumo skatinimo ir efektyvumo principų, kad būtų pasiekti aukščiausi rezultatai apsaugos nuo nedarbo srityje. Tad sukurta teisinė bazė, reglamentuojanti socialines garantijas, asmenims netekusiems darbo, nustato ganėtinai griežtas

²⁰⁴ Socialinė apsauga. Tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra. Vilnius, 87 p.: Vokietijos draudimo teorijos ir praktikos bendrovė, 1998;

darbo rinkos politikos priemonių prieinamumo bei organizavimo taisyklės. Atskirose magistrinio darbo dalyse aptarus jas detaliai, pastebima, jog kiekviena iš jų yra savita bei organizuojama remiantis tam tikrais ypatumais. Tačiau siekiant praplėsti jų taikymo galimybes ir didinti efektyvumą, rekomenduojama tobulinti teisės aktus, reglamentuojančius priemonių organizavimo tvarką.

LITERATŪRA

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius: Valstybės žinios, 2007. Nr. 33-1014 (1992-11-30). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>. [žiūrėta 2009-01-15];
2. Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas (ketvirtoji papildyta laida, 2007 05 24). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. – ISBN 978-30-015-1;
3. Lietuvos Respublikos Darbo kodekso komentaras. III dalis. Individualūs darbo santykiai. – Vilnius: Justitia, 2004. – ISBN 9955-616-00-8 (2 tomas);
4. Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“, 2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 170. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/n.lis.pr.-2005-11-22, nr.1270.doc>. [žiūrėta 2009 03 05];
5. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=259067&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2008 02 25];
6. Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=60192&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 03 11];
7. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=330987&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 02 17];
8. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=331559&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 04 09];
9. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=295954&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 03 16];
10. Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=312125&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 04 04];
11. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=329352&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 01 12];

12. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298210&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2008-12-10];

13. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl darbo vietų steigimo subsidijavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-222. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281282&p_query=&p_tr2= . [žiūrėta 2009-03 04];

14. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl viešųjų darbų organizavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-214. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281275&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 02 27];

15. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos darbo biržos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 2006 m. lapkričio 13 d., Nr. A1-306. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Puslapiai/nuostatai.aspx>. [žiūrėta 2009 03 08];

16. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl įdarbinimo subsidijuojant sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-220.]. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281280&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 02 15];

17. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl „Darbo rotacijos sąlygų ir tvarkos aprašo“ patvirtinimo, 2006 m. liepos 31 d., Nr. A1-221. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281281&p_query=&p_tr2=. [žiūrėta 2009 03 28];

18. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų neformalaus švietimo organizavimo, vykdymo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. A1-229 2006 08 04. Prieiga prie interneto:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281515&p_query=D%EB1%20Bedarbi%F8%20ir%20%EB1sp%EBt%F8%20apie%20atleidim%EB1%20darbo%20darbuotoj%F8%20neformalaus%20%EB1vietimo%20organizavimo%20%EB1vykdymo%20s%EB1yg%F8%20ir%20tvarkos%20apras%EB1as&p_tr2=2. [žiūrėta 2009 03 08];

19. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Darbo rinkos profesinio mokymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ 2007 05 25, Nr. A1-140. Prieiga per internetą:http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=298529&p_query=.%20D%EBI%20Darbo%20rinkos%20profesinio%20mokymo%20tvarkos%20apra%F0o%20patvirtini mo%93%20&p_tr2=2. [žiūrėta 2009 03 08];

20. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymo 8 straipsnio papildymo įstatymo projektas IXP-409. Prieiga per internetą:

http://209.85.129.132/search?q=cache:yrXYVTyZDsJ:www.angelas.lt/%3Fpg%3D46%26lang%3D1%26menu_id%3D19+darbdaviams+mokama+subsidija&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt. [žiūrėta 2009 01 18];

21. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų rengimo, atrankos ir įgyvendinimo sąlygų ir tvarkos patvirtinimo“, 2006 08 04, Nr. A1-231. Prieiga prie interneto:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=281517&p_query=22.%09D%EBI%20Vietini%F8%20u%FEimtumo%20iniciatyv%F8%20projekt%F8%20rengimo%2C%20 atrankos%20ir%20%20E1gyvendinimo%20s%20E0lyg%F8%20ir%20tvarkos%20patvirtinimo%2C %202006%20m.%20rugpj%FB%E8io%204%20d.%20Nr.%20A1-231&p_tr2=2. [žiūrėta 2009 04 02];

22. Raseinių darbo biržos direktorės 2008 m. liepos 28 d. įsakymas Nr. V-26 „Dėl įdarbinimo subsidijuojant įgyvendinimo Raseinių darbo biržoje tvarkos aprašo“. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/TDB/Raseiniai/Paslaugos/Documents/subsidijos/%C4%AEdarbinimo%20sub sidijuojant%20TDB%20aprasas-2008.doc>. [žiūrėta 2009 03 04];

Specialioji literatūra:

23. Astrauskienė A. Ilgalaikių bedarbių integravimo į darbo rinką analizė Kaipėdos apskrityje: Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2008;

24. Atrask save veikloje. Vilniaus darbo rinkos ir mokymosi konsultavimo tarnyba. Prieiga per internetą:

http://vilnius.darborinka.lt/index.php?Itemid=71&id=180&option=com_content&task=view. [žiūrėta 2009 03 01];

25. Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/gyvendinti%20ES%20projektai/UserDispForm.aspx?ID=6&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Elldb%2Elt%2FInformacija%2FESParam%2FPuslapiai%2Fdefault%2Easpx>. [žiūrėta 2009 02 21];

26. Bedarbių profesinis mokymas ir neformalus švietimas. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/Puslapiai/search.aspx?k=profesinis%>. [žiūrėta 2009 02 21];

27. Bedarbių ir asmenų išpėtų apie atleidimą, profesinio rengimo plėtra. Prieiga per internetą:

http://www.esparama.lt/lt/bpd/zemelapis/sekmingi_projektai/?id=7382; [žiūrėta 2009 01 15];

28. Baranauskienė I. Ruškus J. Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. Šiauliai: 2004. – ISBN 9986-38-520-2;

29. Bedarbių teisės ir pareigos. Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/Informacija/PatarimaiIeskantiemsDarbo/Puslapiai/bedarbiu_teises_pareigos.aspx. [žiūrėta 2009 03 05];

30. Bedarbio pašalpos didinimas turės neigiamų pasekmių, teigia liberalai. Prieiga per internetą:

http://www3.LietuvosRespublikoss.lt/pls/inter/w5_show?p_r=1754&p_d=20501&p_k=1.

[žiūrėta 2009 03 23];

31. Čiočys P. Bedarbių statuso teisinio reguliavimo Lietuvoje tobulinimo perspektyvos: 2003 10 16 Tarptautinės konferencijos medžiaga., 2004. 307 p. – ISBN 9955-9702-0-0;

32. Darbo rinkos profesinis mokymas – efektyvus darbo jėgos paklausos ir pasiūlos derinimo veiksnys. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Vilnius: 2003 m.;

33. Darbo rinkos studijų ir mokymo programų registras. Terminų paaiškinimai. Prieiga per internetą: http://213.197.179.229/mod/mp_reg/htdocs/terms.php. [žiūrėta 2009 02 01];

34. Darbo rinkos terminai ir sąvokos. – Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 1998. –ISBN 9986-633-21-4;

35. Darbo rotacija. Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/TDB/Jonava/Paslaugos/Puslapiai/Darbo_rotacija.aspx. [žiūrėta 2009-03-20];

36. Dėl nedarbo socialinio draudimo ir Užimtumo rėmimo įstatymo projektų. Prieiga per internetą: http://www.lps.lt/usr_img/DS-1.doc. [žiūrėta 2009-03-18];

37. Darbo rotacija. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/TDB/Kaunas/Paslaugos/Puslapiai/Darborotacija.aspx>. [žiūrėta 2009-03-20];

38. Darbo rotacija.

<http://www.ldb.lt/TDB/Vilnius/Paslaugos/Puslapiai/Darborotacija.aspx>. [žiūrėta 2009-03-20];

39. Darbo rotacija. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/TDB/Vilnius/Paslaugos/Puslapiai/Darborotacija.aspx>. [žiūrėta 2009-03-20];

40. Darbo rinkos profesinio mokymo plėtros socialiniai, ekonominiai aspektai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas: Vilnius. 2003 m.

41. Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas. Prieiga per internetą:
http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/darbo_igudziu_remimas.aspx.
[žiūrėta 2009 03 08];

42. Davidavičius H. „Darbuotojų įdarbinimas ir Darbo sutarties su jais nutraukimas pagal DK bei teismų praktiką“. – Vilnius, 2006. – ISBN 9955-665-65-3;

43. Darbo vietų steigimo subsidijavimas. Prieiga per internetą:
<http://www.skrastas.lt/?rub=1144745056&data=2009-03-07&id=1236345687>, [žiūrėta, 2009 03 09];

44. Euro zonoje nedarbo lygis pakilo iki 8 proc., ES (27) - iki 7,4 proc. Prieiga per internetą:
<http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=5986>.
[žiūrėta 2009 02 21];

45. 2005 m. finansuojamų vietinių užimtumo iniciatyvų projektų sąrašas. Prieiga per internetą:
http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imonės/vui_imonės_2005.aspx. [žiūrėta 2009 03 13];

46. 2006 m. finansuojamų vietinių užimtumo iniciatyvų projektų sąrašas. Prieiga per internetą:
http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imonės/vui_imonės_2006.aspx. [žiūrėta 2009 03 13];

47. 2007 m. finansuojamų vietinių užimtumo iniciatyvų projektų sąrašas. Prieiga per internetą:
http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imonės/vui_imonės_2007.aspx. [žiūrėta 2009 03 13];

48. Išoraitė M. Socialinių paslaugų administravimas – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – ISBN 978-9955-763-03-1;

49. Individualūs įsidarbinimo planai. Prieiga per internetą:
<http://www.ldb.lt/Informacija/PatarimaiIeskantiemsDarbo/Puslapiai/Individual%20abs%20afsidarbinimoplanai.aspx>. [žiūrėta 2009 03 02];

50. Įdarbinimas subsidijuojant. Prieiga prie interneto: http://www.sopa.lt/?page_id=73.
[žiūrėta 2009 02 09];

51. Įdarbinimas subsidijuojant. Prieiga per internetą:
<http://utenosvic.lt/lt/pages/view/?id=374>. [žiūrėta 2009 02 25];

52. Įdarbinus absolventą galima tikėtis subsidijos. Prieiga per internetą:
<http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1056&id=482854>. [žiūrėta 2009-03-08].

53. Išsigelbėjimas – viešieji darbai. Prieiga per internetą:

<http://209.85.129.132/search?q=cache:G5G4OTwXCXkJ:kauno.diena.lt/dienrastis/kita/issigelibejimas-viesieji-darbai-11399+vie%C5%A1ieji+darbai&hl=lt&ct=clnk&cd=24&gl=lt>. [žiūrėta 2009 03 17];

54. Kaip pradėti verslą. Prieiga per internetą: <http://www.vn.lt/getfile.php?id=65>. [žiūrėta 2009-03-17];

55. Kinderis R. Lietuvos darbo rinkos išteklių tyrimas. – Klaipėda, 2004. –ISBN 9955-497-64-5;

56. Lietuvos Respublikos užimtumo ir darbo rinkos vystymo siekiant Lisabonos tikslų įgyvendinimo 2005-2008 metų programa. 20 gairė: Gerinti darbo rinkos poreikių atitiktį. Darbo rinkos valdymas: Vilnius, 62 p.;

57. Lietuvos Respublikos Seimo informacija apie 2001 m. birželio 4 dieną Ekonomikos komiteto posėdį dėl Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymo 8 straipsnio papildymo įstatymo projekto IXP-409. Prieiga prie interneto:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=136160. [žiūrėta 2009 03 02];

58. Lietuvos darbo biržos 2001–2007 m. statistiniai duomenys. [žiūrėta 2009 03 12]. Prieiga prie interneto:

http://www.equalif.net/lt2/getfile.php?tbl=docs2_lt&id=31;

59. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas, 1999. Prieiga per internetą:

http://www.socmin.lt/1.php?tmpl_into%5D=index&tmpl_name%5B0=m_site_index2&tmpl_into%5B1%5D=middle&tmpl_id%5B1%5D=127&_m_e_id=9&_menu_i_id=83. [žiūrėta 2008 12 27];

60. Lazutka R. Mokslininkų socialinės garantijos. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/smt/docs/eksp_stud/Mokslininku%20socialines%20garantijos.pdf [žiūrėta 2009 02 21];

61. Lietuvos Respublikos 2004 metų Užimtumo veiksmų planas. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?1592137329>. [žiūrėta 2009-01 20];

62. Lietuvos darbo biržos naujienų archyvas. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=6006>. [žiūrėta 2009 03 12];

63. Neįgalieji darbo rinkoje išskėstomis rankomis nelaukiami. Prieiga per internetą: <http://www.spf.su.lt/profesinereabilitacija/pat/darborinka.htm>. [žiūrėta 2009 04 02];

64. Nuo kitų metų – nauja draudimo nuo nedarbo sistema. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/nuo-kitu-metu-nauja-draudimo-nuo-nedarbo-sistema-23279>. [žiūrėta 2009 04 09];

65. Nekrošius I., Vėgelis V. Socialinės reformos teisinės problemos // Pirmojo pasaulio lietuvių teisininkų straipsnių ir tezių rinkinys. – Vilnius: 1993;

66. Nekrošius I. Ir kt. Darbo teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. – ISBN 978-9955-30-027-4;

67. Neįgalieji asmenys. Prieiga per internetą:
<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=491>. [žiūrėta 2009 03 13];

68. Nacionalinė bendroji strategija: Lietuvos 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti 2007 m. kovo 30 d. Prieiga prie interneto:
http://www.esparama.lt/ES_Paramama/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/Sstrategija_2007-03-30.pdf. [žiūrėta 2009 03 21];

69. Petrušis P. Bedarbių turinčių aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą persikvalifikavimo būklė ir perspektyvos Varėnos rajone: magistro darbas: Edukologija / andragogika Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006;

70. Paulavičius K. B. Darbo rinka. – Vilnius, 2002 m. – ISBN 9955-516-24-6;

71. Pieters D. „Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus“. – Vilnius, 1998. – ISBN 9986-752-34-5;

72. Paramos tinklas reintegracijai į darbo rinką. Prieiga prie interneto:
http://www.equalif.net/lt2/getfile.php?tbl=docs2_lt&id=16. [žiūrėta 2009 03 16];

73. Pirmoji pagalba tapus bedarbiu. Prieiga per internetą:
http://www.marketnews.lt/naujiena/pirmoji_pagalba_tapus_bedarbiu. [žiūrėta 2009 03 14];

74. Profesinis mokymas ir neformalus švietimas. Prieiga per internetą:
http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Puslapiai/profmokymas_neformalus_svietimas.aspx. [žiūrėta 2009 03 01];

75. Savarankiško užimtumo rėmimas. Prieiga per internetą:
http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/savarankisko_uzimtumo_remimas.aspx. žiūrėta [2009 03 16];

76. Socialinė apsauga. Tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra. Vilnius: Vokietijos draudimo teorijos ir praktikos bendrovė, 1998;

77. Situacija darbo rinkoje: aktualijos, problemos, prognozės [PDF HTML kopija]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/lrs_search.search?p_q=Bank%F8&p_rc=10&p_ro=11&p_st=1&p_kalb_id=1&p_sl=1. [žiūrėta 2009 02 25];

78. Sutrikusio intelekto asmenų teisės, teisės į mokslą ir darbą įgyvendinimas. Eumap – ES stebėjimo ir atstovavimo programa. Atviros visuomenės institutas: Budapeštas ir Vilnius. 2005 m. gruodžio 07 d.

79. Socialinė apsauga. Prieiga per internetą:

http://www.sti.lt/leid_pristat/Tekstai/europa/II_dalis.pdf failo. [žiūrėta 2009 03 05];

80. Stoškus G. Pakeisti trys svarbūs mums įstatymai. Teisės naujienos. Prieiga per internetą: <http://www.lass.lt/mz/200203/str09.htm>. [žiūrėta 2009 03 09];

81. Subsidijos. Prieiga per internetą:

http://209.85.129.132/search?q=cache:kyC5tFmoWTwJ:www.sopa.lt/%3Fpage_id%3D73+%C4%AFdarbinimo+subsidijos&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt. [žiūrėta 2009 03 03];

82. Siūlymai aktyvinti darbo rinką kaip sprogstamais užtaisais. Prieiga per internetą:

http://www.maistprofsajunga.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=262&Itemid=1. [žiūrėta 2009-04-04];

83. Savarankiško užimtumo rėmimas. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/TDB/Kaunas/Paslaugos/Puslapiai/Savaranki%C5%A1kou%C5%BEimtumor%C4%97mimas.aspx>. [žiūrėta 2009 03 17].

84. Savarankiško užimtumo rėmimas. Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/TDB/Klaipeda/Paslaugos/Puslapiai/Savarankisko_uzimtumo_remimas.aspx. [žiūrėta 2009 03 18];

85. Savarankiško užimtumo rėmimas. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/TDB/Birzai/Paslaugos/Puslapiai/SAVARANKI%C5%A0KOU%C5%BDIMTUMOR%C4%96MIMAS.aspx>. [žiūrėta 2009 03 17];

86. Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. 1 tomas – Vilnius: Justitia, 2005. – ISBN 9986-616-13-X (1 tomas);

87. Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. – ISBN 9955-563-75-3;

88. Trišalė taryba pritarė Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo pakeitimams. Prieiga per internetą:

<http://www.ltkatalogas.lt/valstybines-istaigos/ministerijos-departamentai/trial-taryba-pritar-nedarbo-socialinio-draudimo-statymo-pakeitimams.html>. [žiūrėta 2009 04 14];

89. Užsiimti verslu norintys bedarbiai gali tikėtis didesnės valdžios paramos. Prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/?data=2005-01-05&rub=1078895039&id=1104858208>. [žiūrėta 2009 03 16];

90. Užimtumo rėmimo įstatymas skatins labiau į darbo rinką integruoti neįgaliuosius. Prieiga per internetą:

http://www.biciulyste.lt/articles_item.php?pid=1&id=143. 2009 02 25;

91. Vidutinis darbo užmokestis. Prieiga per internetą:

<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6989&PHPSESSID=53479c5ceabf2fb541a4e0f66dd57786>, [žiūrėta 2009 03 09];

92. Vainoras A. Įsisteikite darbo vieta. Prieiga per internetą:

<http://www.lass.lt/mz/200705/str00.htm>. [žiūrėta 2009 03 16];

93. Vietinio užimtumo iniciatyvų projektai. Prieiga per internetą:

<http://www.balsas.lt/naujiena/242859/paskirstytos-subsidijos-vietinio-uzimtumo-iniciatyvu-projektams/rubrika:naujienos-verslas-lietuvosverslas>. [žiūrėta 2009 03 13];

94. Verslumo skatinimas, ar per vėlu ar per anksti? Prieiga per internetą:

http://www.alfa.lt/straipsnis/10263618/?Verslumo.skatinimas..per.velu.ar.per.anksti.=2009-03-15_15-47. [žiūrėta 2009 03 15];

95. Vietinės užimtumo iniciatyvos. Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/vui_imoni_u_sarasas.aspx. [žiūrėta 2009 03 13];

96. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. – Vilnius: Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

97. Žmogiškųjų išteklių plėtra. Prieiga per internetą:

<http://www.socmin.lt/index.php?374315313>. [žiūrėta 2009 12 14];

98. Žmogiškųjų išteklių plėtra. Prieiga per internetą:

http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into%5B0%5D=index&tmpl_name%5B0%5D=m_site_index2&tmpl_into%5B1%5D=middle&tmpl_id%5B1%5D=701. [žiūrėta 2009 04 16];

Kiti šaltiniai:

99. Ataskaita apie Lietuvos darbo biržos veiklos tikslų, rodiklių ir pavedimų vykdymą per 2008 m. ketvirtį. Prieiga per internetą:

<http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/2008%20m.%209%20mėnesių%20ataskaita.pdf>. [žiūrėta 2009-02-12];

100. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo mokslinis tyrimas / atliktas Lietuvos darbo biržai įgyvendinant ESF finansuojamą projektą „Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimai ir personalo kompetencijų tobulinimas“ (BPD2004-ESF-2.1.0-02-05/0001), IV-asis darbų etapas. Prieiga per internetą:

<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php> [žiūrėta 2009 02 25];

101. Lietuvos darbo biržos veikla 2007 m. Prieiga per internetą:

http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/ataskaita_2007.pdf. [2009-03-02];

102. Metinė Lietuvos Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos pažangos ataskaita. Prieiga prie interneto:

http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/nrp2007/LT_nrp_lt.pdf. [žiūrėta 2009 01 15];

103. 2006–2007 Darbo ir Socialinių tyrimų instituto Mokymo paslaugų efektyvumo įvertinimas. Prieiga prie interneto: <http://www.dsti.lt/leidiniai.html>. [žiūrėta 2009 02 22];

104. Sunkiai integruojamų asmenų padėties darbo rinkoje analizė ir priemonės jų užimtumui didinti. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006. Prieiga per internetą: www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/centrai/karjeros_centras/informacija/sunkiai_integruojami.pdf. žiūrėta [2009 01 15];

105. Pagrindiniai 2000 – 2008 metais Darbo ir socialinių tyrimo instituto darbuotojų atlikti tyrimai. Prieiga prie interneto: <http://www.dsi.lt/tyrimai.html>. [žiūrėta 2009 02 18];

106. Valstybinio audito ataskaita Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas, 2008 m. gegužės 29 d. Nr. VA-P-10-1-11. Prieiga per internetą:

http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2502. [žiūrėta 2009 03 12];

107. Užimtumo rėmimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. žiūrėta [2009 02 05] Prieiga per internetą:

www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_06-03-23.doc;

108. Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:

http://www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/Istatymo_aiskinamasis_rastas_09-01-27.doc. [žiūrėta 2009-03-13];

Teismų praktika:

109. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006 m. balandžio 19 d. nutartis dėl neteisėtai gautos pašalpos priteisimo, civilinės bylos Nr. 3K-3-292/2006;

SANTRAUKA

Pastaruoju metu šalyje susiklosčius grėsmingai ekonominei situacijai, susiduriama su viena opiausių problemų pasaulyje – nedarbu. Lietuvos ekonomistų teoretikų nuomone, pasiekęs tam tikrą lygį – 6 %, šis reiškinys neigiamai veikia pačius bedarbius, visuomenę bei valstybę. Tad valstybė įgyvendindama užimtumo politiką, siekia sudaryti teisingas sąlygas lanksčiau ir tinkamiau reaguoti į neišvengiamus rinkos pokyčius, palengvinant darbuotojų prisitaikymą prie rinkos pokyčių, kartu užtikrinant jų socialinę apsaugą nedarbo atveju.

Analizuojant literatūrą tema „Socialinės asmenų garantijos nedarbo atveju“, suformuotas šio magistro baigiamojo darbo tikslas - ištirti valstybės vykdomos užimtumo skatinimo politikos funkcijos – socialinė bedarbių apsauga – įgyvendinimą, jos efektyvumą neužimtų gyventojų grupei. Nedarbo atžvilgiu valstybės vykdomos darbo rinkos politikos priemonės yra dvejopo pobūdžio: aktyvios ir pasyvios. Tad atskirose šio darbo dalyse nagrinėjami įvairūs instrumentai, kurių pagalba suteikiama valstybės parama nedarbo atveju. Pirmojoje dalyje aptariama socialinių garantijų samprata nedarbo atveju, darbo rinkos politikos priemonių klasifikacija: pasyvi ir aktyvi. Antrojoje - pateikiama bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų, profesinio mokymo ir neformalaus švietimo analizė. Trečiojoje šio darbo dalyje stengiamasi atskleisti ir išanalizuoti socialinės apsaugos sistemoje sukurtas ir įtvirtintas remiamojo įdarbinimo priemonės: 1) įdarbinimas subsidijuojant; 2) darbo įgūdžių įgijimo skatinimas; 3) viešieji darbai, mažinančias vienos iš pagrindinių valstybės socialinės rizikos – nedarbo - atvejį, kuriant darbo vietas, teikiant valstybės finansuojamas paslaugas darbdaviams. Ketvirtojoje - nagrinėjama viena iš svarbiausių užimtumo didinimo ir nedarbo mažinimo politikos įgyvendinimo krypčių – darbo vietų steigimas. Penktojoje - pateikiama naujausios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės – darbo rotacijos analizė, kurios dėka darbdaviai gali operatyviai rasti darbuotojus atitinkančius keliamus reikalavimus ir galinčius laikinai pakeisti nuolatinius. Paskutinėje dalyje stengiamasi ištirti pasyvios darbo rinkos politikos priemonę – nedarbo draudimo išmoką, jos tarpusavio sąveika su aktyvios politikos priemonėmis. Akivaizdu, jog Lietuvos darbo birža, ieškantiems, bet negalintiems savarankiškai susirasti darbo asmenims gali pasiūlyti nemažai galimybių. Detaliai jas tiriant siekiama atskleisti ir suteikti visapusišką informaciją bedarbiams ir išpėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams apie valstybės teikiamą apsaugą jiems netekus darbo, supažindinant juos su darbo rinkos politikos priemonių prieinamumu, organizavimu, galimybe jomis pasinaudoti.

Reikia pabrėžti, jog tiek pavienis asmuo, tiek visuomenė pirmenybę teikia pinigų uždirbimui, o ne socialinėms išmokoms, kadangi pasyvi darbo rinkos politikos priemonė yra tik laikina materialinė parama asmenims, netekusiems darbo. Darbe patvirtinamos hipotezės,

kad bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų integracija į darbo rinką yra užtikrinama, panaudojant aktyvias darbo rinkos politikos priemones, o geriausia socialinė garantija asmenims, netekusiems darbo – įsidarbinimas.

SUMMARY

Recently our society is confronted with one of the sorest problems of the world, i.e. with unemployment, after the ominous economic situation has created in the country. According to the Lithuanian economists-theorists, this phenomenon, having reached a certain level, i.e. 6 %, influences negatively the unemployed themselves, the society and the state. Thus, the state, implementing the occupation policy, seeks for creation of the legal conditions more flexibly and for appropriate reaction towards the inevitable changes at the market by making adaptability of employees towards the changes at the market easier and simultaneously by securing their social security in case of unemployment.

While analyzing the literature on the theme “Social guarantees of the persons in case of unemployment”, the author fixed the purpose of the present master’s final thesis, i.e. to investigate implementation of the function, executed by the state in the sphere of the occupation stimulation policy, i.e. the social security of the unemployed, and its efficiency in the group of unemployed inhabitants. As regards unemployment, the measures of the labor market policy, taken by the state, are of the dual nature, i.e. active and passive. Thus, various tools, assigned for providing the state support in case of unemployment, are analyzed in separate parts of the present thesis. The author considers the concept of social guarantees in case of unemployment and classification of the measures of the labor market policy, i.e. passive and active, in the first part of her thesis. The second part provides the analysis of the occupational training and informal education of the unemployed and of the employees, who were warned about their dismissal. Attempts to reveal and to analyze the measures of the supported employment, created and fixed in the social security systems, i.e. 1) employment by granting the subsidies; 2) stimulation of acquisition of the work skills; 3) public works, are made in the third part of the present thesis; these measures reduce one of the main social risk factors of the country, i.e. unemployment, by creating workplaces and by rendering the state-financed services to employers. The fourth part provides the analysis of one of the most important trends of implementation of the policy, directed towards increase of occupation and reduction of unemployment, i.e. – towards creation of workplaces. The fifth part provides the analysis of the newest measure of the active labor market policy, i.e. the work rotation, due to which the employers can operatively find the employees, who meet the appropriate requirements and who can temporarily substitute the constant ones. Attempts to analyze the passive measure of the labor market policy, i.e. the unemployment insurance allowance, its interrelation with the active policy measures, are made in the final part. It is obvious that the Labor Exchange of Lithuania can offer a number of possibilities to the persons, who search,

however, cannot self-dependently find the job. While investigating them in detail, the author aims at revealing and providing the thorough information to the unemployed and to the employees, who were warned about their dismissal from work, about the security, which is rendered by the state, if they become the unemployed, by familiarizing them with accessibility, arrangement of the measures of the labor market policy and with the possibility to make use of them.

It should be noted that both a single person and the society attach priority to earning the money and not to paying the social allowances because the temporary material support of the persons, who became the unemployed, serves as the passive measure of the labor market policy. The following hypotheses are proved in the thesis, i.e. integration of the unemployed and of the employees, who were warned about their dismissal, into the labor market is secured by application of the active measures of the labor market policy; employment serves as the best social guarantee for the persons, who became the unemployed.